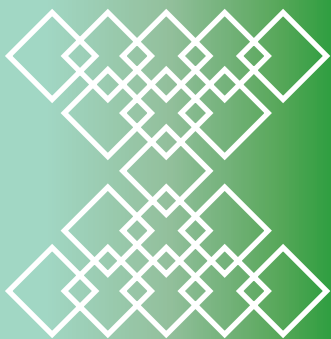

Oleksandr Ghisem
Oleksandr Martyniuk

5

Introducere în istoria Ucrainei și în educația civică

Видавництво
АТЛАНТ

Oleksandr Ghisem
Oleksandr Martyniuk

Introducere în istoria Ucrainei și în educația civică

**Manual
pentru clasa a 5-a
a instituțiilor
de învățământ mediu general
cu predare în limba română**

Recomandat
de Ministerul Învățământului și Științei
al Ucrainei

Київ
Видавництво «Атлант»
2023

УДК 94(477)(075.3)
Г51

Перекладено за виданням:

Гісем О. В. Вступ до історії України та громадянської освіти : підруч. для 5 класу закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Харків : Вид-во «Ранок», 2023

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2022 р. №140)

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.**

În corespundere cu model de curriculum „Introducere în istoria Ucrainei și în educația civică. Cl. 5” a instituțiilor de învățământ mediu general (autorii: Ghisem O. V., Martyniuk O. O.).

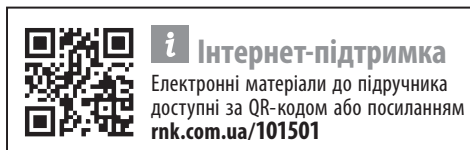
Гісем О. В.

Г51 Вступ до історії України та громадянської освіти : підруч. для 5 класу з навч. румунською мовою закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк ; переклад Д. В. Вербицького. — Харків : Вид-во «Ранок», 2023. — 144 с. : іл.

ISBN 978-617-8159-04-7 (рум.)

ISBN 978-617-09-7925-4 (укр.)

УДК 94(477)(075.3)

ISBN 978-617-8159-04-7 (рум.)

ISBN 978-617-09-7925-4 (укр.)

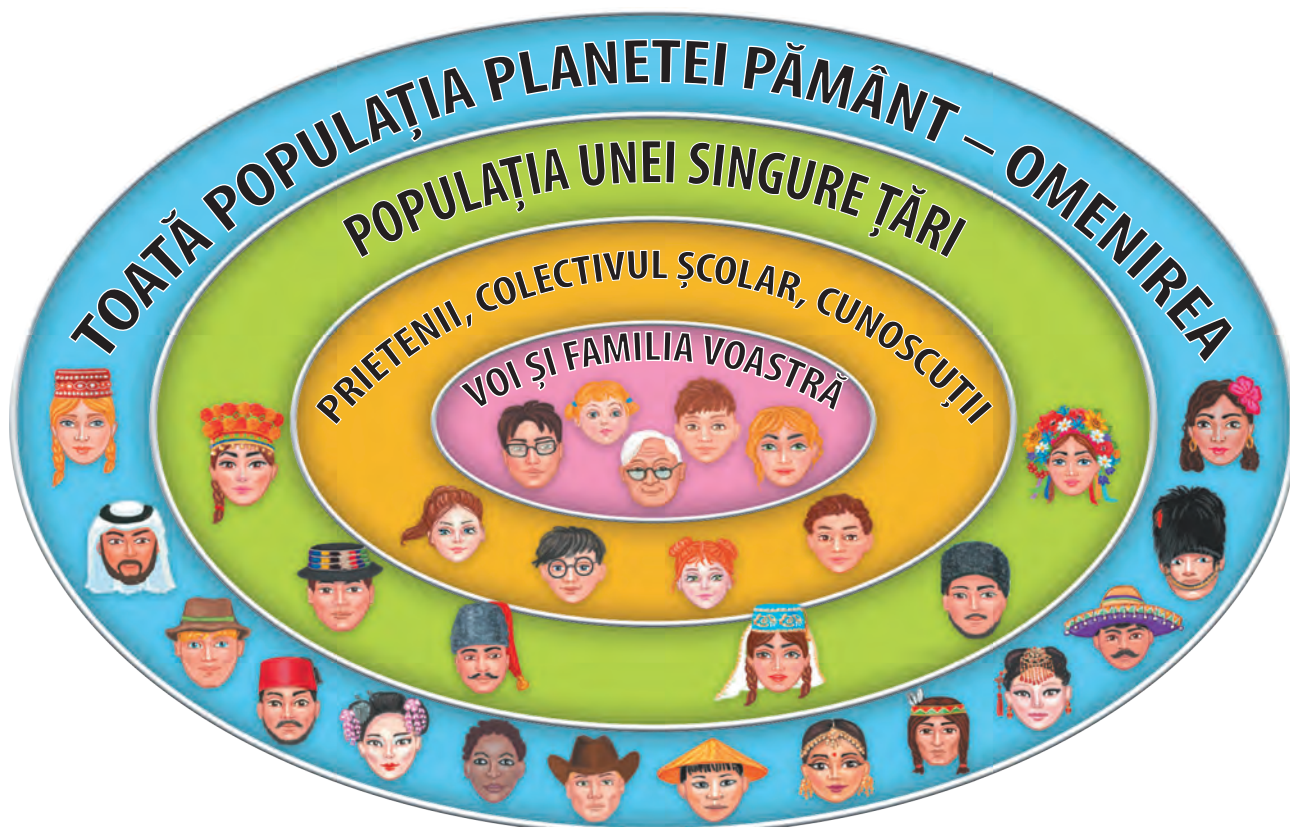
© Гісем О. В., Мартинюк О. О., 2021
© ТОВ Видавництво «Ранок», оригінал-макет, художнє оформлення, 2023
© Вербицький Д. В., переклад румунською мовою, 2023

Aveți în față un manual, în care sunt îmbinate două cursuri importante. Unul dintre ele — istoria, studiază viața omului și a societății în trecut, cel de-al doilea — educația civică, descrie sferile societății moderne și locul omului în ea. Ați primit o viziune generală despre toate acestea la lecțiile din ciclul primar.

Omul este o parte a societății. Pe voi vă înconjoară oameni, voi trăiți în familie, învățați la școală, frecvențați cercuri ce corespund intereselor voastre. Sunteți locuitori ai orașului sau ai satului, trăiți în Statul Ucraina, care, la rândul său, este unul dintre cele aproape 200 de state ale lumii.

Glosar

Educația civică — îmbinarea unor științe aparte despre om și societate, care studiază unele sfere ale relațiilor umane (cunoașterea, munca, comunicarea, dirijarea).

● ● ● ◀ **Atrageți atenția!** ▶ ● ● ● ●

Veți învăța noul obiect pentru:

- a înțelege legăturile dintre om și societate, a se orienta mai bine în ele pentru luarea unor decizii reușite;
- a avea poziția proprie în societate și a făuri relațiile cu oamenii chiar dacă viziunile lor diferă de ale voastre;
- a acționa în cadrul legii, a respecta normele unanim recunoscute ale moralei pentru a soluționa diferite probleme de viață.

Munca cu manualul

Lecție practică

● ● ● ◀ **Atrageți atenția!** ▶ ● ● ● ●

Autorii au creat la acest manual o **aplicație electronică**. Le veți găsi cu ajutorul Codului QR sau un link scurt.

În lume totul este indisolubil legat și fiecare dintre noi este o parte dintr-un tot întreg. Pentru a ne imagina mai bine acest sistem, o vom prezenta sub formă de schemă (p. 3).

Acest manual va servi pentru voi un bun ajutor în timpul studiilor. Pentru început, să luăm cunoștință de indicatoare — elemente, care ne vor spune cum să ne orientăm în el.

Manualul conține șase capitole, care sunt împărțite în paragrafe. Textul paragrafelor trebuie citit, atrăgând atenția la cuvintele evidențiate. Explicațiile la aceste cuvinte le găsiți pe câmpurile paginilor sau în glosarul de termeni (pag. 135).

Orice nou paragraf începe cu o explicație despre ce veți afla din el („**Studiind acest paragraf, veți afla**”). Întrebările prezentate la începutul paragrafului vă vor ajuta să vă amintiți materialul studiat mai înainte și să vă pregătiți de însușirea materialului nou („**Amintiți-vă**”).

Materialul paragrafului este împărțit pe **puncte**. Fiecare punct este o părere aparte, care oglindește componentele conținutului paragrafului. Pentru a conștientiza mai bine această opinie, fiecare punct începe cu o **întrebare sau însărcinare problematică-cheie**.

Paragrafele se încheie cu unele concluzii, care vă vor ajuta să determinați ideile principale. Concluziile sunt prezentate sub formă de afirmații ce trebuie neapărat discutate („**Sunteți de acord cu...**”).

Întrebările și însărcinările vă vor ajuta să vă verificați cunoștințele. La această etapă importante sunt aptitudinile voastre de a munci nu numai independent, ci și în colectiv.

Pentru a vă ușura munca cu manualul, în grupe, perechi etc, sunt prezentate anexe cu indicații detaliate (p. 132).

Prelucrarea fiecărui capitol se încheie cu **generalizarea** cunoștințelor și însărcinări-teste pentru pregătirea de **controlul tematic**.

*Vă dorim succese
în însușirea noului obiect!*

CAPITOLUL I. OMUL, NATURA, SOCIETATEA ȘI ISTORIA

§ 1. Omul. Unicitatea și caracterul irepetabil al fiecărui om

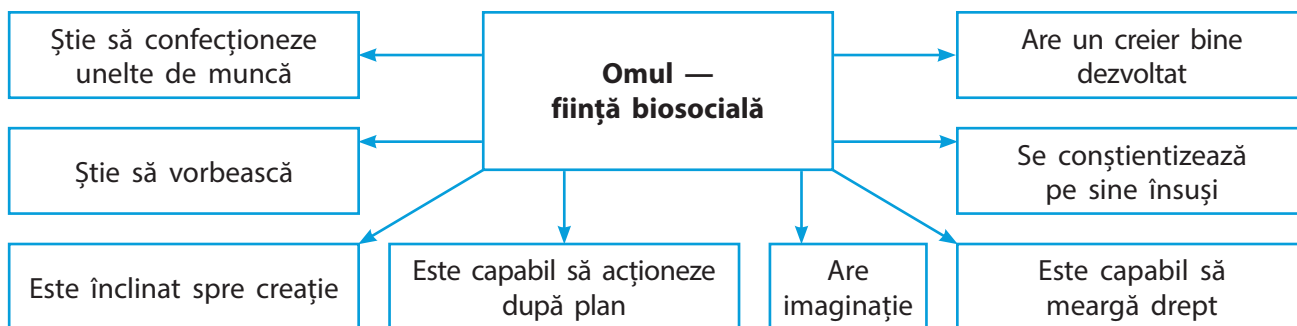
1. Omul — ființă biosocială

? Este, oare, justă, afirmația că omul nu poate exista singur, fără alți oameni?

Dintre toate ființele vii de pe Pământ (plante, animale, păsări, pești, insecte, etc.) omul poate fi, pe bună dreptate, evidențiat. Deosebirea lui de alte ființe este vizibilă. Dar, ce ne face pe noi, oamenii, atât de deosebiți?

Se știe că omul este o **ființă biologică**. „Bio”, în traducere din limba greacă, înseamnă „viață”. Omul, ca și alte ființe vii, se naște, trăiește și moare. El are nevoie de apă, hrană și somn, are instincte.

Pe de altă parte, omul își poate dezvolta cele date de la natură doar în mediul unor ființe asemănătoare. Oamenii transmit din generație în generație unul altuia cunoștințele despre lumea înconjurătoare, își împărtășesc experiența de comunicare sau conviețuire. Acest lucru indică la altă componentă a caracteristicii omului – ființă socială. În traducere din limba latină cuvântul „socium” înseamnă „comunitate”, „societate”. De aici putem deduce că omul este o **ființă biosocială**.

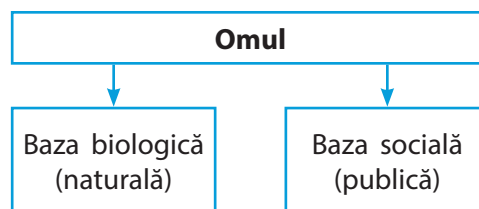

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- de ce omul este calificat ca ființă biosocială;
- prin ce este unic omul.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce ființe vii cunoașteți?
2. Cine este numit om?

Glosar

Ființă biosocială — ființă vie, care duce un mod public de viață.

Comunitate — unire a ființelor vii pentru o viață și activitate comună.

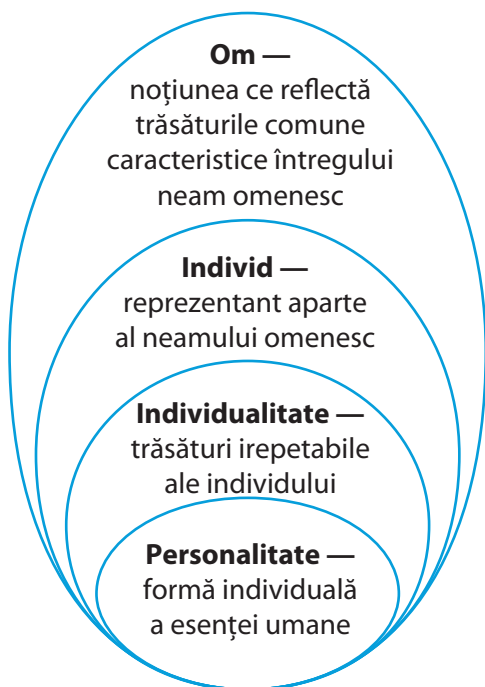
? Examinați schema și completați-o sau eliminați unele componente.

Fiecare om își are individualitatea sa

? Putem afirma, oare, că adolescenții din imagine își manifestă individualitatea?

Corelația dintre conținutul noțiunilor „om”, „individ”, „individualitate”, „personalitate”

Glosar

Cetățean (cetățeancă) — persoană care aparține de populația permanentă a unui oarecare stat, are drepturi și obligații stabilite de legislația statului respectiv.

2. Unicitatea și caracterul irepetabil al fiecărui om

? În ce „dimensiuni” se află omul pe parcursul vieții sale?

Pentru a-l caracteriza pe om putem folosi diferite noțiuni, în dependență de calitățile pe care le luăm drept bază pentru aceasta. Termenul de „om” este folosit pentru a-l determina pe om ca pe un tip biologic înzestrat cu rațiune.

Pe parcursul vieții omul se află în diferite „dimensiuni”.

Un reprezentant sau o reprezentantă aparte a omenirii este numit/ă **individ**.

După cum am mai subliniat deja, omul este ființa ce nu poate să existe în afara societății. Individul, ca și parte a societății, este **persoană**.

Atunci când este vorba despre legătura omului cu statul, el este numit **cetățean/cetățeancă**.

În calitate de persoană omul are întotdeauna **individualitatea** sa — o varietate de calități irepetabile și unice, ce-l deosebesc pe om de ceilalți oameni. Este vorba despre îmbinarea exteriorului, comportării, calităților caracterului și abilităților omului.

$$\text{Irepetabilitatea} = \text{exteriorul} + \text{abilitățile} + \text{calitățile caracterului} + \text{comportarea}$$

Conștientizarea propriei individualități de către om și a calităților sale în societate îl transformă pe acesta în **personalitate**. Orice personalitate este fără de preț mai ales din cauză că în lume nu există nimeni, care ar repeta-o până la mărunțișuri.

Calea conștientizării de către om pe sine însuși, a unicității sale și, în același timp, a asemănării cu alți oameni, apartenenței la diferite grupe ale societății, locului său în lume, duce la determinarea identității sale, iar procesul propriu-zis este numit **autoidentificare** (autodeterminare).

Autoidentificarea a fost întotdeauna o necesitate importantă a omului și una dintre principalele lui deosebiri de animale. Astfel, autoidentificarea este legată de conștientizarea de către om a propriului „eu” și a unicității sale. Ea oferă, de asemenea, posibilitatea de a conștientiza identitatea altor oameni. Autoidentificarea îl ajută pe om să clarifice cine este nu numai ca și personalitate, ci și ca parte a comunității.

Sunteți de acord că...

- Omul este o ființă unică și irepetabilă. O trăsătură importantă a omului este îmbinarea biologicului și socialului. El se dezvoltă sub influența mediului natural și celui social.
- Toți oamenii sunt foarte diferiți. Fiecare om are caracter, propriile interese și necesități, abilități și talente, însă toate acestea el le poate realiza doar în societate.
- De relațiile omului în societate sunt legate diferite „dimensiuni”, în care omul se află pe parcursul vieții.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă afirmația „Omul este o ființă biosocială”?
2. **Discuție colectivă.** În ce constă unicitatea și irepetabilitatea fiecărui om?
3. **Activitate în grupe mici.** Discutați și explicați concluzia renumitului biolog din sec. al XIX-lea, Charles Darwin, care, în lucrarea sa fundamentală, „Originea tipurilor”, scria că „oamenii și animalele se deosebesc doar după nivelul capacităților și nu al calității”.
4. **Activitate în perechi.** Discutați și aduceți exemple-dovezi că omul este o ființă biologică, și exemple-dovezi că el este o ființă socială.
5. Îi oferă, oare, omului unicitatea sa dreptul de a domina asupra altor ființe vii?
6. **Discuție colectivă.** Istoria cunoaște circa 30 de cazuri când copiii de vârstă fragedă nimereau la animale (lupi, urși, maimuțe, leoparzi), erau educați

Glosar

Identitate — ansamblu de imaginații, convingeri și simțuri ale omului despre sine, inclusiv valori, preferințe, rol social, apartenență etnică și culturală, dar și alte caracteristici care-i determină personalitatea.

Autoidentificare — identificarea persoanei cu un grup de persoane sau cu o comunitate de oameni după anumite criterii.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Autoidentificarea este unul dintre elementele-cheie ale personalității omului. În viață ați avut nu o singură dată de-a face cu autoidentificarea. Spre exemplu, atunci când alegeți o fotografie pentru profilul din rețelele sociale. Încercați să răspundeți la întrebarea cum arătați pe acea fotografie? Întrebările principale ale autoidentificării: „Cine sunt eu?”, „Cine sunt eu pentru alții?”.

Autoidentificarea personalității

? Cugetați ce au vrut să demonstreze acești adolescenți prin îmbrăcămintea lor?.

Autoidentificarea personalității

? Care este autoidentificarea acestui tânăr? Corespunde ea, oare, realității? Cugetați, ce l-ar fi motivat la o asemenea autoidentificare.

în mediul lor, iar apoi reveneau la oameni. Toți ei abia învățau câteva cuvinte, nu puteau să stăpânească mersul drept și, de regulă, mureau în curând. Cum credeți, de ce acești oameni au avut o astfel de soartă? De ce, revenind în societatea umană, ei nu au putut să devină membri ai ei?

- 7. Activitate în grupe mici.** Discutați și dați răspuns la întrebări. Îl cunoașteți, probabil, pe eroul literar, Mowgli din lucrarea lui Rudyard Kipling „Cartea Junglei”. Care momente din viața lui corespund, după părerea voastră, realității și care dintre ele sunt inventate?
- 8.** Este rațional, oare, să afirmăm că dezvoltarea omului se datorează „izgonirii” din el a naturalului (biologicului) de către social?
- 9.** Priviți fotografiile și clarificați unde sunt redată la om manifestări ale biologicului și unde ale socialului.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

§ 2. Omul și natura

1. Omul ca parte a naturii. Influența așezării geografice, climei, accesului la resursele naturale asupra modului de viață și concepției despre lume a oamenilor

? Putem afirma, oare, că natura îi arată omului calea spre supraviețuire?

După cum știți deja, natura este toată lumea înconjurătoare, adică lumea. Omul este, de asemenea, o parte a naturii.

Din mediul natural omul ia oxigen pentru a răsufla, apă și produse alimentare, folosește un volum considerabil de resurse naturale pentru a-și amenaja viața: de la construcția spațiului locativ până la confecționarea jucăriilor pentru copii.

Pe parcursul mileniilor oamenii au găsit diverse moduri de adaptare la mediul ambiant. Astfel, locuitorii stepelor dădeau prioritate creșterii oilor, vitelor, cailor. Aceasta îi făcea pe proprietarii acestor animale să se strămute în permanență pe noi teritorii în căutarea unor imașuri mai bune. În aceste locuri oamenii au trecut la **modul nomad de viață**. În zona de silvostepă, unde erau pământuri roditoare, oamenii lucrau pământul și duceau un **mod sedentar de viață**. Oamenii își construiau casele din piatră, lemn, lut etc. Unele popoare de la nordul îndepărtat, în genere își construiesc casele din blocuri comprimate din zăpadă sau gheață.

Există și alte exemple. Mai mult de jumătate din teritoriul Olandei ar fi fost inundat de mare, dacă nu ar fi existat sistemul de canale, diguri și instalații pentru pomparea apei. Din cele mai vechi timpuri populația țării construiește și repară toate acestea pentru a se proteja de inundații și alte condiții meteorologice nefavorabile.

? Exprimați-vă părerea, de ce populația nomadă nu-și construia case din piatră.

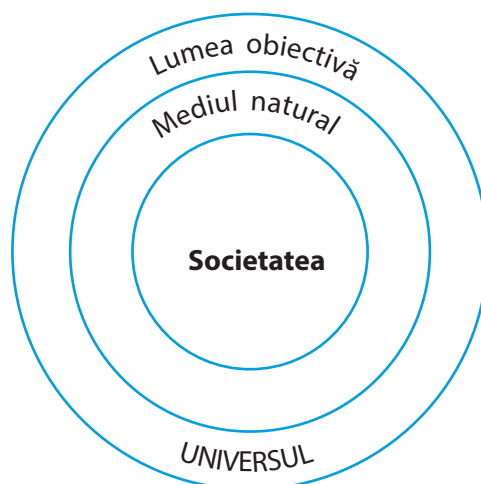
STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- despre interdependența dintre om și natură;
- despre necesitatea păstrării mediului natural.

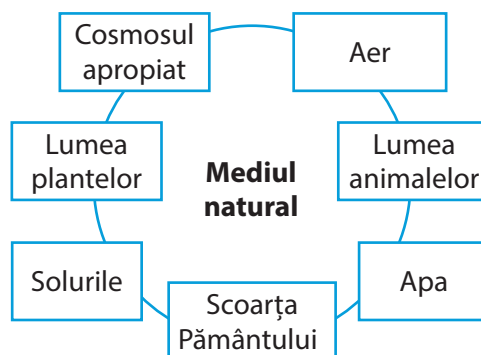
AMINTIȚI-VĂ

1. Ce este natura?
2. În care două părți este împărțită natura?
3. Din care parte a naturii face parte omul?

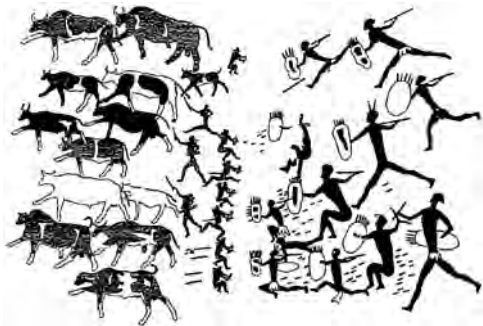
Omul ca parte a naturii

Componentele mediului natural

Desen în stâncă al oamenilor primitivi. Vânătoarea gonacilor. Acest tip de vânat a dus la nimicirea zimbrilor, care erau răspândiți pe pământurile actualei Ucraine în vechime

Stăpânirea focului de către oamenii primitivi. Desen modern

Aratul câmpului în vechime. Desen modern

? Ce s-a schimbat în mediul ambiant odată cu apariția agriculturii?

2. Etapele istorice ale interacțiunii dintre om și natură

? Putem afirma, oare, că pe parcursul întregii sale istorii omenirea a distrus doar mediul ambiant?

De la începuturile apariției sale, omenirea a interacționat, într-un fel sau altul, cu natura. Potrivit concluziilor oamenilor de știință, nici o ființă vie nu s-a schimbat atât de mult, pe parcursul existenței sale, după cum s-a schimbat omul. Atunci când omul a învățat să folosească focul, acest lucru i-a permis să se încălzească în nopțile reci, să sperie animalele răpitoare și să ilumineze locurile întunecoase. În afară de aceasta, mâncarea pregătită la foc era mult mai comestibilă decât cea crudă. Cu timpul s-a extins teritoriul unde trăiau oamenii și ei s-au așezat cu traiul prin toată lumea.

? Cum credeți, focul este o parte a naturii.

Cu aproape 11 mii de ani în urmă s-a încheiat ultima perioadă a ghețarilor. S-a topit gheața, care acoperea, inclusiv, o bună parte din teritoriul Ucrainei (pe locul actualului Kiev grosimea gheții ajungea la 2 km!). Pe pământurile ucrainene, în timpurile străvechi, în locul stepelor reci au crescut păduri înfrunzite, s-au revărsat numeroase râuri. S-a schimbat flora și fauna: au dispărut mamiferele mari, cum ar fi mamuții, pe care mai înainte îi vâneau oamenii.

Toate acestea l-au făcut pe om să caute noi surse pentru hrană, să-și schimbe modul de viață.

O mare intervenție a omului în natură a fost descoperirea agriculturii și creșterii animalelor. Omul a început să transforme masivele forestiere în câmpii și iamașuri. Stepă s-a umplut de turme de animale domestice (cai, oi, vite cornute mari). În așa fel, deveneau tot mai mici teritoriile, unde trăiau animalele sălbatice. Omul a început să crească numai plante bune pentru hrană (preponderent culturi cerealiere) și să le nimicească pe celelalte.

? Cum s-a schimbat mediul natural în urma apariției agriculturii și creșterii animalelor?

De multe ori, o astfel de intervenție activă a omului a cauzat cataclisme naturale și a dus la declinul așezărilor omenești. Despre aceasta vom vorbi nu o singură dată atunci când vom studia Istoria Lumii Antice.

O ordinară mare intervenție a omului în natură a avut loc după descoperirea de către el a motorului cu aburi, construcției în masă a fabricilor și uzinelor. Drept combustibil pentru motoarele cu aburi servea cărbunele: fumul negru și smogul de pe urma arderii cărbunelui acoperea cerul, polua aerul, iar funinginile se așeza pe acoperișurile caselor. Cu timpul omenirea a început să folosească și alte feluri de combustibil (petrol, gaz natural), însă aceasta nu a schimbat tabloul general al consecințelor negative de pe urma intervenției în natură.

De la începerea practicării activității economice suprafața pădurilor în lume s-a redus de două ori. Pământurile valorificate de către om constituie în prezent circa jumătate din suprafețele uscate.

3. Influența activității omului asupra mediului ambiant

? În ce constă esența problemei mediului la etapa actuală?

Cred că ați avut ocazia să auziți că, din cauza activității economice, a sporit numărul calamităților naturale, are loc **încălzirea globală**, care schimbă din rădăcină mediul obișnuit pentru tot ceea ce este viu.

Prelucrând resursele naturale, omenirea lasă o cantitate mare de deșeuri. Are loc o poluare vertiginoasă a mediului ambiant cu deșeuri ale producției și activității vitale a omului. Pe unele teritorii omului nu-i ajunge deja aer curat și apă.

Tot ceea ce a creat omul (orașe, drumuri, lacuri de acumulare artificiale, terenuri agricole și forestiere) nu mai poate reveni la starea naturală inițială. De aceea, o sarcină pri-

Peisajul industrial al orașului

? Dovadă a căror probleme ecologice este această fotografie?

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Pentru comunitatea umană sunt caracteristice două căi de adaptare la mediul natural: să schimbe mediul înconjurător în folosul necesităților sale sau să se schimbe pe sine, comportarea, adaptându-se la mediul ambiant.

Glosar

Încălzire globală — abatere bruscă de la norma temperaturii suprafeței Pământului, care cauzează schimbarea climei și transformă mediul natural din unele zone aparte ale Planetei în unul neconfortabil pentru viață.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Încălzirea globală este legată de sporirea conținutului de bioxid de carbon în aer, ceea ce are loc din cauza activității omului (întreprinderile industriale, transportul etc). În caz dacă temperatura aerului va crește cu mai mult de 1,5 grade vor deveni mai simțite secetele, ploile și vânturile, se va mări suprafața pustiirilor, pot fi inundate chiar unele teritorii.

Ecologie — știința despre relațiile reciproce dintre ființele vii și natură.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Unul dintre primii s-a exprimat despre unitatea omului și naturii savantul ucrainean, academicianul Volodymyr Vernadskyi. El afirma că omul este cel mai strâns legat de totul ce este viu pe planetă, de aceea, în calitate de obiect natural, depinde de mediul ambiant. „Omul a înțeles pentru prima dată în mod real că este locuitor al Planetei, el poate, trebuie să gândească și să acționeze sub un nou aspect, nu numai sub aspectul unei persoane aparte, familiei sau neamului, statelor sau altor alianțe, ci și sub aspect planetar”, a dat asigurări savantul.

Volodymyr Vernadskyi

mordială acum este protecția și refacerea naturii acolo unde este posibil și schimbarea comportării omului în ceea ce privește valorificarea bogățiilor naturii.

Toate măsurile de protecție a naturii, ce sunt întreprinse în zilele noastre, amână în timp doar o posibilă catastrofă. Însă, conștientizarea acestui fapt este deja un pas mare în direcția soluționării problemelor **ecologiei**. În anul 2020 statele lumii au încheiat Acordul de la Paris și s-au înțeles să-și coordoneze acțiunile pentru reducerea emisiilor de gaze în atmosferă pentru a opri încălzirea globală.

Sunteți de acord că...

- Omul este parte componentă a naturii și depinde în totalitate de ea.
- Un timp îndelungat omul a încercat în mod deliberat să adapteze mediul ambiant la necesitățile sale.
- La etapa actuală lumea a ajuns la înțelegerea necesității de a găsi o soluție pentru problemele ecologice.

Întrebări și însărcinări

- 1. Discuție colectivă.** Putem afirma, oare, că, schimbând natura, omul s-a schimbat și pe sine?
- 2.** Cum influențează așezarea geografică, clima, accesul la resursele naturale asupra modului de viață și a concepției oamenilor despre lume?
- 3. Activitate în perechi.** Din anul 1950 populația Pământului s-a dublat, iar peste câteva decenii se poate dubla încă o dată. Posibilitățile planetei noastre nu sunt nelimitate, ea nu mai este în stare să crească volumul produselor alimentare. Ce probleme generează această situație? Discutați și încercați să explicați care sunt căile soluționării problemei respective.
- 4. Activitate în grupe mici.** Discutați și explicați ce puteți face personal pentru soluționarea problemei încălzirii globale.
- 5.** Pregătiți un poster către Ziua Mondială a Mediului, care este marcată la 18 aprilie.

§ 3. Omul și societatea. Grupele (comunitățile) în societatea umană

1. Diversitatea grupelor (comunităților) în societate și tipurile lor

? Putem afirma, oare, că scopul principal al formării grupelor în societate este comunicarea?

După cum știți, desfășurarea unei activități anumite sau atingerea în comun a unui scop înseamnă comunitate. Varietatea comunităților, care interacționează între ele, creează **societatea**.

Comunitățile, în care omul concret este un participant activ, se numesc **grupe mici**. Grupe pot fi numite familia, clasa din școală, membrii unei secții sportive sau a unui cerc pe interese, comunitățile din rețelele sociale etc. Nu este neapărat ca membrii grupelor să se afle alături unii de alții, ei pot nici chiar să nu se vadă niciodată. Însă, ei comunică în modul cel mai activ pentru a-și atinge scopul comun.

De cele mai multe ori omul vine pe lume într-o grupă mică, iar cea mai mare parte din viața sa și-o petrece în mediul acestei grupe.

În afară de aceasta, există și **grupe mari**, care mai sunt numite **sociale**. Ele se evidențiază după anumite criterii — sexul, vârsta, venitul, naționalitatea, domiciliul, studiile, profesia, puterea etc. Aceste grupe sunt numeroase și extinse pe un teritoriu mai mare.

Grupuri mari se pronunță în calitate de mediator între om și societate. Grupele sociale efectuează selectarea și aprobă obiceiurile principale, tradițiile, valorile, sunt purtătoare le unei anumite culturi.

Îmbinarea grupelor mici și a celor sociale formează societatea de pe un anumit teritoriu. Atunci când societatea atinge o anumită etapă în dezvoltarea sa (economică, politică, socială, spirituală), apar statele. Dacă e să luăm întreaga omenire, apoi vedem că acestea sunt asociații de grupe mari și mici, comunități, societăți, state.

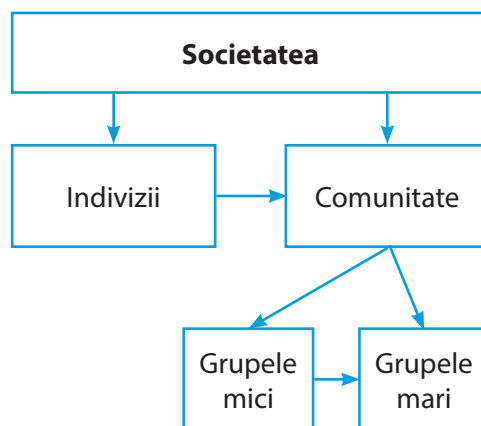
STUDIIND ACEST PARAGRAF,
VEȚI AFLA:

- ce este societatea;
- despre rolul grupelor în societate și în viața omului.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce numim societate?
2. Care trăsături îl fac pe om Om?

Structura socială a societății

Grupa mică

? După care principiu a fost creată această grupă mică?

Glosar

Societate — totalitate de comunități, care interacționează între ele.

Stat — formă specială de organizare a conviețuirii comunităților de oameni, care se caracterizează prin existența unui sistem al organelor puterii, legilor, teritoriului etc.

Familia — exemplu de grupă mică

? Caracterizați familia ca pe o grupă mică.

Pasagerii din autobuz

Grupă turistică

? Cum credeți, în fotografiai descoperim grupe provizorii sau permanente? Explicați, după care criterii putem determina acest lucru.

De asemenea, grupele sunt împărțite în **permanente** și **provizorii**. Membrii grupelor permanente sunt uniți prin interese și comunică între ei un timp îndelungat. La asemenea grupe aparțin familia, colectivul de elevi, echipa sportivă, colectivul de la serviciu, locuitorii unui sat etc. Astfel de grupe se caracterizează prin durabilitatea lor.

Grupele permanente din societate își au istoria lor, care este compusă din evenimente ce s-au desfășurat în interiorul ei. La astfel de grupe poate să apară, de asemenea, propria limbă: anumite cuvinte, îmbinări de cuvinte, gesturi, chiar viziuni ce sunt doar pe înțelesul membrilor grupei.

Grupele provizorii apar, de regulă, în mod spontan, în virtutea unor anumite circumstanțe din viața (călătoria cu transportul public, vizitarea unui magazin, a unei anumite instituții etc). Ele apar destul de rapid și tot atât de rapid își încetează existența. Însă, este posibilă și transformarea unei grupe provizorii în una permanentă.

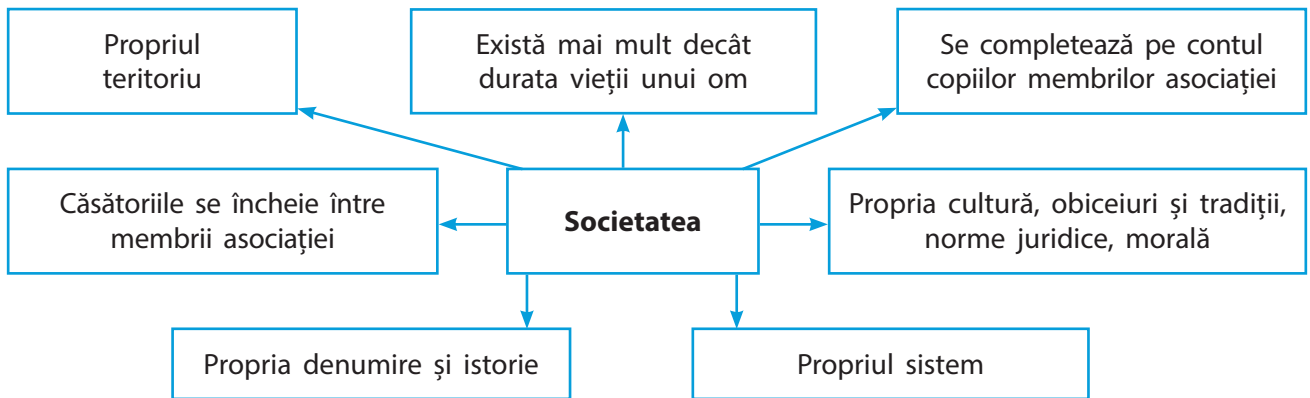
2. Viața omului în comunitate

? Ce rol joacă un grup social în viața omului?

Omul simte necesitatea să trăiască într-o anumită grupă și depinde de ea. În aceste grupe are loc formarea omului, în ea se constituie valorile vieții sale. Aici iau ființă regulile și normele, obiceiurile și tradițiile, se

Principalele caracteristici ale societății

armonizează relațiile omenești. Anume în cadrul grupei omul își poate spune trăirile.

Într-o grupă mică se formează un tip deosebit al **relațiilor interpersonale** — relații ce apar între niște oameni bine cunoscuți în procesul comunicării lor personale permanente.

Relațiile interpersonale se împart în oficiale sau formale și neoficiale sau neformale. Pentru relațiile oficiale dintre oameni este caracteristică starea emoțională redusă în comunicare, norme ale comportării strict stabilite, ce trebuie respectate, în genere nu este prevăzut dreptul de a alege partenerii pentru interacțiune. Relațiile neoficiale se bazează pe componenta emoțională, aici lipsesc normele clare de comportare, este păstrată posibilitatea alegerii partenerilor pentru comunicare.

În decursul existenței sale, omenirea a clarificat legea relațiilor interpersonale: ce atitudine au alții față de om depinde, în mare parte, de atitudinea pe care o are el față de sine. Principalul în relațiile interpersonale este înțelegerea reciprocă, încrederea și solidaritatea reciprocă.

Însă, aflându-se în componența unui grup și supunându-se regulilor generale, ce domină în el, omul trebuie să se respecte și să știe să-și apere propria părere, interesele. Deseori în mediul unui colectiv poate fi observat un astfel de fenomen cum este conformismul — capacitatea de a se adapta la împrejurări. Ea se manifestă prin năzuința de a evita conflic-

Glosar

Relații interpersonale — relații între oameni, care apar în timpul comunicării în baza intereselor și preferințelor personale.

Colectivul dintr-un oficiu în timpul muncii

? Ce fel de relații interpersonale descoperiți în imagine – oficiale sau neoficiale? Aduceți alte exemple de acest tip de relații interpersonale..

● ● ● ● **Atrageți atenția!** ● ● ● ●

Câteva sfaturi pentru a învăța să comunicați:

- manifestați interes față de ceea ce spune interlocutorul;
- învățați să ascultați, urmăriți mimica, zâmbiți mai des și spuneți-i interlocutorului pe nume (cercetătorii sunt de părerea că sunetul propriului nume este cel mai plăcut pentru auzul omului);
- debarasați-vă de cuvintele-paraziți, deoarece ele fac limba dură și neconfortabilă pentru percepere;
- dezvoltăți-vă propria cultură a limbii. Capacitatea de a-și formula clar părerea garantează că ea va fi și pe înțelesul interlocutorului.

Relațiile interpersonale

- ? Cum se constituie relațiile dintre persoanele din imagine?

tele cu majoritatea, chiar și în acele condiții când aceasta poate duce la unele consecințe negative.

Sunteți de acord că...

- Omul trăiește întotdeauna printre oameni. Toți oamenii sunt diferiți. Unii ne aduc bucurie, alții — ne întristează.
- Omenirea este creată din societăți și diverse grupe. Principala, în cadrul unei grupe, este comunicarea. În timpul comunicării, noi înșine ne deschidem, dar și aflăm multe lucruri despre alții.

Întrebări și însărcinări

1. **Discuție colectivă.** De ce omul are nevoie de om?
2. Care este condiția de bază pentru unirea oamenilor în grupe? Cum sunt create grupele? Prin ce se deosebesc diferite grupe una de alta?
3. După cum au clarificat savanții, numărul general al grupelor de oameni depășește numărul populației Pământului de 1,5-2 ori. Astfel, pe Pământ locuiesc circa 7 miliarde de persoane, iar grupe sunt 10 miliarde. Cum poate fi explicată această corelație?
4. **Activitate în perechi.** Discutați și aduceți exemple despre cum vă ajută în viață comunicarea cu alți oameni.
5. Care din comunitățile enumerate pot fi considerate grupe? Care dintre ele sunt permanente și care — provizorii? 1) Colectivul de cinci mii de oameni de la o uzină; 2) componența pasagerilor dintr-un autobuz turistic; 3) componența pasagerilor dintr-un avion; 4) membrii unei echipe sportive; 5) oamenii care se odihnesc pe plajă; 6) oamenii care vizitează un muzeu; 7) participanții și participantele unui miting de pe maidan; 8) colectivul de muncă al unui oficiu; 9) participanții și participantele unei comunități din rețelele sociale.
6. Ce legătură există între viziunile și necesitățile oamenilor și apartenența lor la o anumită grupă socială?
7. **Discuție colectivă.** Cum credeți poate omul să trăiască o viață lungă fără alți oameni?

§ 4. Trecutul omului și al societății. Ce este istoria?

1. Ce este istoria?

? Putem afirma, oare: cunoașterea istoriei ne ajută în viață? Prin ce este importantă istoria voastră personală?

Pentru ce trebuie să studiem **istoria**? Această întrebare și-o pune, probabil, fiecare om. Răspunsul la ea este cât se poate de simplu și evident: studiind trecutul, ne făurim viitorul, folosind experiența bogată a generațiilor, care au trăit până la noi. Dar, este, oare, așa?

Toții ne dorim ca în viitor să ne însoțească numai succesul și fericirea. Însă, în permanență ne înconjoară realitatea zilei de azi, când trebuie să luăm decizii ce ne vor influența viitorul. Iar deciziile sunt luate în baza experienței din trecut. Așadar, din trecut se nasc prezentul și viitorul. Trecutul este viața noastră și istoria noastră.

În copilărie sau chiar mai târziu poate să se producă un eveniment, care va face imposibilă o viață normală în prezent și în viitor. Deși nu este în puterile noastre să schimbăm trecutul, însă noi putem să schimbăm urmările lui. Fiecare dintre noi trebuie să învețe a studia experiența din trecut și a prognoza viitorul pentru a lua decizii corecte deja acum.

Istoria trebuie s-o privim nu numai ca știință. Ea trebuie privită ca pe un mod de cunoaștere a lumii. Aici fiecare va găsi câte ceva interesant pentru sine. Istoria a uimit nu o singură dată omenirea cu repetarea sa.

A înțelege și a ține minte cum a luat naștere și s-a dezvoltat statalitatea țării în care trăim, cum s-a dezvoltat cultura omenirii — sunt acele cunoștințe care ne fac cetățean/cetățeană și care ne educă în spiritul patriotismului.

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- ce este istoria, este ea, oare, o știință;
- cum se intercalează, trecutul, prezentul și viitorul cu istoria;
- ce studiază Istoria Ucrainei și cea Universală;
- istoria este unică sau multifățetă.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce este societatea? Când a luat naștere?
2. Cum este numit omul — membru al societății?

Glosar

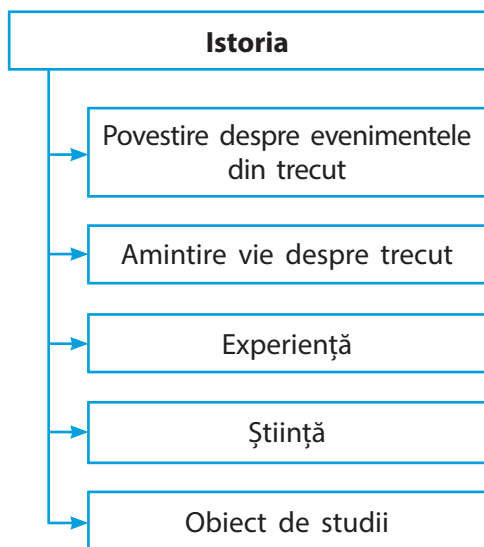
Istorie — știința ce studiază trecutul omenirii și procesele dezvoltării ei.

Statuia muzei istoriei Clio

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Numele muzei istoriei, Clio, înseamnă, în traducere din greacă, „a proclama”, „a face celebru”. Și, desigur, primele opere istorice îi glorificau pe conducătorii statelor. Cu timpul, însă, oamenii au încercat să clarifice evenimentele și să răspundă la întrebarea: de ce s-a întâmplat anume astfel. Conținutul lucrărilor istorice s-a extins semnificativ

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Unele obiecte le amintesc oamenilor despre trecutul îndepărtat. Spre exemplu, salbele aranjate într-o ordine anumită, care erau confecționate din coji de ouă de struț, conțineau unele mesaje. Acest sistem de transmitere a informației a existat cu 30-50 mii de ani în urmă în sudul și estul Africii. Putem considera că aceasta a fost prima rețea socială, care-i unea pe oamenii aflați la distanțe mari. Însă, din motive necunoscute, acest sistem de transmitere a informației s-a pierdut, iar salbele s-au transformat, pur și simplu, în bijuterii.

Salbele, care serveau în trecut drept mod de transmitere a informației

Istoria ne înconjoară în orașele și satele noastre, trăiește în memoria bunicilor noștri, în prezentul nostru. Fiecare dintre noi continuă să făurească istoria prin faptele și acțiunile sale. De aceea, anume de noi depinde ce fel va fi istoria Ucrainei.

2. Unitatea și diversitatea istoriei

? Putem afirma, oare, că istoria universală nu a existat întotdeauna și că unitatea istoriei lumii este un rezultat al dezvoltării istorice?

Istoria omenirii este istoria multor popoare și state, țări și regiuni, culturi și civilizații. De aceea, apare fireasca întrebare: istoria este unică sau diversă? Acest lucru i-a preocupat pe istorici de la bun început.

Numeroase fapte atestă că istoria este diversă.

Încă din epoca primitivă unele triburi sau popoare se dezvoltau mai repede, creând state și civilizații înfloritoare, altele — rămânau cu mult în urmă în dezvoltarea lor.

Studiind istoria milenară a statelor, civilizațiilor, putem vedea clar când au apărut ele, înflorirea și declinul lor, apariția în locul lor a altora noi, care, poate, nici nu au știut nimic despre predecesorii lor.

Una din cauzele diversității istoriei sunt deosebirile dintre condițiile naturale în care s-au dezvoltat unele sau alte popoare.

În același timp, găsim mărturii și despre unitatea istoriei omenirii. Astfel, încă primele state sau civilizații au întreținut contacte între ele, deși erau situate la distanțe de mii de kilometri. Istoricii găsesc tot mai multe mărturii despre asemenea legături.

Cea mai cunoscută rută, care a unit țări din diferite zone ale lumii acum două mii de ani, a fost **Marele Drum al Mătăsii**. El trecea din China prin toată Asia până la Țărmurile Mediteraneene. Cu ajutorul lui avea loc un schimb intens nu numai de mărfuri, ci și de

cunoștințe. Unitatea lumii era influențată și de marile acaparări, pandemii (ciuma, holera), călătoriile propovăduitorilor diferitor religii, căutătorilor de aventuri, despre care veți afla mai târziu.

În afară de aceasta este important că unele societăți, chipurile, izolate, se dezvoltau după aceleași legi ale istoriei.

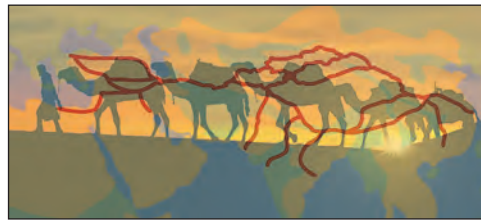
Procesul de unire a lumii a fost accelerat de expediția lui Cristofor Columb și descoperirea de către el în anul 1492 a căii ce duce spre Lumea Nouă — America. De atunci oamenii au început să conștientizeze unitatea lumii, interdependența ei. Acest lucru s-a făcut simțit mai ales în secolul al XX-lea, în care au avut loc două războaie mondiale, „războiul rece”, crize economice de proporții, agravarea problemelor ecologice globale, pandemii ale diferitor boli. În pofida acestor lucruri, a avut loc un schimb intens de valori culturale și realizări tehnice. Unitatea istoriei a devenit evidentă.

3. Istoria Ucrainei — parte componentă a istoriei europene

? Putem afirma, oare, că Istoria Ucrainei constituie o manifestare a diversității istoriei?

Istoria Ucrainei este o parte componentă a istoriei europene și **universale**. Trecutul istoric al poporului ucrainean nu poate fi examinat separat de trecutul întregii omeniri. Grație așezării geografice prielnice, istoria pământurilor ucrainene nu s-a dezvoltat nicicând în mod izolat. Ea a fost strâns legată de teritoriile apropiate și cele mai îndepărtate.

Popoarele vecine au avut întotdeauna o influență puternică unele asupra altora. Datorită apartenenței pământurilor ucrainene la Europa, deosebit de strânse au fost legăturile lor cu popoarele, care au trăit și trăiesc acolo în prezent. După proclamarea Independenței în anul 1991, Ucraina a declarat despre alegerea căii europene de dezvoltare, care anterior era

Marele Drum al Mătăsii – prima rută ce a unit statele și popoarele Eurasiei

Glosar

Război — conflict cu aplicarea armelor între state, grupe mari de oameni, care este însoțit de violență.

? Ce obiecte, care se asociază cu cuvântul „istorie” ați adăuga la cele din colecția din imagine? Argumentați-vă alegerea.

Glosar

Istoria Ucrainei — știința care studiază evenimentele, legate de dezvoltarea societății umane pe pământurile ucrainene în ordinea în care ele au avut loc.

Istoria universală — istoria care studiază evenimentele ce au avut loc în lume în trecut.

Piramidele din Mexic — moștenire a trecutului. Aspect modern

Drapelul Uniunii Europene și Drapelul Ucrainei

● ● ● Izvoarele povestesc ● ● ●

Istoricul contemporan, Serhii Plohii, despre rolul Ucrainei în istoria europeană

Europa este o parte componentă importantă a istoriei ucrainene după cum și Ucraina — a celei europene. Fiind situată la marginea vestică a stepei eurasiatice, Ucraina a fost, pe parcursul multor secole, poartă a Europei. Uneori, când această poartă se închidea, din cauza războaielor sau conflictelor, Ucraina contribuia la oprirea năvalei invadatorilor dinspre est și vest, iar atunci când ea era deschisă, după cum se întâmpla deseori în istoria ucraineană, Ucraina servea drept punte între Europa și Asia, favorizând schimburile de oameni, mărfuri și idei.

? De ce istoricul numește Ucraina „poartă a Europei”?

blocată din cauza aflării pământurilor ucrainene în componența Imperiului rus, iar cu timpul — în componența Uniunii Sovietice. Aspirațiile Ucrainei de a intra în comunitatea statelor europene este condiționată de legăturile puternice cu ele atât în trecut, cât și în prezent.

Sunteți de acord că...

- Istoria este știință și obiect de studii. Studiind trecutul, ea ne ajută în făurirea viitorului.
- Istoria poate să cuprindă durata atât a existenței întregii omeniri, cât și cea a vieții unui om aparte.
- Istoria omenirii este, pe de o parte, unică, iar pe de altă parte – diversă.
- Istoria Ucrainei este o parte componentă a istoriei universale.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă cuvântul „istorie”?
2. **Discuție colectivă.** Cum poate să influențeze prezentul asupra vieții voastre în viitor?
3. Întrebați-i pe membrii familiei voastre sau pe alți oameni maturi cum influențează experiența din trecut asupra vieții lor în prezent. Ce eveniment din trecut are o mare însemnătate esențială?
4. De ce omul trebuie să cunoască trecutul? Explicați cum înțelegeți afirmația: „Istoria — știință despre trecutul omenirii în timp și spațiu”.
5. Ce studiază Istoria Ucrainei și Istoria universală? Este, oare, justă afirmația că Istoria universală este parte componentă a Istoriei Ucrainei?
6. **Activitate în perechi.** Discutați și îndepliniți însărcinarea: 1) Alegeți trei argumente în favoarea necesității studierii istoriei. 2) Alegeți argumente în favoarea afirmației că istoria este diversă.
7. Cum credeți, de ce trebuie să cunoaștem istoria statului nostru? Ce îl așteaptă pe poporul, care nu dispune de informații despre evenimentul din trecut. Argumentați-vă răspunsul.
8. **Activitate în grupe mici.** Discutați și explicați părerea: „Datorită transmiterii memoriei generațiilor, omul devine personalitate, poporul — națiune, țara — stat”.

§ 5. Cultura în calitate de valoare

1. Înțelegerea noțiunii de „cultură”

? Numiți lucrurile care: 1) ușurează munca omului; 2) împodobesc viața omului; 3) îl ajută să-i înțeleagă mai bine pe alți oameni. Ce este comun între ele?

Cuvântul „cultură” este cunoscut încă din timpurile străvechi, lui i se atribuia conținut diferit, era înțeles în mod diferit și de aceea în prezent el nu are o explicație univocă. Acum două mii de ani scriitorul roman, Marcus Tullius Cicero, a folosit acest cuvânt pentru a defini totul ce are valoare și ce a fost creat de către om pe tot parcursul existenței sale. În cultură, el vedea, pe de o parte, activitatea de transformare a naturii în folosul omului, iar pe de altă parte — o modalitate de perfecționare a forțelor spirituale ale omului, a rațiunii lui.

Putem afirma: cultura, alături de natură, este încă o lume în care trăiesc oamenii. Deoarece omul a tins întotdeauna să-și îmbunătățească și să-și ușureze condițiile de viață, el continuă să facă noi invenții și descoperiri. Astfel, de la sapa din lemn, toporul din piatră, desenele pe stânci, omul a ajuns la cărți opere de artă, războaie de țesut, mașini, rachete cosmice, calculatoare etc.

Tot ceea ce ușurează munca, ne face traiul, comunicarea mai confortabile, sunt considerate de către om valori. Fiecare om, societatea în general, dispun de un sistem de valori — set de opinii despre importanța, în viața lor, a lucrurilor și fenomenelor, ce există în natură și societate.

Astfel, sfera culturală a vieții și activității omului este un proces de creare a valorilor.

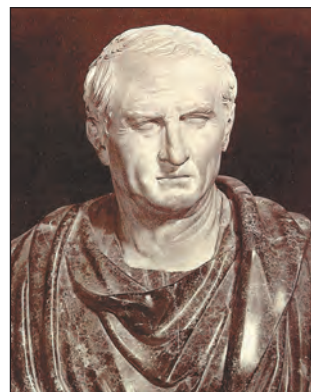
? Prin ce se deosebesc valorile culturale de cele ale naturii?

STUDIIND ACEST PARAGRAF,
VEȚI AFLA:

- de ce omul este făuritor al culturii;
- ce este de preț pentru fiecare om;
- cum corelează între ele culturile mondială și națională;
- ce fel de valori morale există;
- cum trebuie să facem o alegere morală;
- de ce există superstițiile.

AMINTIȚI-VĂ

1. Cine este omul?
2. Cum se manifestă componenta socială a omului?
3. Ce este identitatea?

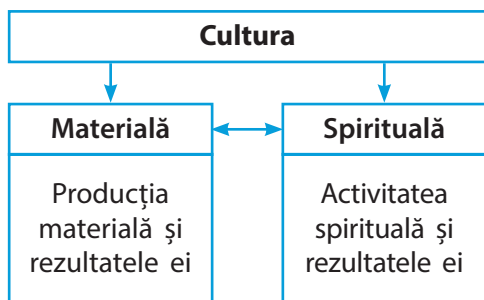
Marcus Tullius Cicero

Glosar

Cultură — totul ce a creat omul cu ajutorul propriei rațiuni și nu ceea ce a luat de la natură.

Valoare — orice fenomen material sau ideal important pentru om (societate), de dragul căruia acționează, irosește forțe, timp, bani, sănătate, de dragul căruia trăiește.

Tipurile culturii

Glosar

Organizația Națiunilor Unite (ONU)

— organizație internațională mondială, activitatea căreia este orientată la apărarea păcii și securității internaționale.

E bine să știm

ONU organizează colaborarea și sprijină dezvoltarea unor relații prietenești între state. Principiile de bază ale Organizației sunt egalitatea statelor, neamestecul în treburile lor interne, soluționarea tuturor contradicțiilor pe cale pașnică, respectarea de către state a angajamentelor internaționale asumate. Între cele 51 de state-fondatoare ale ONU s-a numărat și Ucraina.

Lavra Peșterilor din Kiev – unul dintre cele opt obiective din lista patrimoniului Mondial al UNESCO în Ucraina

Atrageți atenția!

Noțiunea de „cultură” este folosită, de asemenea, în calitate de sinonim pentru determinarea nivelului intelectual. Cultură este numită și totalitatea realizărilor din domeniul artei. Este vorba de creațiile literaturii, muzicii, artelor vizuale, sculpturii, arhitecturii, teatrului, cinematografului și alte lucruri purtătoare de frumos. Creațiile culturale pot fi realizate atât de artiști profesioniști, cât și populari.

Cultura îmbină în sine materialul și spiritualul. Cultura materială cuprinde lumea lucrurilor și crearea lor. Cultura spirituală include cunoștințe, idei, știință, religie, convingeri, creații literare, artistice, muzicale. Astfel, putem deduce că lumea culturii și a valorilor este diversă și corespunde diferitor necesități ale omului.

Omul nu numai creează cultura, ci și consumă valorile.

2. Diversitatea culturală

? De ce diversitatea culturală este considerată o valoare a lumii moderne?

Cultura mondială modernă este o varietate de culturi, care interacționează una cu alta din trecut până în prezent. Interferența culturală îi permite fiecărui om să savureze bogățiile spirituale, create de diferite popoare pe parcursul mai multor milenii.

În anul 2002 Organizația Națiunilor Unite a stabilit ziua de 21 mai Zi mondială pentru diversitate culturală, pentru dialog și dezvoltare. Marcarea acestei date le permite oamenilor să conștientizeze profunzimea și diversitatea culturii naționale nu numai a țării, ci și ale altor popoare ale lumii; să înțeleagă, datorită acestui fapt, importanța schimburilor culturale și păstrării obiceiurilor. Departamentul specializat al ONU, ce se ocupă de dezvoltarea învățământului, științei și culturii, este UNESCO. În special, pentru păstrarea culturii materiale și nemateriale a fost întocmită lista obiectivelor patrimoniului mondial, care au o valoare deosebită și necesită protecție.

3. Cultura națională. Cultura națională ucraineană

? De ce apar culturile naționale, deși valorile pentru fiecare om au multe momente comune?

Deosebim culturile naționale — ucraineană, poloneză, franceză și sute de alte culturi. Fiecare popor se mândrește cu realizările sale culturale, le protejează.

Particularitatea culturii naționale, irepetabilitatea și originalitatea ei își găsesc reflectare atât în sfera spirituală (limbă, literatură, muzică, pictură, religie), cât și în cea materială (tradiții de producție, muncă, gospodărire) ale vieții și activității poporului.

Originalitatea **cultura națională ucraineană** era determinată, de asemenea, de condițiile geografice, particularitățile parcursului istoric al poporului, precum și de interacțiunea cu culturile altor popoare, care trăiesc pe acest teritoriu și care sunt vecini ai Ucrainei.

Fiecare popor, creându-și propria cultură națională, aduce, totodată, un aport la **cultura mondială**. În rezultatul unei asemenea comunicări are loc o îmbogățire culturală reciprocă.

4. Deosebirile culturale

? Cum influențează deosebirile culturale asupra relațiilor dintre oameni?

Cultura este, în felul său, un organizator al vieții noastre sociale și, în același timp, niște ochelari prin care privim lumea înconjurătoare. Atâta timp cât trăim într-un mediu comun deseori nu vedem prin ce se deosebesc culturile între ele și cum pot influența asupra interacțiunilor noastre cotidiene.

Lumea modernă este un **mediu multicultural**. Atunci când nimerim într-un alt mediu și întâlnim oameni, care au fost educați în alte tradiții culturale, observăm deosebirea dintre ei și noi.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

În afară de cultura națională, trebuie să evidențiem cultura regională (slavă, europeană, americană, africană), cultura unor anumite grupe sociale. Este cunoscută și împărțirea în anumite culturi pe epocă: cultura antică, cultura medievală, cultura Renașterii etc.

Glosar

Cultura națională ucraineană — varietate de valori materiale și spirituale, create de poporul ucrainean în decursul istoriei sale.

Mediu multicultural — mediu în care conviețuiesc reprezentanții mai multor culturi.

Deosebirile culturale

? Cum sunt redată în imagini deosebirile culturale dintre oameni?

Morală — imaginații, norme și aprecieri ce există în societate și influențează sasupra comportării omului.

Valori morale — standarde, ce-l ajută pe om să facă distingerea între just și nejust, între bun și rău. Această înțelegere este necesară pentru adoptarea unor decizii corecte și echitabile în viața cotidiană.

● ● ● ● **E bine să știm** ● ● ● ●

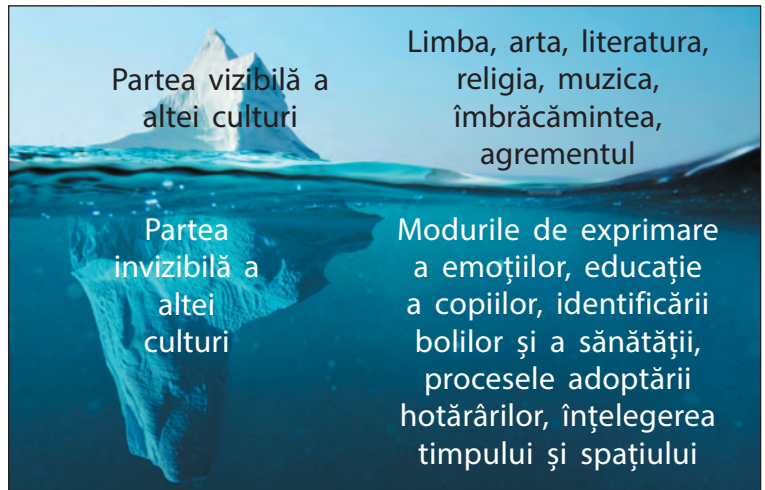
De ce sunt importante valorile morale?

- Valorile morale ne ajută la formarea trăsăturilor pozitive ale caracterului: compasiune, bunătate etc.
- Valorile morale formează punctul de vedere, sistemul de relații și convingeri referitoare la diferite laturi ale vieții.
- Valorile morale lucrează ca un punct de orientare, care ne ajută să evităm influența negativă a oamenilor din anturaj, a unor fenomene aparte ale vieții sociale.
- Valorile morale ajută la stabilirea unor standarde înalte ale vieții sociale, ceea ce contribuie la dezvoltarea societății în general.

Responsabilitatea – una dintre valorile morale ale omului

Perceperea deosebirilor culturale

? Explicați cum înțelegeți conținutul schemei.

Între reprezentanții diferitor culturi pot să apară unele dificultăți în comunicare, uneori lor le vine greu să prevadă și să înțeleagă comportarea celuilalt.

Pentru a-și găsi locul într-un mediu multicultural, care este lumea modernă, omul trebuie să conștientizeze, în primul rând, existența anumitor diferențe. În timpul comunicării cu omul din altă cultură trebuie să știm a primi și a respecta deosebirile din acea cultură. Ceea ce pentru noi poate fi o normă, nu va fi întotdeauna considerată o normă pentru alții.

5. Valorile morale. Alegerea morală

? În ce constă particularitatea valorilor morale?

O parte componentă importantă a valorilor umane sunt **valorile morale**. Ele sunt un punct de orientare în comportarea omului. Datorită lor omul își dezvoltă gândirea rațională și părerea obiectivă despre lumea înconjurătoare. Rolul principal în formarea valorilor morale îl joacă familia.

Dintre valorile morale distingem: recunoștința, onestitatea, compasiunea și empatia, conlucrarea, respectul, egalitatea, fideli-

tatea, echitatea, responsabilitatea, perseverența, autocontrolul etc.

În viața oricărui om se întâmplă situații când trebuie să faci o **alegere morală**, adică să alegă o hotărâre din câteva, să aleagă între bine și rău, între adevăr și minciună. Cu cât sunt mai formate principiile morale la om, cu atât mai cumpătată va fi opțiunea lui.

6. Superstițiile

? Sunt, oare, periculoase superstițiile pentru om?

Morala nu este singurul element ce influențează comportarea omului. Unii dintre noi se feresc atunci când vineri cade data de 13 a lunii, în casă se împrăștie sare, ne trece drumul o pisică neagră, evită să transmită ceva peste prag. Acestea și alte semne, avertismente, în care crede omul, sunt numite **superstiții**. Cu ajutorul obiceiurilor superstițioase oamenii luptau cu frica. În același timp, ei încercau să aibă grijă de propria fericire și succes. Omul este singura ființă vie, care încearcă să influențeze în mod conștient asupra propriului destin.

Superstițiile apar și se înrădăcinează în conștiința oamenilor din cauza incapacităților lor de a înțelege existența (sau inexistența) legăturilor dintre propria comportare și evenimentele ulterioare din lume. Credința în semne și superstiții este nu altceva decât un mecanism de protecție psihologică pentru cei ce trec cu greu prin starea de indeterminabilitate. Unele superstiții se transformă cu timpul în **obiceiuri** și **tradiții**.

● ● ● ● ● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ● ● ● ● ●

Chiar și în lumea modernă între oameni sunt răspândite multe semne. Atunci când se spune „nu te-ai sculat cu acel picior”, se are în vedere că dimineața omul a călcat pe podea cu piciorul stâng și de aceea toată ziua are dispoziție rea. Până acum s-a păstrat semnul, că omul trebuie să se așeze înainte de a porni la drum pentru ca el să fie fericit și să se mai întâlnească cu cei de la care-și ia rămas bun. După lectură nu se recomandă să lăsam cartea deschisă — chipurile vom uita totul.

Glosar

Alegere morală — opțiunea pe care o face omul, conducându-se după valorile sale morale.

Situația alegerii morale — situație ce conține în sine contradicția dintre două hotărâri sau acțiuni ce se exclud reciproc.

Superstiții — prejudecăți, credința în existența unor puteri supranaturale, în destin, vrăji, preziceri etc.

Cauzele existenței superstițiilor

Oamenii doresc să controleze (sau cel puțin să creadă în capacitatea de a controla) situațiile cu un înalt nivel de indeterminabilitate

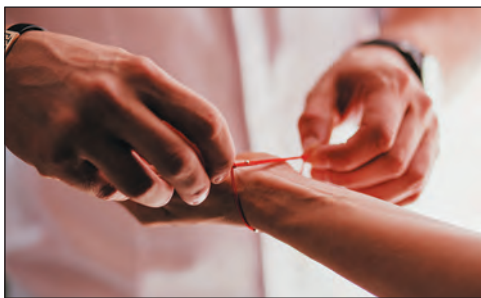
Multor oameni le este mai simplu să creadă în cele mai absurde semne, decât să lucreze singuri și să depășească dificultățile

Pe om îl împiedică să trăiască simțul slăbiciunii și al neajutorării sale, de aceea el începe să creadă în semne, care-i dau speranță

Glosar

Obicei — regulă a comportării, care există pe parcursul unei perioade îndelungate de timp într-o societate sau grup social.

Tradiție — elemente ale culturii, mod stereotipic de comportare, care sunt transformate și transmise din generație în generație și se păstrează un timp îndelungat.

? Ce fel de superstiții sunt redată în ilustrații?

Sunteți de acord că...

- Termenul „cultură” nu are o definiție unică. Prin el sunt explicate diferite părți ale relațiilor: om-om, om-natură.
- Cultura și natura sunt lumi în care există omul.
- Sfera culturală prevede crearea valorilor, pe care le folosește și înmulțește omul.
- În lume domină diversitatea culturilor.
- Cultura națională – parte componentă a culturii mondiale.
- Pentru omenire sunt importante valorile morale. Acestea asigură formarea personalității omului.
- Comportarea omului poate fi influențată de superstiții.

Întrebări și însărcinări

1. Explicați afirmația: „Omul trăiește concomitent în două lumi: în lumea naturii și în lumea culturii”.
2. **Activitate în grupe mici.** Amintiți-vă despre una dintre invențiile omului. Discutați și clarificați prin ce este ea interesantă pentru om. Pot, oare, realizările culturale să-i aducă prejudicii omului? Pot fi ele numite în asemenea caz valori? Aduceți exemple prin care să vă argumentați opiniile.
3. **Discuție colectivă.** Una dintre lozincile principale ale comunității europene este „Unitate prin diversitate”. Ce semnifică aceasta?
4. Aduceți exemplu prin care să demonstrați multiculturalitatea Ucrainei. Folosind izvoarele suplimentare de informații, clarificați care oraș este numit „orașul celor șapte culturi”. Explicați de ce.
5. Cugetați care valoare morală, după părerea voastră, are cea mai mare importanță pentru un om.
6. Ilustrați prin exemple cauzele superstițiilor, prezentate în acest paragraf.
7. **Activitate în perechi.** Potrivit datelor Asociațiilor italiene pentru protecția mediului și animalelor (AIDAA), numai la Roma proprietarii pierd anual 15 mii de pisici negre. Iar pisicuțele de culoare neagră sunt de două ori mai rar luate din aziluri. Despre ce vorbește această informație?

Generalizare la capitolul I

Om, natura, societatea și istoria

1. Concurs la cunoașterea termenilor și noțiunilor. Pentru a câștiga acest concurs, prezentați cel mai mare număr de definiții corecte.

Lista orientativă: om, ființă biosocială, comunitate, individ, individualitate, personalitate, identitate, autoidentificare, societate, stat, istorie, cultură, mediu multicultural, valoare, morală, valori morale, superstiții, obiceiuri, tradiții.

2. Jocul didactic „Adevărat sau fals?”. Dați scurte răspunsuri la întrebări.

1) Diferiți oameni au aceleași amprente digitale. *Adevărat sau fals?*

2) Unii oameni sunt deosebiți și irepetabili. *Adevărat sau fals?*

3) Irepetabilitatea constă doar în exterior. *Adevărat sau fals?*

4) Noi ne deosebim unii de alții prin dorințe, acțiuni, creație, vise. *Adevărat sau fals?*

5) Fiecare om nu are nimic comun cu ceilalți oameni. *Adevărat sau fals?*

6) Pe întreaga planetă nu vom găsi doi oameni identici. *Adevărat sau fals?*

3. Activitate în grupe mici. Discutați următoarele întrebări și prezentați în fața clasei concluziile comune: 1) cum influențează educația asupra omului; 2) în ce constă unicitatea și irepetabilitatea fiecărui om; 3) cum influențează clima asupra vieții oamenilor; 4) cum păstrați și protejați natura.

4. Discuție colectivă. Faceți o explicație argumentată, susținând una din tezele de mai jos: 1) omul trăiește în trecut; 2) omul trăiește cu prezentul și viitorul; 3) omul trăiește cu trecutul în prezent și viitor.

5. Proiect didactic „Sunt un om irepetabil”. Pregătiți o relatare despre sine (preferințe, interese, realizări, vise). Demonstrați că fiecare om este irepetabil.

6. Alcătuiți o hartă de identificare cu denumirea „Cine sunt eu?”: 1) Notați cuvintele cu care vă caracterizați pe sine, interesele, concepția despre lume; 2) Notați cuvintele pe care le folosesc alții pentru a vă descrie; 3) Faceți schimb de fișe cu colegii de clasă și aflați ce aveți comun și diferit.

Amprentă digitală

Pe întreaga planetă nu vom găsi doi oameni identici

Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic la capitolul I
rnk.com.ua/101501

CAPITOLUL II. OMUL CA PERSONALITATE ȘI PERSOANĂ. SPAȚIUL PUBLIC. COMUNITĂȚILE DE OAMENI

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- cum persoana devine personalitate;
- ce calități au personalitatea și persoana;
- tipurile personalității;
- ce înseamnă o personalitate istorică.

AMINTIȚI-VĂ

- Cine sunt personalitatea și persoana?

§ 6. Omul ca personalitate și persoană

1. Procesul formării și dezvoltării personalității

? Care este principala forță motrice în procesul dezvoltării personalității?

La momentul nașterii copilul încă nu este o personalitate. Ea se formează datorită **mediului social, educației și instruirii**: îmbinării influenței familiei, semenilor, școlii și a societății în general. Cu ajutorul lor, omul se adaptează la lumea din jur, ia parte la viața socială.

Personalitatea omului se dezvoltă numai în procesul activității, deși în calea vieții personalitatea vede nu o singură dată contradicțiile dintre aspirațiile și posibilitățile sale. Calitatea de a soluționa această problemă este o trăsătură importantă a unei personalități. Aceasta este forța motrice a dezvoltării sale.

2. Structura personalității și calitățile ei

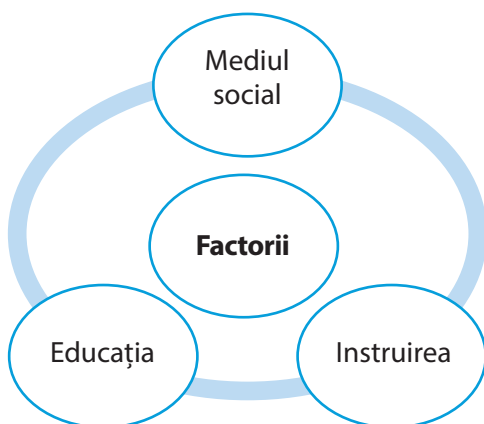
? Care sunt elementele structurale de bază ale unei personalități?

Personalitatea conține componentele **fizică, socială și spirituală**.

Componenta fizică a personalității este corpul a omului. Aici putem alătura hainele, lucrurile din casă și ceea ce este făcut de mâna omului.

Componenta socială a personalității se formează în procesul comunicării între oameni. Ea constituie sistemul rolurilor sociale ale

Formarea personalității

omului (tată/mamă, fiu/fiică, șef/subaltern etc) în diferite grupe, parte a cărora este. Toate formele autoafirmării în activitatea profesională, socială, în prietenie, iubire, rivalitate formează structura socială a unei personalități.

Componenta spirituală a personalității este un set de valori și idealuri vitale. În diferite etape ale vieții, componentele enumerate obțin o importanță principală, dominant.

? Ce calități ale personalității ați dori să formați în sine?

Orice personalitate are un anumit set de calități. Acestea sunt rațiunea, înțelepciunea, emoțiile, voința, fermitatea, abilitățile, deprinderile, convingerile, intuiția, capacitatea de autoinstruire, autoapreciere, asumarea de riscuri, dragostea, ura, pasiunile, impulsivitatea, mila, conștiința, patriotismul, echitatea, umanismul etc. Aceste calități sunt împărțite în naturale și social importante, morale, psihologice și estetice. Setul acestor calități determină individualitatea unei personalități.

3. Autorealizarea. Tipurile personalității

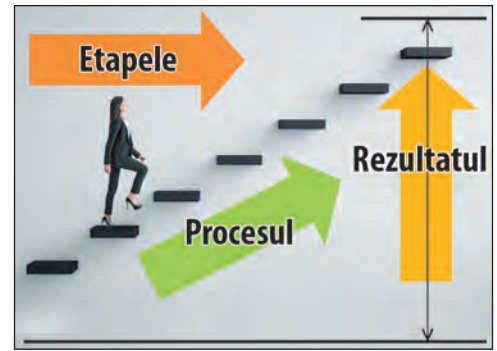
? Care este rolul personalității în istorie?

Procesul celei mai depline manifestări de către personalitate a posibilităților sale, realizării scopurilor trasate pentru deschiderea potențialului său se numește **autorealizare**. Aceasta este cel mai important motiv în acțiunile omului.

Autorealizarea personalității este posibilă doar în cadrul societății. În dependență de felul cum este acceptată personalitatea de către societate distingem următoarele ei tipuri: **de rând (obișnuită), istorică, remarcabilă**.

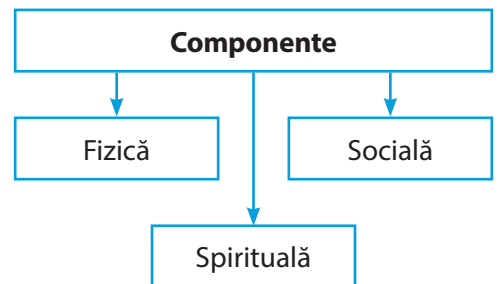
La categoria personalităților de rând este atribuită majoritatea populației lumii. La categoria personalităților istorice sunt incluși oamenii, care au lăsat o urmă de neșters în

Dezvoltarea personalitatii

? Examinați schema. Cugetați: 1) care sunt etapele dezvoltării personalității; 2) cum are loc dezvoltarea ei și care sunt rezultatele.

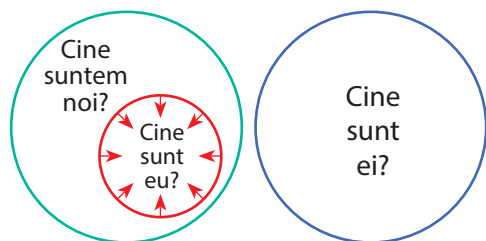
Structura personalității

Glosar

Autorealizare — descoperirea potențialului personalității cu condiția conștientizării de către om pe sine însăși.

Procesul de constituire a tabloului lumii unei personalități în societate

? **Discuție colectivă.** Cum înțelegeți rolul personalității în societate după această schemă?

? În ce se autorealizează persoanele din aceste fotografii?

istoria și cultura poporului, a statului și a omenirii.

Însă, activitatea unei personalități istorice poartă un caracter atât pozitiv (moral), cât și negativ (amoral), datorită căruia ea lasă despre sine amintiri diferite.

Personalități remarcabile sunt numite acele personalități, care, prin faptele, creația lor, au obținut o apreciere socială și istorică pozitivă.

Rolul unei personalități în istorie este foarte mare. Ea poate să influențeze evoluarea evenimentelor istorice, să condiționeze accelerarea sau încetinirea lor. De regulă, personalitățile remarcabile adună în jurul lor masele, le însuflă idei patriotice, le organizează ca forță de creație socială.

În domeniul economiei, o personalitate remarcabilă conduce procesul de reformare a economiei și trecerea ei la un nivel mai eficient de activitate.

Un rol nu mai puțin important îl joacă personalitatea în sfera culturii, vieții spirituale a societății. Talentul sunt daruri deosebit de rare. Se deschide noi orizonturi, de multe ori se opun tradițiilor, inițiază noi forme de creație cultural-spirituală. În afară de aceasta, talentul și genialitatea, care sunt strâns legate, cresc pe temelia creației populare, din adâncurile culturii populare. Exemple strălucite în acest sens sunt creația poetului, pictorului, gânditorului, activistului public și politic ucrainean, Taras Șevcenko, și opera scriitoarei, poetei, traducătoarei și activistei culturale ucrainene, Lesia Ukrainka.

În ceea ce privește determinarea rolului personalității trebuie să fim cât se poate de precauți. Supraaprecierea ei poate denatura perceperea procesului istoric.

Sunteți de acord că...

■ Persoana și personalitatea sunt două caracteristici diferite ale omului. Persoana îl reprezintă pe

om ca pe un individ aparte. Personalitate este numit omul, care s-a format în mediul societății și are un anumit set de calități și trăsături.

- Formarea personalității este un proces îndelungat. Un rol important în el îl joacă mediul social în care trăiește acest om, educația și instruirea.
- Forța motrice a dezvoltării unei personalități sunt divergențele dintre aspirațiile și posibilitățile ei.
- În procesul autorealizării personalitatea ocupă un anumit loc în societate. În dependență de rolul, pe care îl are sau l-a avut, distingem trei tipuri de personalități: de rând, istorică, remarcabilă.

Întrebări și însărcinări

1. Ce este unicitatea omului, individualitatea și personalitatea?
2. **Jocul didactic „Cinci propoziții”.** Formulați în cinci propoziții scurte conținutul principal al paragrafului.
3. Alcătuiți câteva propoziții, folosind cuvântul „personalitate”.
4. Alcătuiți o povestire despre un personaj imaginar pe tema: „Cum s-a desfășurat formarea personalității lui”.
5. **Activitate în perechi.** Discutați cum înțelegeți afirmația: „omul se naște individ, devine personalitate, iar individualitatea și-o apără”. Care este atitudinea voastră față de această părere? Argumentați-vă părerea. Ce mijloace poate folosi omul pentru a-și apăra individualitatea?
6. **Discuție colectivă.** Putem afirma, oare, că „personalitatea este un om educat de societate”?
7. Scrieți o scurtă relatare pe una din următoarele teme: „Eu sunt deosebit, deoarece...”, „Eu sunt o personalitate, deoarece...”.
8. Cu ajutorul izvoarelor adăugătoare selectați patru exemple de personalități remarcabile. Numiți trei argumente în favoarea afirmației, de ce anume fiecare dintre personalitățile menționate a devenit cunoscută.
9. **Proiectul didactic „Personalitatea istorică”.** Pregătiți o prezentare despre una dintre personalitățile istorice (la alegere).

Taras Șevcenko

Lesia Ukrainka

- ❓ În care sfere ale vieții s-au manifestat aceste personalități?

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- ce înseamnă spațiu personal și comun;
- când și cum apar ele;
- de ce ele sunt importante pentru omul și societatea modernă.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce este istoria?
2. Ce rol joacă societatea în viața omului?
3. Ce influențează asupra dezvoltării personalității?

Glosar

Spațiu personal — zonă convențională din jurul omului, pe care el o consideră a sa și o apără de intervenția din exterior.

Linia convențională a spațiului personal

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Savanții evidențiază și spațiul psihologic personal. Existența lui poate fi înțeleasă, spre exemplu, dacă omului îi sunt puse întrebări cu caracter personal, care-i cauzează disconfort.

§ 7. Spațiul personal și cel comun

1. Spațiul personal

? De ce spațiul personal este important pentru om?

Spațiul personal este numită o mică zonă ce înconjoară corpul vostru și este, chipurile, o continuare a lui. Puteți măsura spațiul vostru personal dacă desfaceți brațele sau întindeți mâinile în fața voastră. Spațiul dintre corp și mână este spațiul vostru personal.

Din noțiunea „spațiul personal al omului” fac parte: sentimentele, corpul, emoțiile, gândurile, acțiunile. De asemenea, există unele lucruri ce țin de spațiul material personal: periuța de dinți, ceșcuța preferată, lenjeria, jucăriile, unele lucruri legate de hobby, camera personală și altele. Cu cât mai largi sunt limitele spațiului material personal, cu atât mai protejat se simte omul de mediul înconjurător. Spre exemplu, atunci când se află într-un apartament străin omul obosește foarte rapid din cauza încordării. Dar iată în propria casă el se simte foarte confortabil. În afară de aceasta, la spațiul personal atribuim locurile unde omul poate să rămână de unul singur și să acumuleze noi puteri.

De spațiul personal este legat și **timpul personal** — timp pe care omul și-l poate dedica numai sie și nu să se ocupe de alte treburi. Acesta este timpul când omul poate să rămână de unul singur cu gândurile și sentimentele sale, să se ocupe de hobby-ul său. Fiecare om are și **spațiul său informațional** — dreptul la o taină.

La fiecare om limitele spațiului personal sunt diferite. Se au în vedere tipul de relații cu alți oameni, sexul, vârsta, tradițiile culturale, ce s-au stabilit în anturaj etc.

Indiferent de mărimea spațiului personal al omului și distanței admisibile pentru apropiiați sau pentru oamenii necunoscuți, încălcarea limitelor personale cauzează disconfort, iritație, crește senzația de pericol.

Spațiu personal

? Ați avut ocazia să simțiți disconfort atunci când un om necunoscut ședea foarte aproape de voi? Iar atunci când cineva dintre ființele dragi vă cuprinde sau vă ține de mână aveți alte sentimente?

Aproape în orice loc public ne putem ciocni de problema încălcării spațiului personal: în supermarket, atunci când cineva stă în rând alături de noi; în transport, atunci când cineva ne împinge sau ne atinge mâna, în stradă, atunci când cineva ne împiedică să trecem.

Păstrarea spațiului personal este o necesitate reală a fiecărui om. Dar cum să ne apărăm așa-numitele hotare? Ce să facem atunci când cineva le încalcă? Comportarea nedorită a altui om trebuie curmată imediat, fără să așteptăm până când acel om va înțelege că acțiunile sale sunt inacceptabile. Nu trebuie să suportăm o intervenție dură în spațiul nostru personal.

Omul trebuie să respecte normele culturii și să-și apere cu fermitate hotarele spațiului personal, însă fără să uite de politețe și **etichetă**. Totodată, el trebuie să respecte interesele și valorile altor oameni, deoarece fiecare om, la fel ca el, are spațiul său personal.

2. Noțiuni de „spațiu comun”

? Ce rol joacă spațiul comun?

În lumea contemporană, majoritatea populației trăiește în orașe. Dezvoltarea

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Savantul Edward Goll a împărțit spațiul din jurul fiecărui om în patru zone de diferite mărimi. În aceste zone li se permite să intre alți oameni în dependență de gradul relațiilor:

- 1) zona intimă — în ea pot să intre numai oamenii apropiați (membrii familiei, prietenii cei mai apropiați);
- 2) zona personală (pentru prieteni și cei mai apropiați cunoscuți);
- 3) zona socială cuprinde interacțiunile cotidiene cu oamenii;
- 4) zona publică este accesibilă aproape pentru toți.

Implementarea materială a spațiului personal

? A putut, oare, persoana să-și apere spațiul personal cu ajutorul unui cerc de protecție?

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Savanții consideră că simțul spațiului personal începe să se formeze la om la vârsta de trei-patru ani.

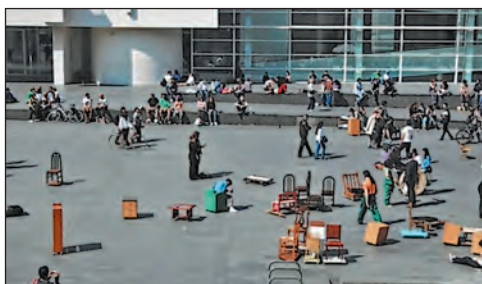
Glosar

Etichetă — sistem al regulilor de comportare, care este răspândit în mediul unor grupe sociale.

Spațiu public — edificiile, piețele, străzile, parcurile, care reflectă viața urbană în toată diversitatea ei.

Spațiu comun — spațiu legat de anumite feluri ale activității publice cum ar fi comunicarea, agrementul; spațiu ce creează condiții pentru plimbări și odihnă, creație și învățământ, activitate civică, este locul unde omul își poate exprima poziția.

Mobilierul stradal mobil le oferă oamenilor oportunitatea să-și modeleze singuri spațiul personal

civilizației depinde acum mai mult de viața urbană, adică de **spațiul public**. În mod practic, acesta este un indice al calității vieții de la oraș.

Atunci când locuim sau ne aflăm la oraș, călătorim, primul lucru ce ne bate la ochi este felul cum este amenajat un oraș sau altul, ne este plăcut acest oraș și dacă ne simțim aici în siguranță. Această impresie o creează locurile numite **spațiu comun**.

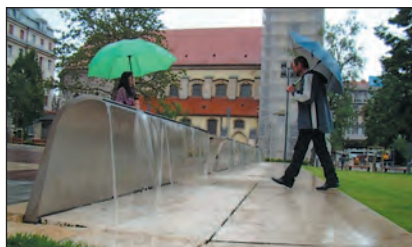
Spațiul comun este o parte inseparabilă a orașului, care se află în folosința gratuită comună a tuturor oamenilor. Adică, supermarketul, restaurantul și alte teritorii comerciale nu sunt locuri publice din simplul motiv că nu puteți veni acolo pentru a șede pur și simplu, fără să comandați ceva, să vă exprimați în mod activ poziția civică.

Unele instituții comerciale amenajează special locuri publice pentru a atrage mai mulți oameni.

Spațiul comun creează o zonă culturală și atmosfera irepetabilă a orașului, care-i

Treptele Spaniole – un exemplu de spațiu public tradițional. Roma (Italia)

„Se permite să umblăm pe gazon!”. Budapesta (Ungaria)

„Colțul oratorului” în Hyde Park. Londra (Marea Britanie), anii 1970

Gazon lângă bibliotecă ca o parte inseparabilă a spațiului comun. Melbourne (Australia)

Locuri individuale pentru ședere în piață. Budapesta (Ungaria)

Fântâna arteziană din Kiev, situată lângă stația de metrou „Arsenalina”

ademeneste nu numai pe localnici, dar și pe turiști. De menționat că în zilele noastre nu numai orașele, ci și unele sate își au spațiile lor publice. Comunitățile din partea locului au amenajat pentru acest scop piețe și parcuri.

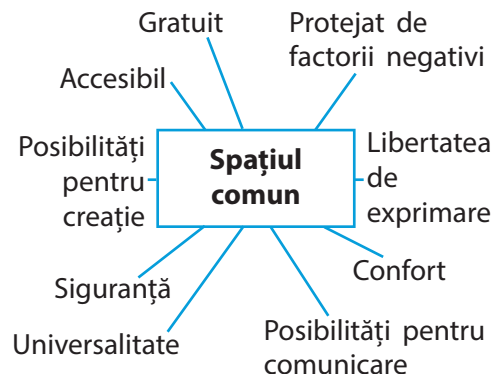
3. Criteriile spațiului comun

? După ce criterii putem stabili spațiile comune din oraș (sat)?

La prima vedere ni se pare că orice spațiu din oraș poate fi considerat comun (strada, parcul, piața etc). Însă, spațiul comun urmează să îmbine un set de caracteristici. Acesta trebuie:

- să fie accesibil pentru toți;
- să ofere posibilități pentru comunicare, jocuri;
- să fie gratuit (pentru aflarea în locurile spațiului comun și folosirea lui omul nu trebuie să plătească);
- să bine iluminat, fie protejat de transport, de larma orășenească și de poluări;
- nu trebuie să conțină obstacole verticale mari: borduri, scări (acest lucru face spațiul public mai comod pentru persoanele cu posibilități fizice limitate);
- să aibă posibilitate pentru demonstrarea creației (evoluări ale colectivelor muzicale și actoricești pe stradă);
- să fie confortabil – dotat cu locuri pentru ședere blocuri sanitare gratuite; să asigure aflarea în orice condiții meteo;
- să ia în calcul interesele oamenilor de vârstă, statut diferit, este de dorit ca acest spațiu să reflecte cultura și istoria locului;
- să ofere mai multă libertate (posibilitatea de a merge și a șede pe iarbă și pe gazoane, de a expune în mod activ opinia).

Organizarea spațiului comun

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Spațiul comun, în dependență de menirea sa, poate să rezolve mai multe probleme:

- satisface necesitățile în diverse sfere ale vieții oamenilor;
- creează condiții confortabile de ședere pentru ca omul să se simtă important;
- creează condiții confortabile pentru aflarea temporară, pentru odihnă în timpul unei deplasări mai îndelungate;
- este locul unde sunt concentrate monumente de istorie și cultură importante pentru societate și stat.

Grădinile Yerba Buena.
San Francisco (SUA)

? Ce elemente ale spațiului public redat îl fac atrăgător pentru oameni?

● ● ● ● ● ● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ● ● ● ● ● ●

Ucraina are tradiții vechi în ceea ce privește spațiul public. Încă din vechime, pe piețele centrale ale orașelor era concentrată viața publică. Atunci domina obiceiul organizării vecelor — rezolvarea celor mai importante probleme în cadrul adunărilor populare.

Mai târziu, spațiul public a rămas în acele orașe, care dispuneau de dreptul la autoadministrare. Numai aproximativ din sec. al XVIII-lea spațiul public a devenit o parte inseparabilă a orașelor de pe pământurile actualei Ucraine.

Sunteți de acord că...

- Orice om își are spațiul său personal. El asigură niște relații confortabile între oameni.
- Odată cu dezvoltarea lumii a început să se formeze spațiul public și partea lui inseparabilă — spațiul comun.
- Spațiul public include mai multe sfere ale vieții omului, care sunt legate de comunicare, acord, creație, educație, activitatea civică.

Întrebări și însărcinări

1. Ce este spațiul personal al omului? De ce el este important pentru om?
2. **Activitate în grupe mici.** Discutați și formulați regulile, care ne învață cum să ne apărăm propriile hotare și cum să nu le încălcăm pe cele ale altui om.
3. Ce semnifică noțiunea de „spațiu public”. De care sfere ale vieții societății el este legat? Despre ce vorbește creșterea numărului locurilor spațiului public într-o localitate?
4. **Discuție colectivă.** Este, oare, în orașul (satul) vostru un spațiu ce poate fi considerat public? Cum ați determinat acest lucru?
5. Alegeți unul din locurile spațiului public și caracterizați-l conform criteriilor sale.
6. Folosiți sursele adăugătoare și urmăriți etapele dezvoltării istorice a spațiului public în orașele de pe teritoriul Ucrainei.
7. **Activitate în perechi.** Distribuiți angajamentele și pregătiți un proiect didactic despre amenajarea unuia din locurile spațiului public.

Piața Bazarului din Lviv ca exemplu de spațiu public: 1) în trecut; 2) aspect modern

Forumul (piața) din Roma. Reconstrucție modernă

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

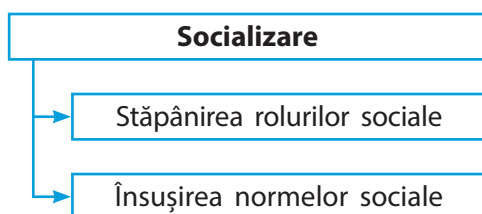
- ce înseamnă socializare, cum își determină omul apartenența la diferite comunități;
- prin ce se deosebesc comunitățile de oameni din trecut de cele din zilele noastre;
- ce rol joacă în viața omului familia, comunitatea, statul;
- ce este patriotismul;
- ce reguli trebuie respectate în diferite comunități.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce înseamnă grup social? Ce rol joacă el în viața omului?
2. Cum își determină omul apartenența la un anumit grup?
3. Ce înseamnă identificare și identitate?

Glosar

Socializarea personalității — procesul antrenării individului la viața societății pe calea îmbogățirii lui cu experiența generațiilor precedente (cunoștințe, valori, norme morale, tradiții etc), care îl ajută să funcționeze normal în societate.

§8. Socializarea. Comunitățile de oameni în trecut și în prezent. Reguli de comportament în diferite comunități

1. Socializarea. Cum își determină omul apartenența la diferite comunități

? Ce influențează cel mai mult socializarea omului?

Pentru a deveni membru cu drepturi depline al societății, fiecare om trebuie să posede un anumit sistem de cunoștințe, norme și valori, adică să acumuleze experiență socială. Acest proces este numit socializarea personalității.

Fiecare om însușește, pe parcursul vieții, modelele de comportare, ce există în societate. Adică, omul este, în felul său, un „produs” al societății. În același timp, prin acțiunile sale cotidiene, omul participă la formarea societății, propunând ceva nou sau modernizând lucrurile deja existente. Deci, fiecare om este un „produs” al societății și, în același timp, un „creator” al ei.

Încă de la o vârstă fragedă omul își conștientizează sexul, cu timpul — apartenența la un oraș sau altul, la țara în care trăiește, continent, planetă, anumită școală, universitate, organizație etc.

După cum știți deja, procesul de a se atribui la un anumit grup de oameni după unele sau alte criterii se numește identificare. Rezultatul acestui proces este identitatea. Omul poate să aibă mai multe identități. Cu cât mai multe identități are omul și cu cât mai bine le conștientizează, cu atât el este mai matur și mai adaptat din punct de vedere social.

Unele elemente ale identității sunt neschimbate. Spre exemplu, mediul cultural, în care a crescut omul, tradițiile altoite de părinții săi. În același timp, schimbarea instituției de învățământ, profesiei, trecerea la un alt loc de

trai, în alt stat, căutarea grupului social, care i-ar satisface necesitățile în comunicare și dezvoltarea culturală, pot să influențeze esențial asupra schimbării identității omului.

Cu toate acestea, nu trebuie să ne temem de schimbări. Ele sunt utile pentru acumularea noii experiențe și familiarizarea cu realizările altor grupe sociale și culturi. Libertatea alegerii în formarea identității este caracteristica cheie a respectării drepturilor omului. Dacă omul nu reușește să rezolve la timp problema formării identității, în viața lui pot apărea mai multe probleme și conflicte.

2. Identitatea etnică

? Care este rolul identității etnice în viața omului?

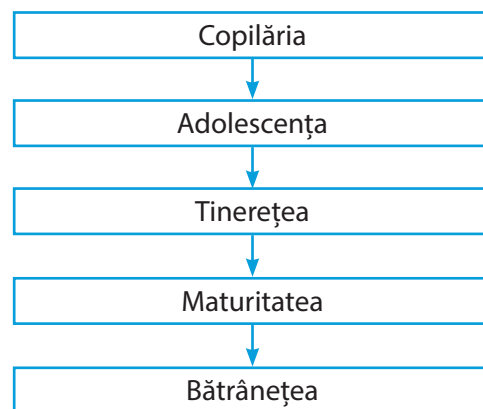
Orice om încă de mic aude anumite cuvinte, povești, cântece, care-i devin apropiate până la sfârșitul vieții, însușește anumite obiceiuri, tradiții, superstiții. Toate acestea sunt o parte componentă a **identității etnice** a omului.

Un loc deosebit în identitatea etnică îl ocupă valorile, precum și diferite simboluri: monumentele de istorie și cultură, edificii, drapelul, stema, unele personalități istorice.

Nu totdeauna identitatea etnică coincide cu cea națională sau statală. În lumea modernă, oamenii cu diferite identități etnice trăiesc pe același teritoriu. Acest lucru duce la aceea că unii încearcă să-și ascundă identitatea sau să se dizolve în identitatea majorității, ceilalți au, în mod practic, o identitate dublă. Spre exemplu, omul poate fi georgian și, concomitent, ucrainean: georgian la naștere după sentimentul interior și multe stereotipuri din comportare; ucrainean — după limba în care gândește, în corespundere cu cultura la care aparține.

Unii oameni tind să-și demonstreze identitatea, subliniind diferența prin comportare sau îmbrăcăminte. Toate acestea fac lumea mult mai frumoasă și mai diversă.

Etapele socializării

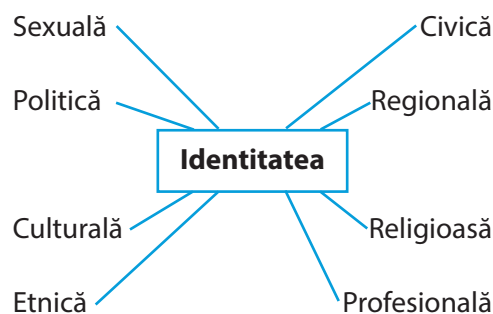

? Cugetați, care sunt diferențele fiecărei etape de socializare.

Glosar

Identitatea etnică — auto-identificarea omului cu un grup (etnos) comun după limbă, cultură materială și nematerială, teritoriu..

Tipurile identității

? **Activitate în perechi.** Discutați și prezentați criteriile fiecărei componente din această schemă. Care dintre identități sunt schimbătoare și care nu pot fi schimbate? Cum credeți, toate tipurile identității sunt prezentate în schemă? Adăugați-le pe cele, care, după părerea voastră lipsesc.

1

3. Comunitățile de oameni în trecut și în prezent

? În ce constă deosebirea principală dintre comunitățile de oameni din trecut și cele din zilele noastre?

Principala deosebire dintre comunitățile din trecut și cele de azi este aceea că în trecut omului îi venea foarte greu să părăsească comunitatea. Cu încă 100-150 de ani în urmă societatea era împărțită pe stări cu drepturi și privilegii ereditare, reguli de comportare și anumite ocupații clar determinate. Trecerea dintr-o stare în alta era complicată, uneori imposibilă. Unele stări erau considerate superioare, altele — inferioare. Astfel, persoanele născute într-o familie de țărani deveneau țărani, copiii unui meșteșugari erau și ei meșteșugari, iar cei născuți într-o familie de șlehtici aparțineau la șlehtă.

Abia atunci când acest sistem a fost ruinat și societatea a recunoscut egalitatea tuturor oamenilor, momentul-cheie în formarea grupelor sociale a devenit necesitatea în comunicare, anumite interese. Societatea a devenit mult mai mobilă. În prezent, omul poate să-și schimbe grupul, alegându-l pe cel ce corespunde necesităților sale.

2

4. Familia, comunitatea, statul în viața omului. Cetățenia Ucrainei. Patriotismul

Procesul socializării durează întreaga viață. Acest proces este influențat de către familie, **comunitate** și stat în general. Prin intermediul familiei, copilul obține acces la comorile omenirii prin educație.

Comunitatea creează condiții pentru dezvoltarea multilaterală a copilului: sunt amenajate locuri de joacă, construite grădinițe de copii, create cercuri, secții sportive etc. Adică, este creat un mediu favorabil pentru organizarea unor contacte sociale mult mai largi pentru copil.

Statul este legat de om prin diverse organizații și instituții oficiale cum sunt școala, poliția,

3

? În care ilustrație oamenii își subliniază identitatea etnică?

administrația de stat, armata, judecătoria, partidele etc. La această listă putem alătura colectivul de muncă, biserica, mijloacele de informare în masă, deși acestea nu sunt instituții de stat. Toate la un loc dezvoltă personalitatea, îi largesc cunoștințele despre lume, o fac să înțeleagă ce fel este comportarea socială dorită și nedorită.

Legătura juridică durabilă a persoanei cu statul se numește **cetățenie**.

Cetățeni și cetățence ale Ucrainei sunt considerate toate persoanele, care au fost născute pe teritoriul Ucrainei sau părinții cărora au cetățenia Ucrainei.

Pentru a face o caracteristică relațiilor dintre om și stat sunt folosite asemenea noțiuni ca patriotismul — dragostea față de Patrie, devotamentul față de poporul său, disponibilitatea omului de a aduce jertfe și face fapte de eroism de dragul lor.

5. Regulile comunităților

? Pentru ce există normele sociale? Putem, oare, trăi fără ele?

Fiecare grup, comunitate are propriile reguli de comportare, care pot să fie scrise sau să existe în formă orală. Aceste reguli stabilesc ce se poate de făcut și ce este interzis, ce fel de pedepse sunt prevăzute în cazul încălcării regulilor stabilite etc. Regulile contribuie la bunăstarea societății și, respectiv, a fiecărui membru al ei.

Cum sunt elaborate regulile? Pentru a da răspuns la această întrebare vom clarifica, mai întâi de toate, ce este principalul dintre numeroasele dorințe ale omului. În primul rând, oamenii își doresc pace, liniște și bunăstare. Pentru a asigura aceste lucruri trebuie să știm să ne înțelegem. Scopul principal al oricăror înțelegeri constă în stabilirea drepturilor și obligațiilor membrilor grupului, societății.

În timpurile străvechi regulile se formau, de obicei, cu ajutorul experienței umane. Purtăto-

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Copiii, care au crescut în aceeași familie, pot să se deosebească unii de alții. Acest lucru este influențat de mai mulți factori. Fiecare om percepe în felul său evenimentele, care se produc cu el, cu apropiații și cunoscuții săi. Aceste evenimente sunt, în felul lor, niște mici cărămizi din care personalitatea își construiește propriul edificiu al experienței sale.

Glosar

Comunitate — grup mai larg de cetățeni ai Ucrainei, care trăiesc în comun într-o localitate urbană sau rurală, au interese colective și un statut de drept stabilit prin lege.

Poster cu reguli de circulație rutieră

Legendă — povestire ce reprezintă unele fapte istorice sau evenimente inventate din trecutul îndepărtat.

Mit — povestiri despre credințele popoarelor din vechime cu privire la originea Universului, fenomene ale naturii, zei, eroi etc.

Proverb — scurtă expresie populară cu conținut educativ.

Lege — document ce conține reguli de comportare, stabilite de către stat.

Ritual — acțiuni simbolice tradiționale, care transmit evenimente importante pentru o anumită comunitate umană sub o formă figurată.

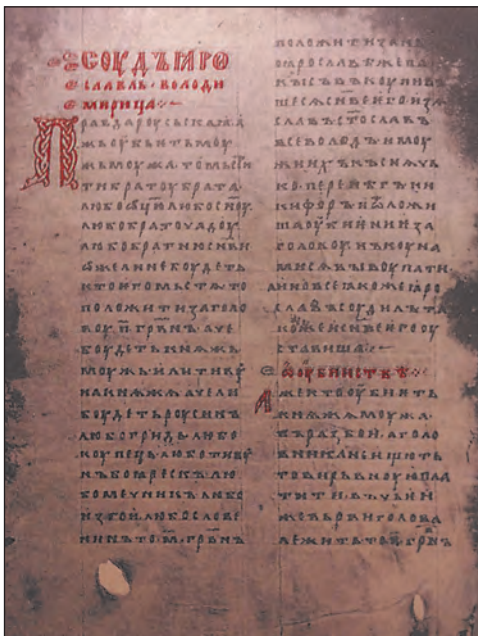
Maniere — forme exterioare ale comportamentului omului.

rii acestei experiențe (de cele mai multe ori oamenii în vârstă) aveau mai multe drepturi și privilegii față de ceilalți. În acea perioadă regulile erau transmise generațiilor viitoare în mod oral sub formă de **legende, mituri, proverbe** sau a unor interdicții categorice — **tabu**.

Însă, și atunci aveau loc situații când un om cu o mare experiență de viață nu era în stare să rezolve problema ce apărea în fața colectivului. În asemenea caz, problema era rezolvată în comun — de către consiliul bătrânilor, care elabora noi reguli pentru acele situații. În societatea din vechime regulile se schimbau rar, de aceea ele prindeau rădăcini adânci în viața oamenilor. Ordinea durabilă de comportare, care este transmisă din generație în generație, se numește obicei. Datorită obiceiurilor, oamenii s-au ales cu unele exemple de comportament bine testate, s-au unit și au conștientizat legătura în timp dintre generații.

În vechime, regulile de comportament erau respectate în mod benevol, de aceea ele erau foarte rar încălcate. Treptat regulile s-au transformat în obicei și au obținut denumirea de **drept cutumiar**.

Apariția unor asemenea fenomene ca inegalitatea averii, proprietatea privată și statul, a complicat relațiile din societate. Prin urmare, a devenit imposibilă reglementarea relațiilor dintre oameni doar cu ajutorul obiceiurilor.

Pagină din „Pravila rusă” — primul cod scris de norme juridice din Rusi (sec. al XI-lea)

Întrunirea Consiliului celor bătrâni. Reconstrucție modernă

Atunci au apărut **legile**. Neîndeplinirea legilor era pedepsită. Existau organe ale puterii, care supravegheau procesul de îndeplinire a legilor.

Datorită apariției legilor la oameni a apărut sentimentul **echității** — obiectivă, necumpătată față de cineva și față de ceva. Legile statului au fost sistematizate sub noțiunea de „drept”.

Toate regulile, ce determină comportamentul omului, sunt numite norme sociale. Din această categorie fac parte normele de drept, morale, religioase, obiceiurile, **ritualurile**, **manierele** și eticheta.

Sunteți de acord că...

- Societatea este un proces important de antrenare a individului la viața societății. El durează toată viața.
- Cea mai mare influență asupra socializării omului îl au familia, comunitatea și statul în general.
- O componentă neschimbată a autoidentificării omului este identitatea etnică.
- Pentru reglementarea relațiilor în societate, omeni-rea a elaborat reguli de comportare, obiceiuri și legi.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă socializarea personalității? De ce acest proces durează întreaga viață a omului?
2. Cum influențează relațiile dintre părinți și copii într-o familie asupra socializării individului?
3. De ce identitatea este importantă pentru om?
4. Numiți tipurile identității. Ce înseamnă identitatea etnică?
5. Poate, oare, să existe o comunitate fără reguli și legi?
6. **Discuție colectivă.** Putem, oare, numi comunitate clasa din școală? Ce putem face pentru a schimba comunitatea clasei înspre mai bine?
7. Cugetați și explicați de ce este mai simplu să soluționăm un conflict cu ajutorul legii decât cu ajutorul obiceiurilor?
8. **Activitate în perechi.** Discutați și formulați regulile pentru o pagină a voastră în rețelele sociale.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Unul din primele coduri de legi scrise a fost sculptat în piatră din ordinul regelui babilonian, Hammurabi patru mii de ani în urmă. Codul includea 282 de legi, ce reglementau diverse laturi ale vieții societății. Pentru încălcarea legilor erau prevăzute pedepse severe. Pedepsa cu moartea era aplicată nu numai pentru omor, ci și pentru furt, calomnie etc. Regele a subliniat că ele au fost emise „pentru a face dreptatea să triumfe în țară, pentru a-i nimici pe cei răi, pentru ca cel puternic să nu-l asuprească pe cel slab... pentru bunăstarea oamenilor”.

? Cugetați și exprimați-vă părerea: și-a atins, oare, scopul regele Hammurabi prin aceste legi.

Piatra cu Codul de legi al regelui Hammurabi

Generalizare la capitolul II. Omul ca personalitate și persoană. Spațiul public. Comunitățile de oameni

FIȘE PENTRU JOCUL DIDACTIC „TREI OPRIRI”

Stația „Spațiul personal”

1. Ce numim spațiu personal?
2. Cum putem măsura spațiul personal?
3. Este, oare, spațiul personal același la diferiți oameni?
4. Unde ne putem ciocni de încălcări ale spațiului personal?
5. Cum influențează asupra omului încălcarea spațiului său personal?
6. Cum putem să ne apărăm spațiul personal?

Stația „Spațiul public”

1. Ce numim spațiu public?
2. Care sunt hotarele spațiului public?
3. Poate el, oare, să fie încălcat?
4. Când a apărut spațiul public?
5. Ce importanță are spațiul public în viața omului?
6. Aduceți un exemplu de spațiu public?

Stația „Spațiul comun”

1. Unde trăiește la ora actuală cea mai mare parte din populația Pământului — la oraș sau la sat?
2. Pentru ce există spațiul comun?
3. Care element creează imaginea pozitivă sau negativă a unui oraș?
4. Folosirea spațiului comun este cu plată sau gratuită?
5. Când a apărut spațiul comun?
6. Numiți un loc ce servește drept spațiu comun al orașului.

1. **Concurs la cunoașterea termenilor și noțiunilor.** Aduceți cel mai mare număr de definiții corecte ale termenilor și conceptelor.

Lista orientativă: autorealizare, socializarea personalității, comunitate, cetățean/cetățeană, echitate, lege, spațiu personal, spațiu comun, spațiu public.

2. **Jocul didactic „Trei opriri”.** Sunt create trei opriri cu denumirile: „Spațiul personal”, „Spațiul public”, „Spațiul comun”. La fiecare oprire trebuie să vă demonstrați cunoștințele la tematica stabilită, răspunzând la întrebări în formă de sondaj fulger.
3. **Jocul didactic „Adevărat sau fals”.** Dați scurte răspunsuri la întrebări.

1) Formarea personalității are loc datorită îmbinării influenței familiei, semenilor, școlii și societății în ansamblu. *Adevărat sau fals?*

2) Componenta fizică a personalității – cel mai durabil component al ei. *Adevărat sau fals?*

3) Setul de calități (înțelepciune, emoții, voință, fermitate, abilități, deprinderi etc) determină individualitatea unei personalități. *Adevărat sau fals?*

4) Distingem următoarele tipuri de personalități: de rând, istorică, remarcabilă. *Adevărat sau fals?*

5) Personalități remarcabile sunt acele, care prin acțiunile, creația și faptele lor au obținut o apreciere istorică socială negativă. *Adevărat sau fals?*

6) Forța motrice a dezvoltării unei personalități sunt contradicțiile dintre aspirațiile și posibilitățile ei. *Adevărat sau fals?*

7) Orice om își are spațiul său comun. *Adevărat sau fals?*

8) Spațiul public cuprinde sferele vieții omului, care sunt legate de producție și de rețeaua de transport orășenească. *Adevărat sau fals?*

9) Pentru a deveni membru cu drepturi depline al societății, fiecare om trebuie să însușească un anumit sistem de cunoștințe, norme și valori, adică să acumuleze experiență socială. *Adevărat sau fals?*

10) Dacă omul nu reușește să rezolve la timp problema formării identității, în viața lui pot să apară mai multe probleme sau conflicte. *Adevărat sau fals?*

11) Cutumă în drept – legi, care erau neapărat înregistrate. *Adevărat sau fals?*

12) Patriotismul înseamnă dragostea de Patrie. *Adevărat sau fals?*

4. **Activitate în grupe mici.** Discutați următoarele întrebări și prezentați în fața clasei concluziile comune:

1) Ce este decisiv în formarea unei personalități: mediul social în care trăiește, educația, instruirea?

2) Este, oare, spațiul personal o unitate de măsură durabilă? De ce depinde mărimea lui? Există, oare, oameni fără spațiu personal?

3) Cât timp durează socializarea omului? Argumentați-vă părerea.

5. **Proiect de cercetare.** „Sunt o personalitate”.

1) Pregătiți o relatare despre sine (preferințe, interese, realizări, planuri pentru viitor etc). Demonstrați că fiecare om poate fi o personalitate.

2) Pregătiți propuneri referitoare la amenajarea spațiului public în localitatea în care trăiți pentru persoane cu invaliditate și păturile cu mobilitate redusă ale populației.

Etapile socializării personalității, propuse de către psihologul americano-german, Erik Erikson

? Determinați la ce etapă a socializării vă aflați voi, persoanele apropiate vouă.

Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic la capitolul II
rnk.com.ua/101501

CAPITOLUL III. STUDIAREA SOCIETĂȚII ȘI ISTORIEI. INFORMAȚIA. IZVOARELE ISTORICE

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

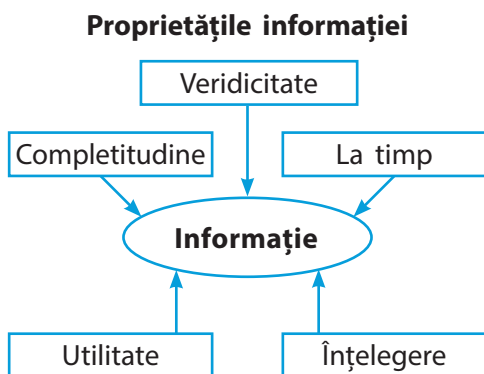
- ce este informația, care sunt proprietățile ei;
- ce tipuri de informație există, cum este răspândită ea;
- care este deosebirea dintre text și mediatext.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce rol joacă comunicarea în viața omului?
2. Cum are loc comunicarea între oameni?

Glosar

Informație — noutăți, fapte, cunoștințe, obținute în rezultatul studierii, comunicării etc.

- ? Explicați proprietățile informației. Selectați exemple corespunzătoare.

§9. Informația, proprietățile și formele ei. Textul și mediatextul

1. Noțiunea de informație

? Ce înseamnă informația pentru om?

Cuvântul „**informație**” provine de la latinescul *informatio*, ceea ce în traducere ar însemna „date”, „explicații”, „expunere”. Această noțiune are mai multe semnificații.

Întreaga noastră viață este legată de informație. Noi primim, consumăm informația atunci când comunicăm cu alți oameni, privim televizorul, citim sau, pur și simplu, admirăm lumea din jur. Noi creăm și transmitem informația atunci când scriem o scrisoare, când povestim unul altuia despre oarecare evenimente. Folosim informația atunci când ne pregătim să mergem la școală, planificăm o călătorie în vacanță, soluționăm o problemă etc.

Deci, omul este, în același timp, destinatar, consumator, creator și transmițător de informații. În lumea contemporană informația este considerată drept unul dintre elementele-cheie în viață. De aceea, etapa actuală de dezvoltare a societății este numită **informațională**.

2. Proprietățile informației

? Ce proprietăți are informația?

Informația este folosită pentru a face o concluzie și a lua o decizie. Pentru ca aceste concluzii sau decizii să fie corecte, informația trebuie să fie veridică, definitivă, la timp, utilă și pe înțeles.

Veridicitatea informației înseamnă că ea corespunde realității. Dacă omului, într-un oraș

necunoscut, i-a fost indicat incorect drumul spre gară, el poate să întârzie la tren.

Informația este **completă** dacă ea este suficientă pentru a înțelege situația și a lua o decizie. Informația incompletă este, de cele mai multe ori, rezultatul unor decizii eronate. Și informația de prisos poate împiedica la adoptarea unor hotărâri corecte și la timp.

Importantă este **actualitatea (relevanța)** informației. Numai informația primită la timp poate să ne aducă un folos așteptat. La fel de nedorite sunt atât furnizarea prematură a informației (atunci când ea încă nu poate fi valorificată), cât și întârzierea ei. Spre exemplu, nu știm pe cine l-ar interesa programul emisiunilor televizate pentru săptămâna trecută sau informația despre îmbarcarea în avion după decolarea lui.

Sub noțiunea de informație **utilă** se subînțelege însemnătatea ei practică. Dacă ne aflăm la odihnă în Carpați sau la mare atunci și prognoza meteo în aceste locuri este utilă pentru noi. Și, din contra, nu vom avea nevoie de această informație dacă ne vom afla în cu totul alt loc.

Informația are o valoare reală atunci când este **înțeleasă** și nu necesită explicații suplimentare.

Informația despre una și aceeași problemă poate fi expusă succint (fără oarecare detalii) sau amănunțit (detaliat). Informația scurtă este necesară în îndreptare, enciclopedii, diferite instrucțiuni.

3. Formele de existență a informației

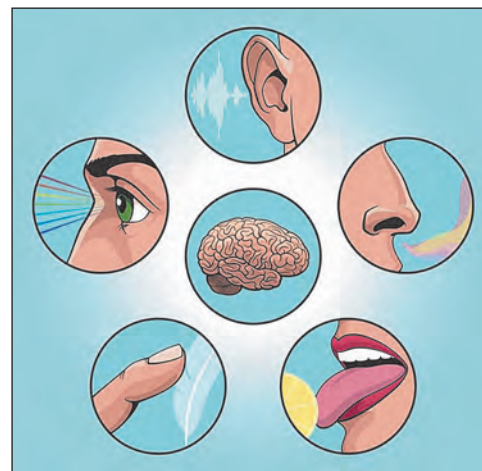
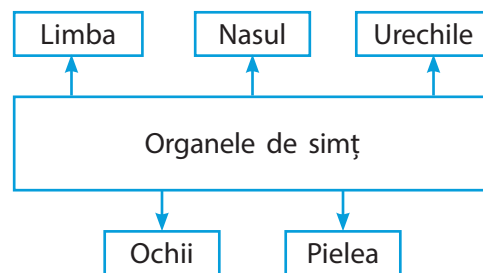
? În ce forme există informația?

Cea mai simplă formă de existență a informației este **mesajul**.

Spre exemplu, un manuscris nedescifrat are un anumit conținut și, deci, poate să devină informație. Însă, până a fi descifrat acesta este doar un set de simboluri și de imagini.

Unul și același mesaj informațional (articol din ziar, anunț, scrisoare, telegramă, adeverință,

Percepția informației

Omule receptionează informația cu ajutorul a cinci organe de simț

Glosar

Mesaj — un anumit set de informație, ce poate fi separat de restul informațiilor.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Pentru transmiterea informației este folosit de multe ori sistemul codificat. Unul dintre acestea este alfabetul Morse. În codificarea mesajelor cu ajutorul alfabetului Morse sunt folosite două simboluri: punctul și linia. Acest tip de codificare se numește binar. Codificarea binară este folosită în calculatoarele moderne. Fiecare semnal de un tip este însemnat convențional cu cifra 0, iar de celălalt tip — cu cifra 1.

A · -	J · - - -	S ...	2 · - - -
B - - -	K - - -	T -	3 · - - -
C - - - ·	L · - - ·	U · - -	4 · - - -
D - - ·	M - -	V · - - -	5 · - - -
E ·	N - ·	W · - - -	6 - - - -
F · - - ·	O - - -	X - - - -	7 - - - -
G - - ·	P · - - ·	Y - - - -	8 - - - -
H · - - ·	Q - - - -	Z - - - ·	9 - - - -
I · ·	R · - ·	1 · - - - -	0 - - - -

Alfabetul Morse

relatare, schițare, orar, emisiune radiofonică, gest, semnal, sunet etc) poate să conțină un volum diferit de informații pentru diferiți oameni — aceasta depinde de cunoștințele acumulate de ei anterior, nivelul de percepere de către ei a acestui mesaj și a interesului pentru el.

De menționat că mesajele pot să fie puse la dispoziție sub diverse forme: text, grafică etc, printr-un limbaj anumit. Distingem limbajul comunicării între oameni, al gesturilor și mișcărilor, sunetelor, imaginilor grafice, semnalelor luminescente, al unor însemnări speciale.

Dacă vom fixa unele mesaje, spre exemplu, în formă de text, cifre sau imagini, ele vor deveni **date**.

Atunci când omul prelucrează informația primită, compară datele, el cugetă, își imaginează ceva, își formulează unele noțiuni. Forma cea mai superioară de existență a informației sunt cunoștințele.

4. Răspândirea informației

? Ce putem considera extindere a informației?

Informația are sens atunci când există cineva care o primește (consumatorul). **Răspândirea informației** este aducerea ei în orice mod la cunoștința consumatorului.

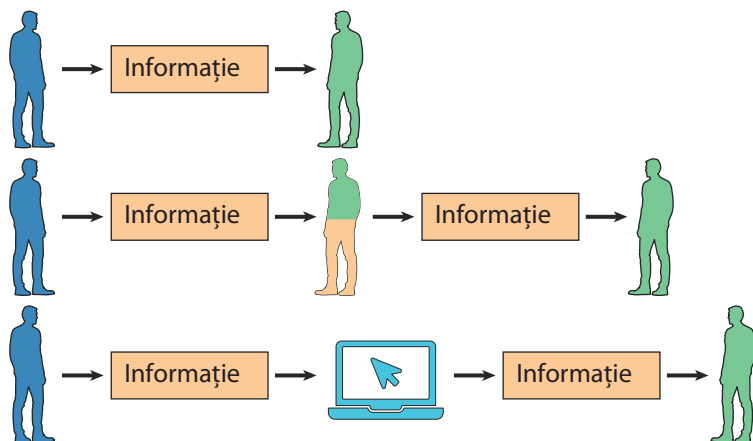
Atrageți atenția: aducerea informației la cunoștința numai a celei persoane, la care ea

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Informația se deosebește de date prin accesibilitatea recepționării. Spre exemplu, un manuscris nedescifrat are un anumit conținut și, deci, poate să devină informație. Însă, până a fi descifrat acesta este doar un set de simboluri și de imagini..

? Este, oare, anunțul din imagine o informație? Explicați de ce.

Transmiterea informației

? Ce probleme pot apărea în timpul transmiterii informației în modul în care este redat în scheme?

se referă, nu este considerată răspândire a informației. De asemenea, nu sunt informații răspândite scrisorile, cererile, plângerile adresate organelor de apărare a dreptului.

Răspândirea informației poate să aibă loc sub două forme: confirmării prin fapte sau a concepției de evaluare. Concepții de evaluare sunt considerate exprimările, care nu conțin date concrete, critica sau aprecierea unor acțiuni, precum și exprimările în care sunt folosite comparații, exagerări etc. Din categoria concepțiilor de evaluare nu face parte calomnia — răspândire conștientă a unor informații neveridice.

5. Textul și mediatextul

? Care este diferența dintre text și mediatext?

Textul este un grup de propoziții legate prin conținut, unite gramatical, după temă și gând principal. În text pot fi evidențiate cuvintele-cheie.

Necesitatea de a informa rapid un număr mare de oameni, de a transmite către lume un volum mare de informații a dus la apariția mijloacelor de informare în masă sau **mass-media**. Din această categorie fac parte ziarele și revistele, radioul și televiziunea, Internetul. Principala menire a mass-media este răspândirea informației pentru consumarea ei imediată în masă de către mulți oameni. Mesajele, pe care mass-media le aduc la consumatori, se numesc **mediatext**.

● ● ● ● **Atrageți atenția!** ● ● ● ●

Modurile de răspândire a informației:

- difuzarea cu folosirea mijloacelor de informare în masă (mass-media);
- răspândirea în rețeaua Internet sau cu ajutorul altor mijloace de telecomunicație;
- mesele din discursurile publice;
- atârănarea (demonstrarea) în locurile publice a posterelor, lozincilor, foilor volante etc.

Glosar

Mass-media — mijloace de transmitere concomitentă a informației la un număr mare de oameni.

Mediatext — orice purtător de informație: text artistic sau științific, ilustrație, înregistrare audio. Adică, în acest context, cuvântul „text” nu prevede un set de cuvinte sau de propoziții, ci are în vedere o anumită informație sub formă de text, ilustrație sau sunete, transmise cu orice mijloace sau semne, ce pot fi preluate și înțelese de consumatorul mediatextului.

Desenul unui elev de Ziua scrisului și limbii ucrainene

? Putem, oare, considera acest desen un mediatext?

● ● ● Izvoarele povestesc ● ● ●

Citate despre informație

- Informația este oxigenul lumii moderne (*Ronald Reagan*).
- Minimul de informație este mai bun decât o minciună (*Cecelia Ahern*).
- Informația în sine nu este o forță, altfel cei mai puternici oameni din lume ar fi bibliotecarii (*Bruce Sterling*).
- Ne înecăm în informație și ne înădușim din insuficiență de cunoștințe (*John Naisbitt*).
- Cu mâncarea este la fel ca și cu înghițirea oricărei informații. Important este nu cât ai înghițit, ci cât ai înșușit în mod real și ce cantitate din această informație ți-a fost de folos (*Alisa Frutweg*).
- Informația este cea mai de preț marfă din lume după timp. O astfel de marfă este cu mult mai scumpă decât orice bani (*Kristina Dever*).
- Cine deține informația stăpânește lumea (*Nathan Rothschild*).

? **Activitate în perechi.** Discutați și explicați cum înțelegeți aceste citate despre informație.

În lumea contemporană mass-media joacă rolul de bază în ceea ce privește transmiterea și răspândirea informației. Mediile nu numai furnizează ceva, ci și ele au posibilități unice pentru formarea opiniei publice, atragerea atenției societății la unele probleme și ignorarea altora, răspândirea idealurilor și valorilor sociale.

Sunteți de acord că...

- Informația este o noțiune cu mai multe sensuri.
- Omul folosește informația pentru a-și forma concluziile și a lua decizii. Informația poate să fie veridică, completă, la timp, utilă și înțeleasă.
- Cea mai simplă formă a informației este mesajul.
- Cea mai înaltă formă a informației sunt cunoștințele.
- Informația are sens atunci când sunt acei ce o primesc (consumatorii). Aducerea informației la consumator în orice mod înseamnă răspândirea informației.
- Mass-media este o parte indisolubilă a procesului de constituire a personalității și a vieții societății.

Întrebări și însărcinări

1. Cu ajutorul căror organe de simț omul obține informația din lumea înconjurătoare?
2. **Discuție colectivă.** Circulă zicala: „Cine stăpânește informația, acela stăpânește lumea”. Care proprietăți ale informației reflectă aceste cuvinte?
3. Creați cinci autocolante pentru pe care să le folosiți în messenger-ul ales. Pot fi ele numite informație? Explicați de ce.
4. **Activitate în grupe mici.** Circulă părerea că omul contemporan este supraîncărcat cu informații. Discutați și demonstrați acest lucru pe propriul exemplu. Faceți o concluzie de generalizare.
5. Care informație este prețioasă? De ce depinde valoarea informației?
6. Care este rolul media în lumea contemporană?
7. Aduceți câteva exemple de fapte și cugetări făcute în baza lor?
8. Probabil vă este cunoscut jocul „Telefonul stricat”. Explicați în ce constă ea și despre ce mărturisește. Ce proprietate a acestei informații este reflectată în acest joc?

§ 10. Izvoarele istorice și tipurile lor

1. Noțiuni de izvoare istorice. Izvoarele materiale. Arheologia

? Ce însemnătate are arheologia în cercetarea izvoarelor materiale?

În decursul existenței și dezvoltării sale oamenii au lăsat numeroase „urme” ale activității lor. Istoricii le caută cu cea mai mare străduință și, cu ajutorul lor, încearcă să reconstituie cât mai veridic viața din trecut. Tot ceea ce a rămas de la activitatea vitală a omului și s-a păstrat până în zilele noastre numim **izvoare istorice**.

Cele mai numeroase izvoare sunt cele materiale. La acestea aparțin oasele animalelor și ale oamenilor, uneltele de muncă, vesela, casele, banii, ștampilele, bijuteriile etc.

Cea mai mare parte a izvoarelor materiale este studiată de către **arheologie**. Datorită acestei științe au fost găsite unelte de muncă, arme, bijuterii, case, de care oamenii s-au folosit foarte demult.

Munca savanților-arheologi este complicată și îndelungată. Săpăturile sunt precedate de explorările arheologice: este adunată informația după izvoarele orale și scrise, au loc săpături de probă. Dacă rezultatele explorărilor sunt reușite, încep săpăturile propriuzise. După ce este îndepărtat stratul superior al solului, arheologii lucrează deosebit de atent cu periuțe și cuțite. Fiecare descoperire este notată într-un jurnal special, în care este fixat mersul lucrărilor.

După încheierea săpăturilor stabilesc vârsta obiectelor descoperite, adună și reconstruiesc obiectele respective, reconstituie posibila evoluare a evenimentelor din aceste teritorii.

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- că orice informație despre trecut este un izvor istoric;
- de unde află istoricii despre trecut;
- ce tipuri de izvoare istorice există.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce este informația și ce proprietăți are?
2. Sub care forme și cum este răspândită informația?

Glosar

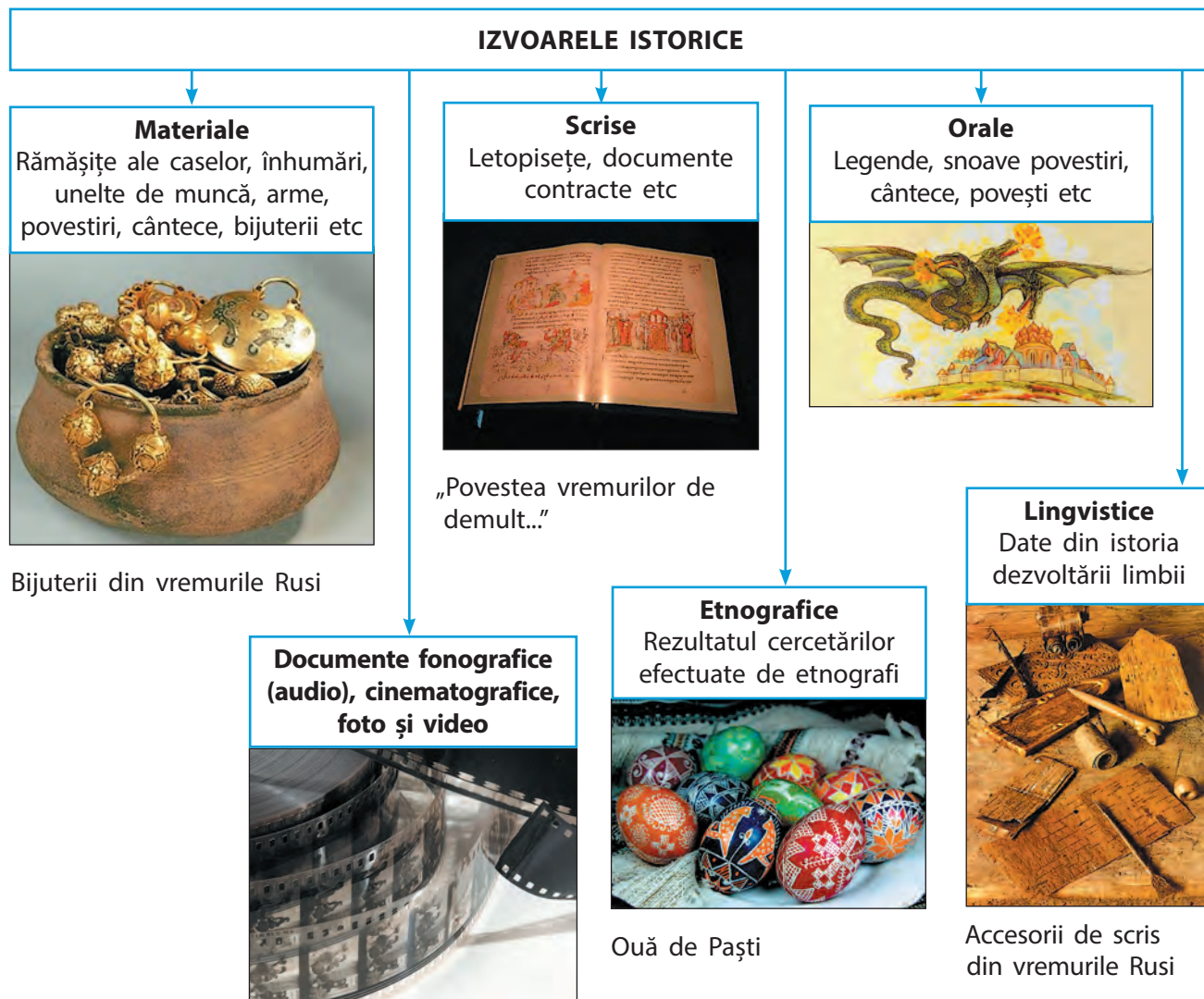
Izvoare istorice — totul ce a fost creat în procesul activității omului și s-a păstrat până în zilele noastre, ceea ce ne permite să studiem trecutul societății umane și reflectă dezvoltarea ei istorică.

Arheologie — știința ce studiază monumentele și obiectele istorice din cele mai vechi timpuri și reconstruiește cu ajutorul lor, istoria străveche a omenirii.

Arheologii în timpul muncii

Tipuri de izvoare istorice

? Alcătuiți, cu ajutorul fotografiilor, o relatare despre munca arheologilor și restauratorilor.

2. Izvoare scrise, orale și etnografice

? De ce împărțirea în documente scrise, materiale, etnografice, lingvistice, fotografice și cinematografice este convențională?

Multă informație despre evenimentele istorice ne oferă izvoarele scrise, deși omenirea a început să facă înscrisuri cu numai aproape șase mii de ani în urmă. Pe teritoriul Ucrainei, izvoarele scrise au o istorie și mai scurtă.

Primele atestări scrise separate despre pământurile ucrainene au vârsta de trei mii de ani. Răspândirea activă a scrisului pe teritoriul statului ucrainean a început abia după introducerea creștinismului în sec. al X-lea. Cu toate acestea, s-au păstrat puține izvoare scrise din vechime. La izvoarele scrise atribuim inscripțiile de pe orice suprafață care s-au păstrat (pe pereți, pietre, monede, lucruri etc): **letopisețe**, cărți, epistole, documente, memorii, scrisori, opere artistice etc.

Până la apariția scrisului în istoria omenirii circulau doar relatări orale despre trecut. O mărturie a acelor timpuri îndepărtate pot fi legendele, miturile, provebele, cântecele populare, poveștile, povestirile etc. Toate acestea sunt numai un produs al fanteziei populare, ele povestesc despre evenimente reale, ce au avut loc și au rămas în memoria oamenilor. Aceste mărturii din trecut sunt numite de istorici **izvoare orale**.

Ne pot ajuta să aflăm multe lucruri despre trecut și **izvoarele etnografice** — obiceiurile populare, ritualurile, tradițiile ucrainenilor și ale altor popoare.

3. Izvoare moderne

? Ce izvoare istorice noi au apărut datorită tehnicii computerizate?

Fotografiile și filmele, înregistrările audio, care au apărut prin sec. al XIX-lea, au devenit și ele importante surse de informație despre evenimentele istorice. Ele sunt, probabil, mult mai informative, însă cuprind o mică perioadă din viața omenirii.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Încă din vechime mulți activiști ucraineni erau pasionați de cercetările arheologice. În special, Taras Șevcenko, în timpul călătoriilor sale prin Ucraina, participa la alcătuirea programelor de păstrare a evenimentelor istorice din Crimeea. El desena imaginea exterioară a colinelor din antichitate, monumentelor gloriei căzăcești, între care și ruinele orașului Cighirin — reședința hatmanilor căzăcești.

Aspectul colinei Perepiatyha până la demararea săpăturilor.
Desen de T. Șevceko. Anul 1846.

Glosar

Letopiseț — operă istorică ce povestește despre evenimentele istorice după ani.

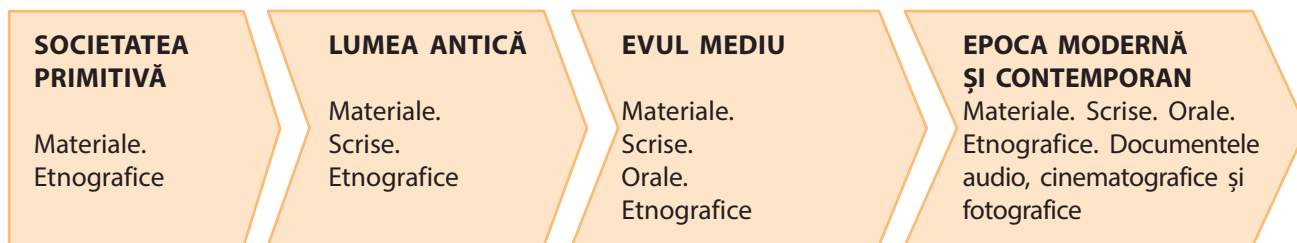
Etnografie — știința ce studiază originea, așezarea, cultura, modul de trai, orânduirea socială a popoarelor.

? La care tip de izvoare istorice putem atribui moneda scitică reprezentată?

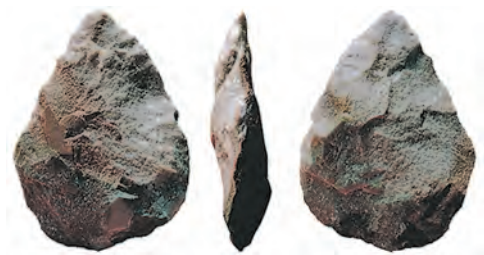

Tipurile izvoare ce sunt folosite pentru studierea perioadelor corespunzătoare din Istoria Ucrainei

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Izvor istoric este chiar natura însăși. Cercetând-o, putem stabili în ce condiții climaterice au trăit oamenii, de pe urma căror calamități naturale aveau de suferit, în ce condiții gospodăreau, din ce își puteau construi casele, confecționa unelte de muncă și arme etc.

Topor din piatră — unealtă de muncă din epoca de piatră.

Reconstituirea chipului cneazului kievean, Iaroslav cel Înțelept cu ajutorul tehnologiilor performante. Hologramă 3D. Expoziție de la catedrala Sfânta Sofia din Kiev

De la finele sec. al XX-lea informația a început să fie stocată pe purtători digitali. Documentele păstrate în asemenea mod au o bază materială și legală principial nouă — o cifră binară (bit). Pentru descifrarea unei astfel de informații sunt necesare dispozitive tehnice (calculator, smartphone). Acestea pun la dispoziție informația fixată prin cod digital în formă accesibilă pentru percepere și anume sub formă de text, grafică, tabel, înregistrare audio și video etc. Informația de pe purtătorii digitali se păstrează în arhive și biblioteci speciale (despre ele veți afla din paragraful următor). Digitalizarea ne oferă posibilitatea de a studia și păstra mai minuțios izvoarele.

Împărțirea izvoarelor este convențională. Unele izvoare pot fi atribuite concomitent la câteva tipuri. Astfel, o monedă sau o armă din antichitate sunt izvoare materiale și, în același timp, scrise dacă pe ele este descoperită vreo inscripție.

Un mare număr de izvoare (materiale, etnografice, scrise, documente fotografice și cinematografice), care conțin vreo imagine, sunt atribuite unui tip aparte — **izvoarele imagine**.

Fiecare izvor luat aparte reflectă doar o anumită latură a trecutului și conține un volum limitat de informație istorică. Deoarece toate monumentele din trecut au fost create de oameni, izvoarele istorice povestesc despre viziunea lor asupra evenimentelor. Îmbinarea informației din toate tipurile de izvoare istorice ne permite să reconstituim tabloul mult mai complet al vieții omului dintr-o anumită epocă.

Sunteți de acord că...

- Purtătorii informației, care reflectă trecutul, sunt numiți izvoare istorice.
- Dintre izvoarele istorice distingem: izvoare materiale, orale, scrise, lingvistice, etnografice, documente fotografice și cinematografice. Unele izvoare istorice conțin semne ale mai multor tipuri.
- Cele mai multe informații despre epoca, care a precedat perioada scrisului, le putem obține cu ajutorul izvoarelor materiale. O parte însemnată a acestor izvoare este studiată de arheologie.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă izvoare istorice? În ce tipuri pot fi ele împărțite?
2. **Discuție colectivă.** Care tip de izvoare ne permite să ne creăm o imagine despre toate perioadele istorice ale omenirii?
3. Cum credeți, de ce T. Șevcenko a numit arheologia „mamă tainică a istoriei”?
4. **Activitate în grupe mici.** Folosind rețeaua Internet, alegeți fotografii care ilustrează diferite tipuri de izvoare istorice. Discutați și clarificați care dintre ele conțin semne ale mai multor tipuri de izvoare. Alegeți una dintre fotografiile și descrieți-o conform schemei „Cum să lucrăm cu ilustrația în calitate de izvor istoric”.
5. **Activitate în perechi.** Discutați și stabiliți ce greutate pot să apară în procesul prelucrării izvoarelor scrise. Alcătuiți lista respectivă.
6. Care izvoare oferă mai multă informație: cele scrise sau materiale? Care dintre ele sunt mai veridice? Argumentați-vă răspunsul.
7. **Discuție colectivă.** Cu ce scop au inventat oamenii aparatul de fotografiat? De ce fotografia este unul dintre cele mai importante izvoare istorice?
8. Cu ajutorul și cu permisiunea celor apropiați selectați informații despre trecut din izvoarele vizuale de care dispun (albume cu fotografii, scrisori, ilustrații ale monumentelor de istorie etc). Pregătiți o comunicare (în formă orală sau scrisă) despre ce ați aflat din aceste izvoare despre trecut.

Cum să lucrăm cu ilustrația în calitate de izvor istoric

1. Stabiliți ce sau cine este redat în fotografie.
2. Gândiți-vă cu ce scop a fost făcută fotografia.
3. Clarificați dacă oglindește această fotografie un oarecare eveniment sau fenomen. Atrageți atenția la detaliile, care o să vă ajute să determinați timpul în care a fost realizată fotografia (inscripții, îmbrăcăminte, așezarea obiectelor etc).
4. Clarificați dacă această fotografie completează informația pe care o cunoașteți deja sau este doar o ilustrare a acelor evenimente și fenomene.

Aparatul de fotografiat a fost inventat în prima jumătate a secolului XIX-lea.

Fotografiile și scrisorile – izvoare istorice de preț

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- în ce constau particularitățile lucrului cu informația;
- despre tipurile de izvoare istorice și importanța lor pentru studierea istoriei;
- cum să cunoașteți și să efectuați analiza izvoarelor istorice;
- despre necesitatea unei atitudini critice față de izvoarele istorice și folosirea diferitor izvoare pentru reconstituirea trecutului.

AMINTIȚI-VĂ

1. În ce mod putem obține informația?
2. Ce fel de izvoare istorice disting istoricii?

Cel mai puternic supercalculator din Europa este LUMI. La etapa actuală el deține locul al treilea printre calculatoarele din lume. În anul 2023, cel mai puternic calculator a fost stabilit în laboratorul național din Oak Ridge, SUA. De asemenea, două calculatoare moderne au fost puse în funcțiune în China. Este vorba de computerele OceanLight și Tianhe-3. La unii indici ele îl depășesc, probabil, pe cel american

Glosar

Content — orice fel de informație ce poate fi citită, văzută sau auzită. De obicei, acest cuvânt este folosit în sfera resurselor Internet. Acestea pot fi materiale în formă de text, grafice, audio și video.

§ 11. Lucrul cu informația și izvoarele istorice

1. Lucrul cu informația

? Ce probleme principale există în procesul muncii cu informația?

Lumea modernă este supraîncărcată cu informație și un om de succes devine acela ce știe să lucreze rapid și calitativ cu ea. Varietatea acțiunilor legate de informație constituie **procesele informaționale**.

Prelucrarea este unul din procesele de bază, el fiind modul principal de mărire a volumului și diversității informației. Mijloacele de prelucrare a informației sunt diferite dispozitive și sisteme, în primul rând, calculatoarele.

Organismele vii (inclusiv omul) prelucrează informația cu ajutorul organelor de simț și sistemului nervos.

Transmiterea informației este încă un proces important. Însă, sub influența diferitor obstacole ea poate fi denaturată și pierdută. În mod special, aceasta se referă la informația istorică.

2. Selectarea informației

? De ce este necesară selectarea informației?

În lumea modernă, fiecare om se ciocnește cu un volum imens de informații, ce ajunge la el. De asemenea, o parte însemnată a informației — **contentul** — este răspândită fără să fie verificată. Acest fapt provoacă răspândirea unor afirmații false, fapte neveridice, la o erupție de emoții în rețelele sociale și în societate.

De aceea, în actualul flux de informații, principală devine priceperea de a selecta în mod corect informația necesară. În primul rând, trebuie să stabiliți clar ce problemă vă interesează. În al doilea rând, trebuie să verificați informația, folosind mai multe surse. În al treilea rând, să vă dezvoltați propriul nivel intelectual pentru

a nu nimeri în situații neplăcute în legătură cu transmiterea unor informații neveridice.

De ce există și este răspândită informația neveridică? Se întâmplă ca această informație să fie creată și transmisă în mod special. Acest proces se numește **dezinformare**.

3. Lucrul cu izvoarele istorice

? Ce etape deosebim în procesul lucrului cu informația istorică?

Cercetarea începe cu stabilirea tuturor izvoarelor istorice cu ajutorul cărora poate fi reconstituit trecutul. Înainte de a fi folosite, izvoarele descoperite sunt minuțios studiate. De asemenea, este verificată siguranța și veridicitatea lor. Începând munca la temă, cercetătorul apelează, în primul rând, la publicațiile deja existente. Pentru reconstituirea mai deplină a informației despre trecut savanții compară datele din diferite izvoare istorice și abia după aceea fac concluzii și generalizări.

Istoricii folosesc de cele mai multe ori izvoarele scrise. La timpul lor, întemeietorii științei istorice moderne au căutat, sistematizat și publicat mai multe documente istorice.

Savanții contemporani se folosesc de **bibliotecile** științifice, unde pot găsi rapid izvorul scris de care au nevoie. Pentru a studia documente istorice nepublicate cercetătorii lucrează în **arhive**.

Pentru studierea perioadei celei mai vechi din istoria omenirii, când încă nu exista scrisul, cele mai valoroase sunt izvoarele materiale. Acestea sunt căutate de savanții-arheologi. Lucrurile decoperite de ei sunt cercetate, iar în caz de necesitate, **restaurate** și expediate în **muzeu**.

Cercetătorii trecutului acordă o atenție deosebită adunării izvoarelor istorice orale – cântecelor populare, dumelor, povestirilor, legendelor, amintirilor etc. Mai întâi, ele sunt înregistrate din cele spuse de martorii evenimentelor în timpul **expedițiilor științifice**. Revenind din expediții,

● ● ● ● **E bine să știm** ● ● ● ●

În prezent, oamenii primesc într-o zi mai multă informație decât obțineau acum 600 de ani pe parcursul întregii vieți. Cu o sută de ani în urmă, omul putea să citească în decursul vieții doar 50 de cărți. Potrivit cercetărilor efectuate de istoricul britanic contemporan, Martin Gilbert, în anul 1986, într-o zi omul primea informație suficientă pentru completarea a 40 de ziare. Datorită Internetului și televiziunii fluxul de informații a crescut cu mult. Astfel în anul 2007 volumul informației primite zilnic de către om putea să încapă deja în cel puțin 174 de ziare.

În anul 2020 Internetul a devenit cel mai popular loc de obținere a informației în Ucraina, plasând pe locul al doilea televiziunea și mijloacele tipărite de informare în masă.

Glosar

Bibliotecă — instituție cultural-științifică, unde se păstrează materiale tipărite și în manuscris, cărți.

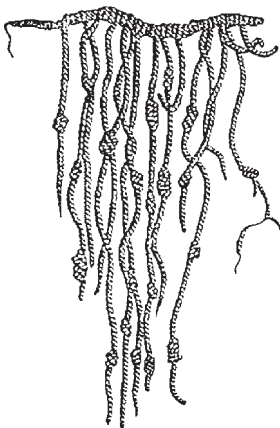
Arhivă — structură ce efectuează primirea, descrierea și păstrarea documentelor cu scopul folosirii lor ulterioare pentru cercetări.

Restaurare — renovarea unui monument, izvor istoric, deteriorat odată cu trecerea timpului.

Muzeu — instituție cultural-științifică, destinată studierii, păstrării și folosirii monumentelor naturii, patrimoniului material și spiritual.

Expediție științifică — călătorie a savanților într-o anumită localitate cu scopul efectuării anumitor cercetări.

Model al scrierii nodulare

Scrierea pictografică

Scrierea ieroglifică

savanții sistematizează și publică materialele înregistrate. Înregistrările audio se păstrează în **fonoteci**, iar înregistrările video — în **filmoteci**.

4. Tehnologiile informaționale

Lumea s-a ocupat de prelucrarea informației timp de mii de ani. Metodele și utilajele folosite de om pentru prelucrarea informației se numesc **tehnologii informaționale**.

Primele tehnologii informaționale au fost create în procesul folosirii numărării și scrisului. Un sistem original de transmitere a informației a fost inventat de poporul inca, care popula America de Sud — scrierea nodulară. Însă, acest sistem de scriere nu a fost răspândit.

Un oarecare timp, izvorul principal pentru apariția scrisului a fost desenul. Însă, desenul poate deveni scriere numai atunci când el nu numai redă, spre exemplu, soarele, ci și semnifică cuvântul „soare”. Scrierea cu ajutorul desenului se numește **pictografie**. Cu toate că în prezent această scriere nu este folosită, pictogramele au o largă răspândire în semnele de circulație rutieră, calculatoare, telefoane etc.

Cu timpul desenele s-au transformat în simboluri scrise și de multe ori nici nu se asemanau cu obiectul sau fenomenul pe care-l descriau. Astfel a apărut scrierea ieroglifică.

În aceste tipuri de scriere poate fi citit nu numai conținutul părerii, ci și chipurile vizuale – desenele. Oamenii, care erau purtători ai acestei scrieri, au lăsat mărturii despre modul de viață și tradițiile lor, viziunile asupra lumii înconjurătoare.

Însă, pictogramele și ieroglifile nu reconstituie sunetul limbii. Acest lucru îl face **scrierea alfabetică**.

Unul din primele alfabete, ce datează din sec. XV î.e.n., a fost cel **fenician**. El folosea 22 de consonante și a stat la baza majorității alfabetelor și sistemelor de scriere contemporane.

Prima scriere alfabetică perfecționată a fost cea greacă. În prezent, cele mai răspândite

Monumentul creatorilor alfabetului chirilic, Kiril și Metodie de pe teritoriul Lavrei Peșterilor din Kiev

sunt alfabetele latin, arab și **chirilic**. În baza chirilicii a fost alcătuit și alfabetul ucrainean, care conține 33 de litere.

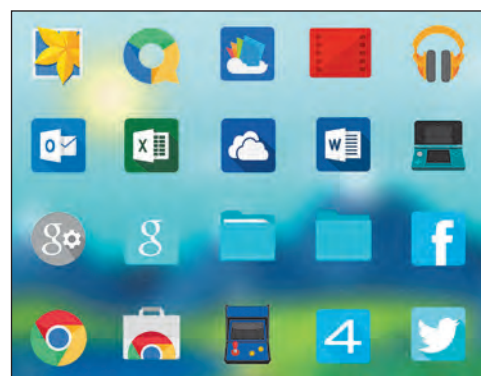
Cu aproape 50 de ani în urmă a început dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale. Ele au devenit forța motrice a dezvoltării economice și o sursă de creștere a bunăstării oamenilor.

Sunteți de acord că...

- Diversitatea acțiunilor, legate de informație, se numește proces informațional. Unul din elementele lui principale este selectarea și prelucrarea informației.
- O etapă primordială în procesul selectării informației este verificarea ei.
- În procesul muncii cu izvoarele istorice funcționează aceleași reguli ca și în timpul muncii asupra informației. Momentul principal constă în stabilirea veridicității informației.
- Necesitatea prelucrării informației a contribuit la apariția tehnologiilor informaționale, care au

Transformarea pictogramei unui bou în litera A în alfabetul fenician. Astfel, pictograma bouului (alef) s-a simplificat până la transformarea în litera A. Această schimbare a durat circa trei mii de ani.

Pictograme moderne

Unul dintre primele alfabetele ale scrierii chirilice

Moduri de transmitere a informației în trecut

Mesagerii

Strigătul

Mișcările și gesturile Sunetul tobei

Fumul de rug

devenit la etapa actuală decisive în dezvoltarea societății.

Întrebări și însărcinări

- 1. Activitate în grupe mici.** Discutați și stabiliți ce trebuie de făcut pentru a nu merge pe o cale greșită atunci când cercetăm trecutul.
- 2.** În ce constau complicațiile în procesul muncii asupra informației? Pot, oare, izvoarele să ne inducă în eroare?
- 3. Discuție colectivă.** Cum poate fi stabilită veridicitatea și siguranța unui izvor istoric? Ce informație din izvoarele istorice este, după părerea voastră, cea mai valoroasă?
- 4. Activitate în perechi.** Discutați și clarificați ce poate fi izvor al unei informații istorice. De ce trebuie să știm a găsi și a cerceta diferite izvoare istorice?
- 5.** Cum putem afla care izvoare istorice sunt necesare pentru cercetare?
- 6.** De ce savanții tind să găsească și să prelucrez cât mai multe izvoare la tema studiată?
- 7.** De ce izvoarele istorice prezintă valoare pentru istorici? În ce mod pot fi obținute izvoarele orale?
- 8.** Priviți ilustrațiile și îndepliniți însărcinarea.

1) Câte izvoare și câți destinatari ai informației descoperiți în imagine?

2) Clarificați în ce formă informația era transmisă la distanțe mici și la distanțe mari.

§ 12. Păstrarea informației și a obiectelor istorice. Monumentele

1. Păstrarea informației. Resursele informaționale

? Cum înțelegi noțiunea de „resursă informațională”?

Memoria omului, cât de bună nu ar fi ea, nu poate să concentreze o cantitate mare de informații. În afară de aceasta, memoria omului nu este cel mai comod instrument pentru păstrarea îndelungată și transmiterea informației.

Omul a avut nevoie de un purtător exterior al informației. În perioade diferite, în acest scop erau folosiți pereții peșterilor, noduri, tăblițe din argilă, papirusul, pergamentul, hârtia, pelicula magnetică, CD-urile, alte tehnologii. Căutarea unor modalități sigure și accesibile de păstrare a informației continuă și acum.

Diversitatea ideilor și cunoștințelor acumulate de omenire, organizate într-o formă accesibilă pentru recepționare, poartă denumirea de **resurse informaționale**. Din ele fac parte cărțile, articolele, lucrările științifice, datele despre experiența de producție avansată etc.

2. Muzele

? Pentru ce sunt înființate muzeele?

Pentru ca oamenii să poată vedea moștenirea din trecut sunt înființate așezăminte speciale – **muzele**. Obiectele, ce sunt expuse în muzee spre a fi admirate de vizitatori, se numesc **exponate**. Un set anumit de lucruri, ce sunt unite de o singură temă, se numește **expoziție**.

Muzele pot fi clasificate în istorice, arheologice, de studiere a ținutului, de studiere a naturii, literare, de artă, etnografice, tehnice, pe ramură etc. Drept exemplu, poate servi Muzeul național de istorie a Ucrainei din Kiev, Muzeul național de istorie „Dmytro Iavornyțkyi”

STUDIIND ACEST PARAGRAF,
VEȚI AFLA:

- cum este păstrată informația;
- cu ce scop sunt înființate muzeele, arhivele, bibliotecile și cum lucrează ele;
- prin ce se deosebesc obiectele istorice de monumentele istorice;
- despre monumentele din istoria Ucrainei, care sunt comoara, mândria și bogăția poporului.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce tipuri de izvoare istorice există?
2. Cum s-au schimbat în timp tehnologiile informaționale?

? Putem afirma, oare, că acest colaj atestă schimbările din resursele informaționale?

● ● ● ● **E bine să știm** ● ● ● ●

Oamenii au folosit diferite materiale pentru scriere. Spre exemplu, în Egiptul antic se scria pe papirus — hârtie făcută din tulpina unei plante acvatică, care creștea de mai mulți ani. În Rusie scria pe coajă de mesteacăn, iar cu timpul a început să fie folosit pergamentul — o piele de animal (vițel, capră) prelucrată. Pentru prima dată hârtia a fost inventată în China cu aproape două mii de ani în urmă. Primele cărți erau scrise de mână, iar scrierea lor necesita foarte mult timp. Primele cărți tipărite au apărut în sec. al XV-lea.

Muzeul Național de istorie a Ucrainei din Kiev. Aspect modern

Expoziție la Muzeul Național de istorie „Dmytro Iavornykyi” din Dnipro

● ● ● ● **E bine să știm** ● ● ● ●

Cea mai mare ca suprafață încăpere, unde se păstrează realizările culturale ale ucrainenilor, este Muzeul național de arhitectură populară și trai din Kiev. Aici, pe un teritoriu imens (care este egal aproximativ cu suprafața a 100 de terenuri de fotbal) sunt expuse peste 300 de monumente de arhitectură din toate regiunile Ucrainei.

Muzeul Național de arhitectură populară și trai din Ucraina:
1) desen-plan; 2) peisaj

din orașul Dnipro, Muzeul de arheologie din Cighirin (regiunea Cerkasî), Muzeul arheologiei și orașelor-peșteri din Bahcisarai (Republica Autonomă Crimeea), Muzeul culturii tripoliene din Pereiaslav (regiunea Kiev), Muzeul zahărului din Vinnyția, Muzeul apiculturii din regiunea Poltava și multe altele. În fiecare regiune, raion sau oraș funcționează muzee de studiere a ținutului. În total, în Ucraina se numără circa cinci mii de muzee cu profil divers.

O mare importanță în timpul vizitării muzeelor le revine **excursiilor**. Ghizii – specialiștii care organizează aceste excursii, atrag atenția la cele mai interesante exponate, pun accentul pe valoarea lor pentru știință.

● ● ● ● ● ● ● ● **Atrageți atenția!** ● ● ● ● ● ● ● ●

Termenul „muzeu” provine de la cuvântul „mouseion” din greaca veche și înseamnă loc dedicat muzelor, templu al muzelor. Primele colecții de obiecte valoroase au apărut încă în sec. III î.e.n. în palatele regilor Babilonului și Egiptului. Primul muzeu — Casa muzelor a fost înființat în Alexandria egipteană cu peste două mii de ani în urmă. Primul muzeu de obiecte vechi din Ucraina a început să funcționeze în anul 1810 la Feodosia. Cu timpul au început să apară muzee și în alte orașe. De asemenea, erau răspândite și colecțiile private de obiecte vechi. În prezent, în țara noastră, cel mai mare număr de obiecte din trecut se păstrează la Muzeul național de Istorie a Ucrainei — peste 600 mii de exponate. Cu ajutorul lor poate fi urmărită evoluția dezvoltării societății umane pe pământurile ucrainene de la apariția primilor oameni și până în zilele noastre.

3. Arhivele și bibliotecile

Cel mai mare număr de documente în Ucraina se păstrează în arhivele istorice centrale de stat din Kiev și Lviv. Numai la Kiev se păstrează peste 1,5 milioane de materiale de arhivă.

Înainte ca documentele să ajungă la păstrare, lucrătorii arhivelor – **arhivarii** studiază minuțios starea lor. Deteriorările depistate sunt înlăturate pe calea restaurării. Mai apoi documentelor le sunt atribuite numere și ele sunt aranjate în ordinea corespunzătoare pentru ca, în caz de necesitate, documentul să poată fi găsit rapid.

Izvoarele istorice scrise, în special, cărțile se păstrează în **biblioteci**. Colaboratorii bibliotecilor sistematizează edițiile și le înscriu în catalog, organizează păstrarea lor corespunzătoare, precum și deservirea cititorilor.

În ultimul timp cărțile sunt trecute în format electronic, adică sunt digitalizate. Acest lucru permite ca ele să fie păstrate în biblioteci electronice în care omul poate să nimească prin rețeaua Internet din orice colț al lumii cu ajutorul dispozitivelor electronice corespunzătoare.

4. Obiectele de istorie și cultură

? Ce poate fi un obiect istoric?

Ucraina are o istorie și o cultură multiseclară. O mărturie în acest sens sunt **obiectele de istorie și cultură**, care ne ajută să păstrăm vie **memoria istorică**. Acestea pot fi văzute în orice regiune a Ucrainei

Datorită acestor obiecte, orașul sau satul respectiv devine cunoscut în întreaga lume. Până în zilele noastre s-au păstrat cetăți, fortărețe, palate, conace, parcuri, mănăstiri și temple, întreprinderi industriale și multe alte capodopere arhitecturale de artă. Uneori din mai multe obiecte se formează un întreg

? Priviți ilustrațiile în care este redată calea parcursă de documente până la arhivă și munca asupra lor. Alcătuiți o scurtă povestire.

Glosar

Monumente istorice — documente, opere de artă, edificii, locuri ale bătrânilor, protejate de lege, care sunt legate de unele evenimente sau personaje renumite și au o mare importanță pentru popor

Memorie istorică — set de cunoștințe și viziuni ale oamenilor despre trecutul comun.

Rafturile cu cărți din bibliotecă

Orașul Vechi din Kameaneți-Podilskyi

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Unul dintre cele mai enigmatice monumente ale naturii și istoriei este – „Mormântul de piatră”, situat în regiunea Zaporijjia. În realitate, acesta nu este un loc de înhumare, ci o îngrămădire naturală de pietre cu înălțimea de 15 metri, care creează numeroase grote. Din timpurile cele mai vechi oamenii considerau acest loc plin de taine. Grotele sunt împodobite cu desene pe stânci, lăsate de locuitorii acestor stepe încă în epoca primitivă. Acestea sunt izvoare istorice valoroase.

ansamblu, ce îl readuc pe om în atmosfera timpurilor demult apuse. Cele mai renumite dintre acestea sunt, în special, ansamblurile din centrul istoric al orașului Lviv, din Orașul Vechi din Kamianeți-Podilskyi, din Lavra Peșterilor din Kiev și altele.

La categoria comorilor istorice putem atribui locurile memorabile și obiectivele legate de evenimentele istorice, de dezvoltarea societății și statului, operele de artă, ce au o valoare istorică, științifică și artistică de neprețuit.

Unul dintre cele mai enigmatice monumente ale naturii și istoriei este — „Mormântul de piatră”, situat în regiunea Zaporijjia. În realitate, acesta nu este un loc de înhumare, ci o îngrămădire naturală de pietre cu înălțimea de 15 metri, care creează numeroase grote. Din timpurile cele mai vechi oamenii considerau acest loc plin de taine. Grotele sunt împodobite cu desene pe stânci, lăsate de locuitorii acestor stepe încă în epoca primitivă. Acestea sunt izvoare istorice valoroase.

5. Păstrarea memoriei istorice. Monumentele

? De ce trebuie să păstrăm monumentele istorice?

Toate monumentele de istorie și cultură, situate pe teritoriul Ucrainei, sunt protejate de către stat. Numai Registrul de stat al monumentelor imobile din Ucraina include circa 56 mii de obiecte ale moștenirii istorice. Mo-

„Kamiana moghila”(„Mormanul din piatră”) din apropierea orașului Melitopil (regiunea Zaporijjia)

numentele de istorie și cultură, situate pe teritoriul Ucrainei, sunt o componentă inseparabilă a patrimoniului cultural mondial. Acestea sunt izvoare istorice fără de preț, care ajută la dezvoltarea științei, culturii și învățământului, contribuie la formarea sentimentului de patriotism și la educația estetică. Atitudinea grijulie față de obiectivele de istorie și cultură este o obligație a fiecărui cetățean al Ucrainei.

Încă din timpurile vechi omul a tins să păstreze amintirea despre anumite evenimente remarcabile (victorii, etape de dezvoltare, transformări însemnate din viață etc).

Încă din perioada Antichității a apărut tradiția eternizării evenimentelor sub formă de **monumente** și **memoriale** (în cinstea oamenilor sau a evenimentelor). Fiecare monument nu numai păstrează, ci și creează o imagine a oamenilor sau a evenimentelor. În afară de aceasta, monumentelor le revine rolul important de organizare și amenajare a spațiului vital al comunității. De obicei, monumentele erau construite în centrul orașului, în piețe, în locurile semnificative, ele servind și drept punct de orientare.

Monumentele sunt cunoscute pe pământurile ucrainene încă din cele mai vechi timpuri. Dintre cele ce s-au păstrat, se evidențiază idolii. Ei erau folosiți în timpul ritualurilor religioase. La popoarele nomade erau răspândite monumentele sculpturale — așa-numitele „babe din piatră”, situate în locurile înhumărilor sub mormane, precum și în locurile importante ca punct de orientare în stepă.

De asemenea, în orașele-state grecești de pe țărmul Mării Negre au existat monumente, care erau o continuitate a tradițiilor antice. Și în prezent arheologii descoperă fragmente ale acelor monumente.

Extinderea în masă a monumentelor pe pământurile ucrainene sub aspectul pe care îl cunoaștem coincide cu sec. XVIII-XX.

Centrul istoric al orașului Luțk

Glosar

Monument — capodoperă de artă, menită să înveșnicească chipurile oamenilor, evenimentelor, obiectelor, uneori chiar și al animalelor, al personajelor literare și cinematografice.

Memorial — ansamblu arhitectural, compoziție sculpturală, care este o capodoperă de artă și, de regulă, eternizează unele evenimente tragice

Muzeul „Siciul Zaporojejan” de pe Insula Hortyțea (Zaporijjia)

Ruinele orașului antic Hersones (situat în apropiere de Sevastopol)

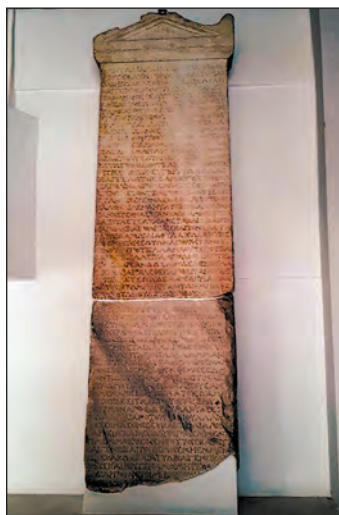
„Babele din piatră”. Muzeul Național de istorie „Dmytro lavornytskyi” din Dnipro

Cruci căzăcești la cimitirul din Olviopol (actualmente Pervomaisk, regiunea Mykolaiv)

Evanghelia de Peresopnyția. Carte în manuscris din sec. al XVI-lea pe care Președinții țării noastre depun jurământul în fața poporului ucrainean

Placă din piatră în care este sculptat jurământul locuitorilor orașului grecesc Hersones (actualmente periferiile Sevastopolului). Sec. III î.e.n.

Sunteți de acord că...

- Creșterea bruscă a volumului informației i-a făcut pe oameni să caute purtători exteriori ai ei.
- Informația acumulată creează resurse informaționale, care îi ajută pe oameni să se folosească de ea.
- Pentru păstrarea și prelucrarea izvoarelor istorice funcționează instituții speciale: muzee, arhive, biblioteci.
- Pentru păstrarea memoriei istorice sunt înălțate monumente și memoriale.

Întrebări și însărcinări

1. Sunt, oare, muzeele, arhivele, bibliotecile resurse informaționale?
2. Pentru caracterizarea cărei instituții este rațională folosirea cuvintelor „ghid”, „expoziție”, „exponat”?
3. Pentru ce sunt înălțate memoriale și monumentele? Putem, oare, cu ajutorul monumentelor urmări legătura reciprocă dintre diferite epoci ale istoriei Ucrainei?
4. **Activitate în perechi.** Discutați și stabiliți criteriile după care putem determina că un anumit edificiu este monument de istorie.
5. **Activitate în grupe mici.** Imaginați-vă că ați devenit martor al deteriorării unui obiect istoric. Care vor fi acțiunile voastre? Discutați și clarificați pentru ce este necesară păstrarea și protecția monumentelor istorice.

6. Cum înțelegeți afirmația: „Monumentul de istorie, este comoara, mândria și bogăția poporului”?
7. **Activitate în grupe mici.** Distribuți rolurile și îndepliniți însărcinarea. Alcătuiți acasă, din obiecte din trecut și fotografii, o expoziție de muzeu pe o anumită temă. Semnați fiecare exponat. Alcătuiți o scurtă povestire pentru ghid. Pregătiți o prezentare.
8. **Discuție colectivă.** Uneori, Biblioteca „Volodymyr Vernadskyi” din Kiev este numită, datorită aspectului exterior și menirii ei, „măsea de minte”. Este, oare, corectă această caracteristică?
9. Cu ajutorul rețelei Internet, întreprindeți o excursie virtuală la un muzeu din Ucraina. Pregătiți o comunicare despre oricare exponat sau expoziție (la alegere).

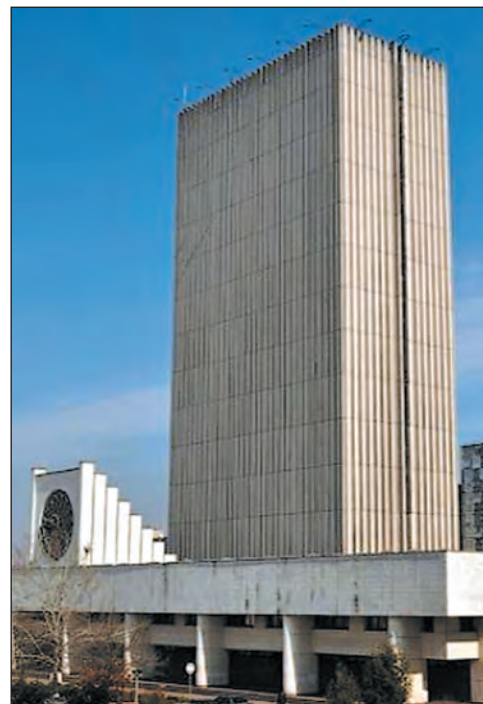
Sculptura regelui Mitridate al VI-lea Eupator, care a condus Regatul Bosforului, capitala căruia a fost orașul Panticapeea (actualul Kerçi)

● ● ● ● ● ● ● ● **E bine să știm** ● ● ● ● ● ● ● ●

Cea mai veche din bibliotecile ce funcționează în Ucraina este Biblioteca științifică a Universității din Lviv, care a fost înființată în anul 1608. Cea mai mare ca spațiu bibliotecă din țara noastră este Biblioteca Națională „Volodymyr Vernadskyi” din Kiev. Fondurile ei numără 12 milioane exemplare de cărți. În prezent, rețeaua de biblioteci din Ucraina numără circa 40 mii de biblioteci. Dintre acestea fac parte bibliotecile publice (inclusiv cele specializate pentru copii și tineret), tehnice, agricole, medicale, academice, bibliotecile instituțiilor de învățământ mediu general și superior, bibliotecile pentru persoane cu defecte ale văzului etc.

Biblioteca științifică a Universității naționale „Ivan Franko” din Lviv

Biblioteca națională a Ucrainei „Volodymyr Vernadskyi” din Kiev

- 1. Concurs la cunoașterea termenilor și noțiunilor.** Aduceți cel mai mare număr de definiții corecte ale termenilor și conceptelor.

Lista orientativă: informație, societate informațională, resurse de informații, mesaj, mass-media, textul, media-text, content, izvoare istorice, arheologie, letopiseț, etnografie, bibliotecă, arhivă, restaurare, muzeu, expediție științifică, arhivarii, monumente istorice, memorie istorică, exponat, expoziție, excursie, monument, memorial.

- 2. Activitate în grupe mici. Jocul didactic „Trei opriri”.**

Sunt create trei opriri cu denumirile: „Informație”, „Arheologie”, „Obiecte și monumente”. La fiecare oprire împărtășiți-vă cunoștințele despre tema aleasă. Dați scurte răspunsuri la întrebările stabilite de către profesor/profesoară.

- 3. Izvoarele istorice sunt numite martori muți ai trecutului.** Povestiți (în formă orală sau scrisă) ce trebuie de făcut ca ele „să înceapă a vorbi”.

- 4. În ilustrație este prezentat exemplul unui potențial exponat de muzeu — un tanc rusesc distrus.** De ce sunt importante astfel de exponate? De ce aceste lucruri trebuie transmise spre studiere specialiștilor?

Tancul rusesc distrus la o expoziție din centrul Kievului. Anul 2022

5. Cu ajutorul sistemelor de căutare recomandate alegeți informații despre un anumit eveniment (este stabilit de către profesor/profesoară). Numiți termenii, semnificația cărora nu o cunoșteți, și explicați cum ați clarificat-o. Cum ați analizat și sistematizat informația despre eveniment cu ajutorul izvoarelor istorice?
6. **Activitate în perechi.** Distribuiți rolurile și selectați exponate pentru expoziția unui muzeu virtual pe tema propusă de profesor/profesoară.
7. Întreprindeți o excursie (obișnuită sau virtuală) la muzeu, arhivă sau monument. Exprimați-vă impresiile. În caz de necesitate, apelați la ajutorul profesorului/profesoarei.
8. **Discuție colectivă.** Faceți o explicație argumentată, susținând una dintre opiniile de mai jos:
  - 1) în prezent, informația este cea mai mare valoare a omului;
  - 2) păstrarea izvoarelor istorice este importantă pentru viitor.
9. Exprimați-vă impresiile de urma unei excursii (excursii virtuale), întreprinsă la muzeu, arhivă sau monument.

1

2

3

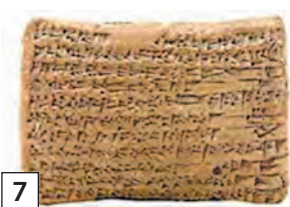
4

5

6

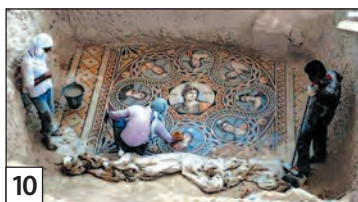
7

8

9

10

Însărcinări-teste pentru
pregătirea de controlul
tematic la capitolul III
rnk.com.ua/101501

CAPITOLUL IV. ISTORIA CA ȘTIINȚĂ ȘI OBIECT DE STUDII. GÂNDIREA ISTORICĂ

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- • în ce mod istoria studiază trecutul și care este scopul istoriei ca obiect de studii;
- • pe ce principii este cercetat trecutul, care metode sunt folosite;
- • despre dezvoltarea științei istorice în Ucraina și istoricii ucraineni renumiți;
- • care este rolul literaturii în studierea istoriei.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce este istoria?
2. Cu ce scop oamenii studiază istoria?

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Autorul primului studiu, care a fost realizat în sec. al V-lea î.e.n., aparține lui Herodot. Opera lui se numea „Istoriei”. Deja în primele ei rânduri, savantul grec din antichitate și-a trasat sarcina în felul următor: „pentru ca evenimentele din trecut să nu fie cu timpul uitate, iar marile și mărețele fapte să nu rămână necunoscute”. Adică, opera urmărea scopul de a păstra pentru generațiile viitoare informațiile despre cele mai însemnate evenimente pe care le cunoștea Herodot. Datorită marelui savant din antichitate aflăm și noi mai multe amănunte din Istoria Ucrainei de la acea epocă.

§ 13. Istoria ca știință și obiect de studii

1. Cu ce scop oamenii studiază istoria

? Care sunt funcțiile istoriei?

Toate științele sunt împărțite în științe ale naturii și umanitare. Istoria este o parte componentă a **științelor umanitare** — ramură a cercetărilor, obiectul cărora este omul ca ființă (culturală, morală, spirituală) socială, precum și tot ceea ce a fost creat de el.

Studierea științelor umanitare contribuie la dezvoltarea personalității și elaborarea de către ea a unei atitudini creative față de soluționarea diverselor situații de viață. Acestea sunt oameni, care sunt capabili să gândească independent și să perceapă în mod conștient evenimentele ce au loc în țară și peste hotarele ei, au o poziție civică clară și o largă concepție despre lume. Istoria, ca **obiect de studii**, este menită anume să ajute la soluționarea acestor probleme.

Istoria, în general, și Istoria Ucrainei, în special, îndeplinesc mai multe funcții sociale importante:

- **cognitivă**. Acesta este procesul propriu-zis de studiere a istoriei atât a Patriei, cât și a istoriei altor țări și popoare. Un om cu carte înțelege întotdeauna că fără trecut nu poate exista prezentul, fără tradițional nu există nou;
- **concepția** despre lume este viziunea asupra lumii, societății, particularităților de dezvoltare. Studiind istoria, omul stăpânește

metodele științifice generale de cunoaștere a lumii înconjurătoare, care îi vor fi de folos în timpul studierii altor științe și în viața cotidiană;

- **practică.** În fiecare zi omul folosește cunoștințele și experiența generațiilor anterioare, ceea ce-l ajută să-și făurească viitorul;
- **educativă.** Cunoașterea istoriei propriului popor și a istoriei universale formează sentimentul de patriotism, dragostea față de plaiul natal și poporul său.

Funcțiile studierii istoriei

Cognitivă

Concepția despre lume

Practică

Educativă

2. Principiile și metodele cercetării istorice

? Pe care principii se bazează istoricii în procesul cercetării trecutului? Ce metode folosesc ei?

Cercetarea științifică a istoriei este posibilă doar cu condiția respectării unor anumite **principii științifice**. Să caracterizăm câteva dintre ele.

Principiul **istorismului** cere ca faptele, evenimentele și fenomenele istorice să fie studiate în corespundere cu împrejurările istorice concrete din trecut.

Istorismul ne permite să „ne acomodăm” în istorie, s-o înțelegem, să apreciem motivele acțiunilor personajelor istorice și acțiunile lor ca atare, să le comparăm cu realitatea și să vedem ceva nou.

Principiul **obiectivității** îi propune istoricului să se bazeze, în cercetările sale, numai pe fapte reale fără să le denatureze.

Orice fenomen trebuie studiat, cercetând atât faptele pozitive, cât și cele negative, indiferent dacă ne sunt sau nu pe plac, confirmă sau infirmă opinia existentă.

Datorită principiului **atitudinii sociale** procesele istorice sunt studiate cu luarea în calcul a comportării diferitor pătri și grupe ale populației, intereselor, aspirațiilor, viziunii acestora asupra viitorului.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Gânditorul german din sec. al XVIII-lea, Gheorg Heghel, menționa cu regret: „Experiența și istoria ne învață că națiunile și guvernele n-au învățat niciodată nimic din istorie și nici n-au acționat conform unor lecții pe care le-ar fi putut extrage din aceasta”.

Gânditorul german Gheorg Heghel

Principiile științifice ale cercetării istorice

Istorismul

Obiectivitatea

Atitudinea socială

Metode științifice — cale de cercetare, moduri argumentate de cunoaștere

Istoric în timpul lucrului. Biblioteca din sediul Muzeului național din SUA

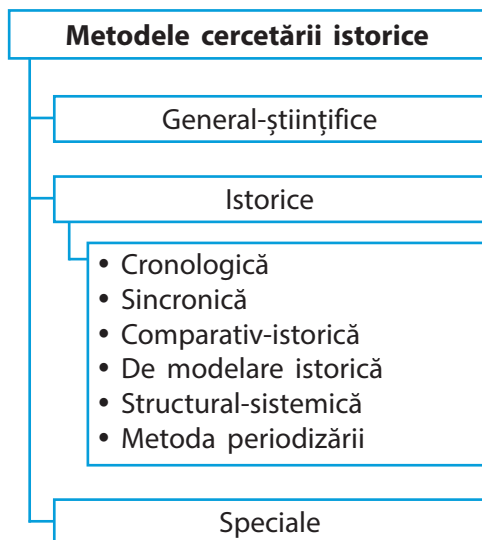
În afară de principiile de bază, în cunoașterea istorică sunt folosite **metodele științifice** de cercetare istorică. Acestea se împart în trei categorii: general științifice, istorice și speciale.

Metoda de bază a oricărei cercetări științifice este **experimentul**. Scopul principal al experimentului constă în stabilirea legăturilor de cauză și consecințe dintre anumite acțiuni și urmările lor, precum și în verificarea faptelor.

Experimentul este folosit în mod activ în științele naturale. Pentru majoritatea științelor umanitare desfășurarea experimentului este imposibilă sau neetică. Aceasta se referă, în mod deosebit, la istorie. În trecut nu ne putem întoarce. Însă, dacă privim evenimentele din istorie ca pe un experiment, rezultatele cărui le cunoaștem, atunci și studiarea istoriei și altor științe umanitare capătă o cu totul altă importanță. Sarcina principală a istoricilor devine deprinderea de a face concluzii, a stabili particularitățile unor asemenea „experimente firești”. Adică, ei trebuie să clarifice de ce evenimentele au avut loc anume astfel.

Din categoria metodelor istorice fac parte:

- metoda cronologică prevede reconstituirea (reconstrucția) consecutivității evenimentelor pentru a pricepe adevărata esență a cauzelor și consecințelor lor;
- diverse sfere ale vieții societății.
- metoda comparativ-istorică ajută la stabilirea momentelor comune și a deosebirilor în procesul dezvoltării în condiții asemănătoare și la determinarea factorului decisiv.
- metoda de modelare istorică ne ajută să stabilim particularitățile etapelor de dezvoltare istorică.
- metoda structurală-sistemică ne oferă oportunitatea de a privi societatea ca pe un sistem complex, impregnat de numeroase legături și influențe.
- metoda periodizării ne permite să conștientizăm dezvoltarea evenimentelor istorice în perioade mai îndelungate de timp.

Construcția castelului medieval Guedelon în Burgundia (Franța)

De asemenea, există metode speciale, care au fost împrumutate din alte științe.

În timpul cercetărilor trebuie să ținem minte că istoria este, în primul rând, o interpretare a evenimentelor ce au avut loc.

Numai cu condiția respectării și îmbinării tuturor principiilor și metodelor științifice poate fi asigurat caracterul veridic în procesul oglindirii trecutului.

3. Dezvoltarea științei istorice ucrainene. Istoricii ucraineni remarcabili

? Ce știință studiază dezvoltarea gândirii istorice?

Știința istorică ucraineană are o vechime de circa o mie de ani. Primele opere istorice au fost cronicile. Comunitatea istoricilor contemporani îl consideră părinte al istoriei ucrainene pe călugărul Lavrei Peșterilor din Kiev, Nestor. El a alcătuit cronică: „Povestea vremurilor de demult”.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Prin pădurile din Franța se desfășoară un experiment. O echipă de zidari, dulgheri, fierari, producători de faianță și muncitori de alte profesii construiesc, pas cu pas, un castel medieval de la zero, folosind pentru aceasta numai instrumente, materiale și tehnologii, care au existat în perioada Evului Mediu. Construcția castelului, care a primit denumirea de Guedelon, a început în anul 1997. Experiența practică le-a permis savanților să descopere din nou pentru sine tehnologiile de construcție uitate și să experimenteze cu unele modele, ipoteze, teorii.

Hedelon este vizitat de peste 300 mii de turiști pe an.

==== Glosar ====

Interpretare — explicație, clarificare a evenimentelor, fenomenelor, proceselor.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Opera lui Nestor-cronicarul are o însemnătate deosebită în ceea ce privește studierea istoriei. Ea este principala, iar în unele cazuri, singura sursă de informații despre acele timpuri din vechime. Prin lucrarea sa, Nestor-cronicarul a întemeiat tradiția scrierii cronicilor, care a durat aproape până la finele sec. al XVII-lea. Autorii ce au urmat au completat această lucrare cu informații despre evenimentele la care au fost martori.

„Povestea vremurilor de demult”.
O fotocopie a uneia dintre copiile ulterioare

Imaginea sculpturală a lui
Nestor-cronicarul

Nestor-cronicarul poate fi considerat istoric din mai multe motive. În primul rând, el a descris nu numai evenimentele în timpul cărora a trăit, ci și cele ce au avut loc cu sute de ani înaintea lui. În al doilea rând, el și-a trasat clar scopul lucrării sale: de unde își au începuturile pământurile ruse, cine au fost primii cneji și de unde au apărut aceste pământuri”. În al treilea rând, el nu numai a povestit despre evenimente, ci și le-a dat apreciere.

Pe la finele sec. al XVII-lea au început să apară deja nu cronicile, ci primele studii cu adevărat istorice. În anul 1672 rectorul Colegiului Kievo-Movilean, Teodosii Sofonovyci, a alcătuit „Cronica letopisetelor vechi”, care povestește despre evenimentele ce au avut loc de la apariția Rusii până în sec. al XVII-lea. În anul 1674 a apărut prima scurtă revistă istorică „Sinopsisul”, care povestea despre evenimentele din Rusii. Pe parcursul a mai multor sute de ani această operă a servit drept manual de istorie și a cunoscut circa 30 de ediții. O parte însmenată din comunitatea istorică este de părerea că autor al „Sinopsisului” a fost arhimandritul de la Lavra Peșterilor din Kiev, Inokentii Ghizeli.

La începutul sec. al XVIII-lea au fost create o serie de opere, care au căpătat denumirea de „Cronicele căzăcești”. Autorii lor au fost Roman Rakușka-Romanovskiy, Samiilo Velyciko, Grigori Grabianka. Ei nu numai că au descris evenimentele din perioada Războiului de eliberare națională a poporului ucrainean de sub conducerea lui Bogdan Hmelnyțkyi și evenimentele ulterioare de la acea vreme, ci și au încercat să le explice.

La finele sec. XVIII — începutul sec. al XIX-lea s-a produs trecerea de la acumularea cunoștințelor istorice la valorificarea științifică a informației. În a doua jumătate a sec. XIX s-a format definitiv viziunea asupra Istoriei Ucrainei. De studierea istoriei au început să se ocupe deja istoricii profesioniști.

Opera științifică a remarcabilului istoric ucrainean din sec. al XIX-lea, Mykola Kostomarov,

numără peste 300 de lucrări, între care „Bogdan Hmelnyțkyi”, „Ruina”, „Mazepa”, „Pavlo Polubotok” și altele. Mykola Kostomarov considera poporul principala forță motrice a istoriei. El apăra ideea independenței națiunii ucrainene, caracterului separat al proceselor istorice ucrainene.

Istoricul Volodymyr Antonovyci, primul din comunitatea istoricilor ucraineni, a început să folosească termenul „Ucraina-Rusi” pentru descrierea epocii cnejilor din Istoria Ucrainei. Considerabil este aportul său în ceea ce privește depistarea și păstrarea izvoarelor din Istoria Ucrainei din sec. XVI–XVIII și dezvoltarea arheologiei.

Prima femeie-istoric ucrainean a fost Oleksandra Efimenko. Dumneai îi aparțin lucrările: „Schite din Istoria Ucrainei din Dreapta Niprului”, „Istoria poporului ucrainean”.

Și-a dedicat viața muncii de cercetare a istoriei căzăcimii ucrainene și Dmytro Iavornyțkyi. Un rezultat al activității sale științifice îndelungate a devenit lucrarea: „istoria cazacilor zaporojeni”.

Moștenirea științifică a lui Myhailo Grușevskyi constituie peste două mii de lucrări. Un loc de frunte între ele îl ocupă „Istoria Ucrainei-Rusi” în zece volume. Datorită lui M. Grușevskyi s-a format viziunea asupra istoriei naționale ucrainene separată de istoria altor popoare.

Dintre istoricii ucraineni remarcabili îi vom menționa pe Natalia Polonska-Vasylenko, Dmytro Bagalii, Dmytro Doroșenko, Ivan Kripiakevyci, Iaroslav Dașkevyci, Ivan Lysiak-Rudnyțkyi și alții.

Studierea trecutului patriei noastre continuă și în prezent. Știința „Istoria Ucrainei” a adunat un volum suficient fapte și evenimente pentru a reconstitui trecutul istoric.

S-au acumulat destul de multe lucrări istorice, de aceea este imposibilă înfăptuirea unei cercetări argumentate fără o revizuire **istoriografică** preliminară. Istoricul trebuie să studieze literatura și să afle care au fost părerile predecesorilor săi față de acele evenimente.

Volodymyr Antonovyci

● ● ● Izvoarele povestesc ● ● ●

Fragment din amintirile unui elev al lui V. Antonovyci

... Aflându-ne în casa profesorului, noi, toți ucraineni din naștere, am aflat și am văzut pentru prima dată aici, că pe lume sunt cărți scrise în limba noastră, că sunt cărți ucrainene...

... Îmi amintesc de câte ori ne-a condus el în muzeul de arheologie și numismatică al universității și, câte două-trei ore, ducându-ne de la o vitrină la alta, ne citea lecții strălucite și pline de conținut în limba ucraineană pe teme de arheologie ucraineană, dar în așa fel, încât și un copil mic le putea înțelege. A fost ca un tată adevărat. Se întâmpla că se adunau vreo zece oameni și Volodymyr Antonovyci nu refuza nicidecum să meargă cu noi și să ne povestească...

- ? 1) Ce fapte indică o atitudine plină de respect față de V. Antonovyci?
- 2) Ce dorea V. Antonovyci să aducă la cunoștința studenților și ascultătorilor săi?

Glosar

Istoriografie — știință ce studiază dezvoltarea gândirii istorice.

Oleksandra Efymentko

Myhailo Gruşevskyi

Natalia Polonska-Vasylenko

4. Istoria în imagini literare

- ? Ce opere artistice despre trecutul Ucrainei ați studiat la lecțiile de literatură ucraineană?

În afară de aceea că istoria este un obiect al cercetărilor științifice, ea îi inspiră pe oamenii de creație la scrierea operelor artistice. Complexitatea evenimentelor istorice depășește unoeri orice subiect inventat. Un merit al scriitorilor și al poezilor este acela că ei creează imaginea epocii, a personalităților istorice. Operele istorice poartă un caracter de iluminare. Ele sunt un fel de ghizi pentru studierea Istoriei Ucrainei. Spre exemplu, monumentul din literatura veche „Cuvânt despre oastea lui Igor” oglindește evenimentele legate de campania cneazului Igor împotriva cumanilor.

Taras Șevcenko, a creat, în operele sale, o serie de imagini istorice, în special ale lui B. Hmelnyțkyi, I. Gonta, M. Kryvonis, D. Baida (Vyșnevețkyi) și ale altor conducători ai cazacilor. În poemul său „Haidamacii” poetul a reconstituit evenimentele mișcării haidamacilor.

Primul roman istoric din literatura ucraineană a fost „Rada neagră” de Panteleimon Kulyș. Istoria poporului și lupta lui pentru independență este oglindită în operele artistice ale lui Ivan Franko („Zahar Berkut”), Myhailo Staryțkyi („Ultimii vulturi”, „Apărarea Bușei”) și ale altor scriitori ucraineni.

Multe opere sunt dedicate Epocii căzăcești cum ar fi, spre exemplu, „Solul secret” de Volodymyr Malyk, „Frate pe frate” de Iuri Mușketyk, „Hoarda” de Roman Ivanyciuk, „Catedrala” de Olesi Gonciar și altele. Evenimentele dramatice pline de eroism din sec. al XX-lea au devenit sursă de inspirație pentru crearea multor imagini literare. Cu ajutorul operelor literare au fost reevaluate evenimentele din timpul Primului și celui de-al Doilea Război Mondial, revoluțiilor, Foametei și represiunilor din anii 20-30 ai sec. al XX-lea. Despre ele veți afla mai detaliat la lecțiile de istorie din clasele superioare.

Olesi Gonciar în apropiere de Catedrala căreia i-a dedicat romanul „Templul” (Catedrala cu hramul Sfânta Treime din localitatea Novomoskovsk, regiunea Dnipropetrovsk. Ea a fost construită din lemn în anii 1773-1778).

Placa memorială instalată la Kiev în cinstea lui P. Zagrebelnyi

O glorie mondială a obținut romanul lui Ivan Bagrianyi „Grădina Ghetsimani”, în care este descrisă tragedia poporului ucrainean în perioada regimului stalinist. Tot acestei teme îi este consacrat un alt roman al scriitorului, „Vânătorii de tigri” (denumirea inițială — „Vânătorii de animale”).

Tematica istorică a fost valorificată pe parcursul întregii sale vieți de către Pavlo Zagrebelnyi. Lui îi aparține romanul „Minunea”, tema căruia este legată de construcția Catedralei Sfânta Sofia din Kiev. „Roksolana” — o altă operă a lui P. Zagrebelnyi, povestește despre legendara și glorioasa Nastia Lysovska, care, devenind soția sultanului turc, a avut posibilitatea de a influența asupra evenimentelor din Imperiul Otoman. Romanul „Eu sunt Bogdan” este dedicat personalității emblematice a lui B. Hmelnyțkyi și este una dintre cele mai bune opere istorice din literatura ucraineană.

Sunteți de acord că...

- Istoria face parte din științele umanitare.

Coperta primei ediții a romanului „Rada neagră” de P. Kulyš (anul 1857)

Panteleimon Kulyš

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Realizările lui P. Kulyš:

- primul a început să scrie lucrări științifice în ucraineană;
- a introdus o nouă ortografie fonetică (kulyšivca), care este valabilă până în prezent;
- a scris primul roman istoric ucrainean;
- a fost primul critic meticolos și binevoitor al operelor lui T. Șevcenko;
- a fost primul biograf, alcătuitor și editor al celei mai ample, la acea vreme, ediții de opere și scrisori a lui M. Gogol;
- a fost primul traducător în ucraineană al operelor lui W. Shakespeare, J. W. V Goethe, G. Byron,
- a fost primul traducător al Bibliei în limba ucraineană.

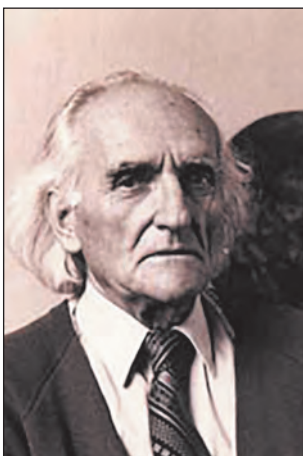

Ivan Kripiakievyci

Ivan Lysiak-Rudnytskyi

Iaroslav Daškevycki

- Istoria îndeplinește câteva funcții sociale importante: cognitivă, a concepției despre lume, practică, educativă.
- Cercetarea istoriei ca știință este posibilă numai cu respectarea unor anumite principii științifice. Cele mai importante dintre ele sunt istorismul, obiectivitatea, atitudinea socială, caracterul alternativ. În calitate de știință, istoria folosește metode de cercetare general științifice, pur istorice și speciale.
- Constituirea științei istorice ucrainene coincide cu sec. XIX — începutul sec. XX.
- Multe creații din literatura ucraineană au fost scrise pe teme de istorie.

Întrebări și însărcinări

1. Care este scopul studierii istoriei în general și a Istoriei Ucrainei în special?
2. **Jocul didactic „Aplauzele”.** Profesorul/profesoara numește noțiuni, termeni, nume. Dacă noțiunile sau termenii au fost folosiți în timpul lecției, elevii și elevele confirmă acest lucru prin aplauze.
3. **Activitate în grupe mici.** Discutați expresiile:
  - 1) „Un popor ce nu-și cunoaște istoria este un popor de orbi” (Oleksandr Dovjenko, veritabil cineast ucrainean și mondial);
  - 2) „Istoricii nu prognozează evenimentele din istorie, ci, analizându-le, oferă oportunitatea de a nu repeta greșelile istoriei” (Iaroslav Grytak, istoric ucrainean contemporan).
4. Cine sunt istoricii? Numiți câțiva reprezentanți de vază ai comunității istorice ucrainene. Povestiți despre unul/una dintre ei.
5. **Activitate în perechi.** Distribuți rolurile și, cu ajutorul izvoarelor adăugătoare, aflați numele reprezentanților remarcabili ai comunității istorice ucrainene despre care nu s-a amintit în acest paragraf. Alcătuiți o prezentare.
6. **Discuție colectivă.** Prin ce se deosebește istoria din imaginile literare de cercetările științifice?
7. Care este rolul literaturii artistice în procesul studierii istoriei?
8. Explicați sensul expresiei: „Literatura ne va ajuta să privim în fântâna trecutului pentru a vedea cerul prezentului și viitorului”.

§ 14. Faptele, evenimentele, fenomenele și procesele istorice. Imaginea istorică

1. Noțiune de fapt istoric

? În ce constă valoarea unui fapt pentru istorie ca știință?

În comunicarea noastră cotidiană cuvintele „fapt”, „eveniment”, „fenomen” se prezintă de cele mai dese ori ca sinonime. Însă, în știința istorică sensul lor este diferit.

Din punctul de vedere al științei istorice, **fapt** înseamnă un eveniment cu adevărat real, neinventat, ceea ce a avut loc în realitate, există în mod obiectiv. Aceasta este o cunoștință stabilă, care se prezintă ca material pentru anumite concluzii, mărturii.

Toată istoria este compusă din fapte. Generalizarea și sistematizarea lor ne oferă posibilitatea să dăm răspuns la principala întrebare: „De ce toate s-au petrecut astfel?”.

2. Evenimentele, fenomenele și procesele

? Cum diferă între ele evenimentele, fenomenele și procesele?

Știința istorică a descoperit multe fapte, a stabilit timpul și locul când s-au produs, premisele, cauzele, consecințele și rezultatele. Unele fapte concrete din trecut au fost sistematizate, împărțite pe grupe în **evenimente**, **fapte istorice** și în **proces istorice** integrale.

Spre exemplu, un asemenea fenomen complicat cum este Războiul de eliberare națională a poporului ucrainean sub conducerea lui B. Hmelnyțkyi este o totalitate de evenimente dintre care distingem bătălii, tratative, acorduri etc.

Evenimentele, fenomenele, procesele diferă între ele după durabilitatea lor, numărul participanților, influența asupra vieții societății. Acestea pot fi analizate după următoarea schemă (p. 80).

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- ce înseamnă fapt istoric și ce fel de fapte istorice există;
- prin ce se deosebesc evenimentele, fenomenele, procesele;
- cum se formează imaginea istorică.

AMINTIȚI-VĂ

1. De ce istoria este considerată știință?
2. Ce fel de principii și metode de cunoaștere a istoriei există?

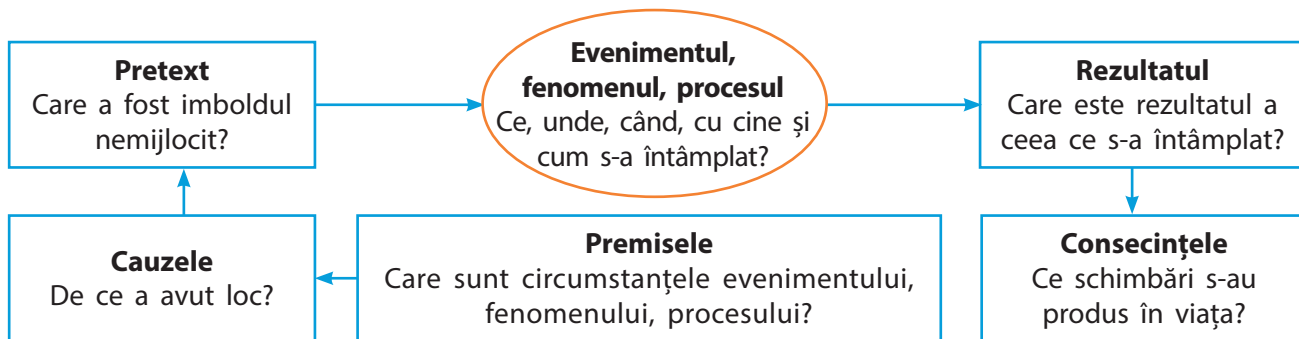
Glosar

Fapt istoric — eveniment real, neinventat ce a avut loc într-un loc anumit și într-un cadru de timp anumit.

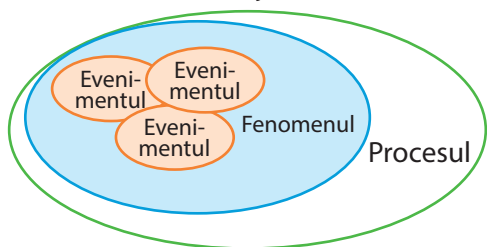
Eveniment istoric — totalitate unică, irepetabilă de fapte mărunte legate între ele. Un eveniment istoric poate fi o bătălie, semnarea unui acord/pact, formarea unei organizații, asociații, partid etc.

Fenomen istoric — fragment de realitate istorică, inerent unei anumite perioade și are semne caracteristice tipice. Exemple de fenomene istorice pot fi apariția căzăcimii ucrainene, Revoluția ucraineană etc.

Proces istoric — schimbare consecutivă îndelungată a fenomenelor ce poartă un caracter firesc. Spre exemplu, așezarea oamenilor cu traiul pe teritoriul Ucrainei, formarea națiunii ucrainene, lupta de eliberare națională a Ucrainei pentru Independența statului etc.

Raportul dintre evenimente, fenomen și proces

3. Faptele principale și secundare

? De ce istoricul evidențiază faptele principale?

Datorită muncii științifice cunoaștem multe fapte istorice. Dar cum să facem deosebirea, care dintre aceste fapte au însemnătate și care sunt neesențiale?

Principale sunt considerate faptele care: 1) influențează procesul dezvoltării societății, lasă o urmă în evoluția istorică; 2) transmit conținutul principal al epocii, perioadei istorice; 3) conțin date teoretice importante pentru formarea noțiunilor istorice, ideilor concepției despre lume, propriei păreri despre trecut; 4) se evidențiază prin caracterul lor strălucit, emotivitate, capabile să genereze o empatie personală, se întipăresc pentru mult timp în memoria omului.

Faptele istorice secundare nu se deosebesc nici prin originalitatea lor, nici nu oferă informații însemnate. Însă, ele sunt necesare pentru a stabili locul faptelor principale în spațiu și timp, legăturile cronologice dintre evenimentele principale și interpretarea lor corectă.

În același timp, trebuie să ținem minte, că împărțirea faptelor în principale și secundare este pur convențională. În anumite împrejurări, faptele secundare pot fi esențiale.

4. Imaginea istorică

? Prin ce se deosebește imaginea istorică de cea literară sau artistică?

Un bilanț al muncii istoricilor sunt cercetările istorice. Descriind faptele concrete cu

Glosar

Imagine istorică — rezultat al descrierii istorice a unui eveniment ce a influențat asupra dezvoltării sociale. Imagine istorică poate fi relatarea despre un anumit eveniment, o operă artistică realizată în baza studierii izvoarelor istorice despre acest eveniment.

Încoronarea lui Danylo Romanovyci — conducătorului Regatului Rusi (statului Galiția-Volânia). Anul 1253. Pictor M. Gorelik

Adoptarea de către Rada Supremă a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene a Legii „Despre limbă”. Anul 1989

ajutorul izvoarelor istorice, ei creează imaginile istorice. Așa apare o serie de **imagini istorice**, care ne permit să percepem și să înțelegem istoria la nivel emoțional.

Imaginile sunt un criteriu indisolubil al procesului de cunoaștere istorică, care, uneori, cu ajutorul forței de convingere a oamenilor de artă compensează insuficiența de informație. Imaginile istorice ajută la crearea operelor de artă, reconstrucțiilor istorice, monumentelor istorice, documentelor fotografice și audio.

● ● ● ● ● ● ● **Izvoarele povestesc** ● ● ● ● ● ● ●

Fragment din discursul istoricului american Timothy Snyder

Istoricul este un căutător al adevărului. El nu stăpânește acest adevăr, el poate nici nu-l va găsi, însă îl va căuta. Căutând adevărul, istoricul stabilește, în același timp, legături. Adevărul nu există nicicând de unul singur. El este veridic doar atunci când coexistă cu alte adevăruri. Nici o istorie nu poate asigura o explicație totală a trecutului. Însă istoria, dacă ea este bună, redă sentimentul totalității și integrității evenimentului, oferă posibilitatea de a vedea evoluția evenimentului din diferite părți... Istoria trebuie să-i vadă pe oameni în toată diversitatea individualității lor, să privească la lume cu alți ochi.

? **Discuție colectivă.**

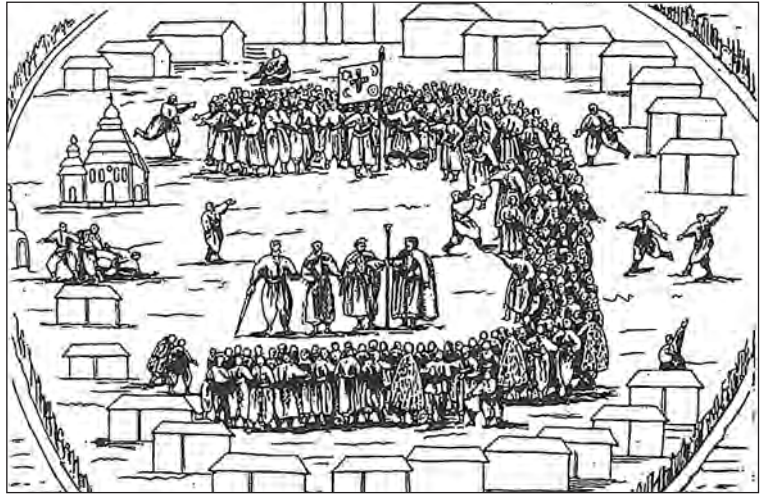
- 1) Despre ce povestește T. Snyder?
- 2) Cine este, după părerea autorului, istoricul?
- 3) Ce trebuie să tindă să obțină un istoric, cercetând istoria?

? Cugetați, ce este redat în ilustrații: eveniment, fenomen sau proces. Cum ați determinat acest lucru?

Lupta lui Bogun cu Czarniecki lângă Monastirisce în anul 1653. Pictor M. Samokyš. Tabloul creează chipul luptei îndârjite a poporului ucrainean în perioada Războiului de eliberare națională de la mijlocul sc. al XVII-lea, deși o asemenea scenă de luptă în realitate nu a avut loc.

Alegerea atamanului la Sici.
Gravură din sec. al XVIII.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Despre alegerea atamanului la Sici

Din 1 ianuarie zaporojenii se pregăteau de alegerile atamanului de campanie. Alegerile erau cât se poate de transparente și cinstitute. Lângă biserică era făcut un cerc și o piață, iar pe acel loc era pus candidatul. Și atunci când răsună, spre exemplu, întrebarea: „Cine e pentru Petro?”, toți acei ce votau pentru această candidatură se situau în dreapta alesului lor, iar cei ce erau împotriva, treceau în partea stângă. Este interesant că nu erau și nu puteau să fie dintre acei ce s-au abținut.

Ce-i drept, erau cazuri când voturile erau împărțite în mod egal între doi candidați. Atunci cele două grupe de adepți ale candidaților rezolvau problema cu ajutorul vocii — care grup strigă mai tare decât celălalt. Astfel, noțiunea de „a-și da votul (a striga în voce)” își trage originile încă din acele vremuri. După ce atamanul de campanie era ales, cazacii își scoteau armele, pistoalele, tunurile și trăgeau salve de salut.

- ? 1) Ce este redat în imagine?
2) Cum v-ați imaginat acest eveniment? Așa cum l-a redat pictorul?
3) Ajută, oare, acest desen din sec. al XVIII-lea, la reconstituirea imaginii evenimentului descris în text?

Sunteți de acord că...

- Faptele istorice sunt de mare valoare, ele sunt necesare pentru a cunoaște istoria.
- Faptele istorice sunt împărțite în evenimente, fenomene, procese. Ele se deosebesc prin volumul de influență asupra dezvoltării societății.
- În procesul cercetărilor istoricii evidențiază întotdeauna faptele principale și secundare.
- Cercetările istorice ne oferă posibilitatea să creăm imaginile istorice.

Întrebări și însărcinări

1. Ce este faptul istoric? Care sunt caracteristicile lui principale?
2. **Activitate în perechi.** Discutați și clarificați la ce întrebări trebuie să răspundă un istoric pentru a cerceta: 1) evenimentul istoric; 2) fenomenul; 3) procesul.
3. **Discuție colectivă.** Care este realizarea principală a muncii istoricului? Argumentați-vă răspunsul.
4. Ce înseamnă imagine istorică? Cu ajutorul căror elemente sunt create imaginile istorice?
5. **Activitate în grupe mici.** Discutați și analizați conținutul unui fapt istoric (la alegere). Evidențiați faptele principale și secundare din text. Încercați să formulați ce scop și-a propus autorul, propunând pentru studiere anume acest fapt, ca fiind principal. Argumentați-vă părerile și prezentați-le clasei.

§ 15. Gândirea istorică. Relația cauză-efect

1. Gândirea istorică

? Ce îi oferă omului abilitatea gândirii istorice?

În timpul de față, când spațiul informațional se extinde în permanență și găsim numeroase explicații și aprecieri ale trecutului, urmează să învățăm a analiza corect informația istorică, adică să avem o **gândire** logică și istorică.

În genere, procesul de gândire a omului are două caracteristici principale.

Prima este reflectarea lumii înconjurătoare, în rezultatul căreia se formează imaginații (chipuri) și noțiuni (gânduri, ce sunt spuse în cuvinte).

Cea de-a doua caracteristică este procesul soluționării unei anumite probleme (sarcini). Drept urmare, obținem un rezultat. Rezolvarea problemei (sarcinii) are loc după desfășurarea unor acțiuni logice: analiză, sinteză, comparație, generalizare, clasificare, sistematizare.

Fiecare dintre aceste acțiuni logice îndeplinește o funcție importantă:

- analiza ne permite să divizăm întregul în părți componente;
- sinteza este un mod de îmbinare a unor anumite elemente într-un tot întreg;
- comparația ne permite să stabilim asemănarea și deosebirile dintre unele obiecte;
- generalizarea este o modalitatea de combinare a obiectelor sau fenomenelor după trăsăturile lor esențiale;
- clasificarea ne permite să împărțim obiectele pe clase după anumite caracteristici;
- sistematizarea asigură divizarea și clasificarea obiectelor în grupe separate.

Sarcina lor principală este să facă deosebirea dintre cugetările adevărate (veridice) și cele neadevărate. O părere justă urmează să fie bine argumentată, adică confirmată prin fapte concrete.

STUDIIND ACEST PARAGRAF,
VEȚI AFLA:

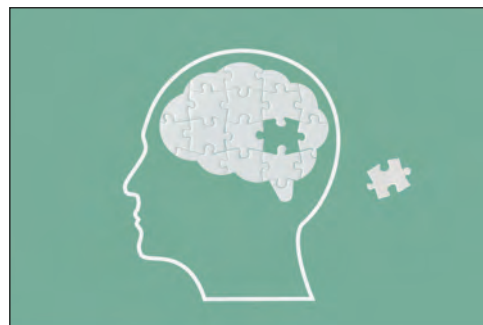
- ce înseamnă gândire istorică;
- ce legătură există între motive, pretext, rezultat și consecințe;
- cum putem arunca o privire în viitor.

AMINTIȚI-VĂ

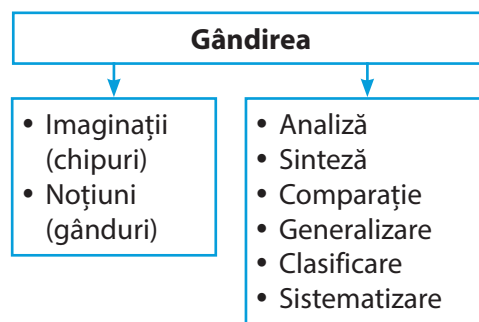
1. Ce înseamnă eveniment, fenomen, proces?
2. Care este scopul principal al cunoașterii trecutului?

Glosar

Gândire — percepție conștientă a mediului înconjurător în toate manifestările sale, crearea de idei despre obiecte și fenomene și îndeplinirea unor anumite sarcini.

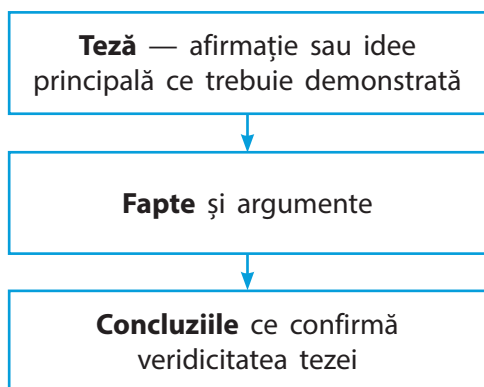

? Cum credeți, ce parte componentă a procesului de gândire este reflectată de această imagine?

Structura dovezii

Glosar

Gândire istorică — varietate a gândirii științifice, activitatea mentală a unei persoane, orientată la înțelegerea trecutului, prezentului și unui viitor pronosticat.

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

În viața reală omul își completează insuficiența de cunoștințe, experiență și deprinderi cu ajutorul **rațiunii sănătoase**. Aceasta este o capacitate intuitivă de a lua decizii sănătoase, libere de orice prejudecăți emoționale sau cugetări științifice. Ea se formează la om în baza vieții sale cotidiene, exemplelor convingătoare ale istoriei.

? Prin ce este folositoare rațiunea sănătoasă în viața omului?

Glosar

Relația cauză-efect — legătură obiectivă dintre acțiunea (inacțiunea) unei sau altei persoane și o anumită consecință.

Procedura stabilirii veridicității oricărei afirmații se numește **dovadă**.

Gândire istorică — activitatea mentală a unei persoane, orientată la înțelegerea trecutului, prezentului și unui viitor pronosticat. Ea ne permite să conștientizăm și să reconstituim faptele istorice sub formă de noțiuni și imagini istorice.

Distingem următoarele particularități ale gândirii istorice:

- capacitatea de a descrie un fenomen sau un eveniment social, alegând corect pentru el trăsăturile și faptele ce-i sunt caracteristice;
- clarificarea tuturor motivelor apariției oricărui fenomen social;
- tendința de a determina condițiile în care s-a desfășurat acest fenomen istoric;
- conștientizarea importanței fenomenelor istorice;
- căutarea motivelor, ce determină activitatea grupelor sociale sau a unor persoane aparte, nivelul contemporaneității lor;
- compararea trecutului și viitorului, obținerea unor lecții istorice din faptele ce țin de trecut.

Gândirea istorică este un factor important în procesul de educație a patriotismului, consolidarea societății în vederea soluționării unor sarcini vitale importante.

2. Legătura dintre evenimente. Cauzele, pretextul, rezultatele și consecințele evenimentelor, fenomenelor și proceselor istorice

? De ce legăturile cauză-efect sunt nesfârșite?

În lume nu există evenimente, fenomene, procese, care să nu aibă **relația cauză-efect**. Cunoașterea cauzelor are importanță pentru înțelegerea esenței lor, particularităților de dezvoltare. Stabilirea cauzelor înseamnă a da răspuns la întrebarea: de ce evenimentul, fenomenul, procesul are loc, ce a cauzat desfășurarea și ce stă la baza lor. Însă, a descoperi cauzele

este o sarcină complicată, doar ele nu stau undeva la suprafață și ne sunt puse la dispoziție.

Cunoscând cauzele, urmează să luăm în calcul următoarele particularități.

Între cauză și efect (consecință) există o consecutivitate în timp: mai întâi apare cauza, iar apoi consecința. De aceea cauza trebuie căutată printre evenimentele, fenomenele și procesele care o precedează. Ceea ce a apărut după eveniment, fenomen, proces, ce este supraviețuit, nu poate fi cauza lor.

Cu toate acestea, succesiunea temporală nu poate fi egalată cu o relație cauzală: ceea ce precedează un eveniment nu este neapărat cauză, ceea ce a apărut după el nu este neapărat o consecință. Da, după primăvară vine vara, după noapte urmează ziua. Aceasta, însă, nu înseamnă că primăvara este cauza sosirii verii, iar noaptea – o cauză a venirii zilei.

Multe evenimente, fenomene, procese au la bază nu o singură cauză, ci mai multe. Spre exemplu, incendiul poate să devină o consecință a incendierii intenționate din partea cuiva, comportării neatențe cu focul, defecțiunii cablului electric sau loviturii fulgerului. În aceste condiții, avem de-a face cu un set de cauze. Dacă există mai multe cauze este greu să stabilim care dintre ele este cea adevărată.

În afară de cauze, în istorie există și o astfel de noțiune ca pretextul.

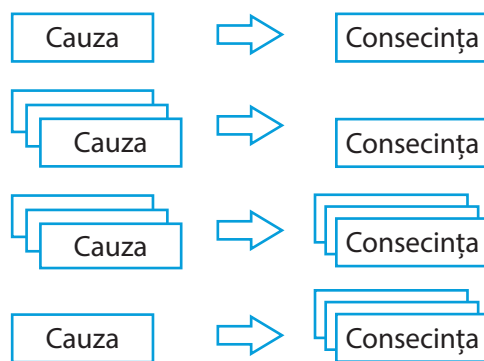
Pretext — motiv (adevărat sau inventat) pentru oricare fapte sau acțiuni, adică ceea ce a devenit un imbold nemijlocit pentru ele. O caracteristică importantă a pretextului este aceea că el este întotdeauna vizibil, se află la suprafață. Pretextul este folosit adeseori pentru justificarea acțiunilor, care vin în contradicția cu valorile morale și cu legule.

Cauza poate să existe într-o legătură indisolubilă cu efectul sau consecința. **Efectul** este rezultatul acțiunii unei sau mai multor cauze.

Este important să precizăm că uneori mai multe cauze condiționează unul și același efect.

Întrebarea „ce a apărut mai întâi – oul sau găina?” – exemplu de stabilire a relației cauză-efect

? Cu ajutorul izvoarelor suplimentare, selectați exemple, care să ilustreze schemele prezentate

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

În anul 988 cneazul Volodymyr cel Mare a ordonat ca populația Kievului să fie botezată în râul Pociaina. Acest **eveniment** a devenit începutul **fenomenului** creștinării Rusi. Acest fapt a fost o parte componentă a **procesului** de răspândire a creștinismului în Europa și în lume.

Creștinarea cneazului Volodymyr.
Pictor M. Vrubel

- ? Stabiliți legătura de cauzalitate dintre evenimentele redată în ilustrații.

Creștinarea kievenilor. Anul 988. Pictor S. Ivanov

În același timp, o singură cauză se poate manifesta în mai multe efecte. Astfel, rezultatul interacțiunii mai multor cauze este apariția vieții pe Pământ. Însăși faptul apariției este condiționat de diversitatea formelor ei.

Deseori, în procesul de dezvoltare, cauza și efectul se schimbă cu locurile. Ceea ce a fost consecința unei cauze concrete devine cauza acelor consecințe. Și așa la nesfârșit.

Rezultatul este produsul definitiv, final al unei activități, ocupații, dezvoltări, indicii a ceva. Posibilele rezultate conțin avantaj, incomoditate, profit, daune, valoare și victorie. Rezultatul este o etapă a activității. Crearea armei nucleare este rezultatul mai multor cauze. Iar explozia unei bombe atomice cauzează mai multe efecte.

3. Identificarea și previziunea transformărilor sociale (istorice)

- ? De ce omul tinde să arunce o privire în viitor?

Omul are permanenta obișnuință de a ridica cât de a-și arunca privirile înspre ziua de mâine

Prima biserică din piatră din Rusi. Reconstrucție

pentru a preveni desfășurarea ulterioarelor evenimente.

Motivul principal, care-l face pe om să se preocupe de previziuni, constă în dorința lui de a cunoaște mai bine evenimentele, fenomenele, procesele actuale, de a vedea rezultatul a tot ceea ce se întâmplă în ochii lui. Luând în considerație starea ecologiei, epidemiile, insuficiența de resurse, creșterea vertiginoasă a numărului populației, cu fiecare an previziunea viitorului devine din ce în ce mai prețioasă. Omenirea s-a convins nu o singură dată: cu cât este mai înalt nivelul de prognozare, cu atât mai eficientă și rezultativă este planificarea și gestionarea. Astfel pot fi evitate catastrofele.

În prezent, cel mai viabil mod de a privi în viitor este să stabilim cât mai multe relații cauză-efect, dependența vieții omului și societății de schimbările din natură, invențiile tehnico-științifice și împrejurările sociale.

Sunteți de acord că...

- Gândirea istorică permite să conștientizeze trecutul, prezentul și să-și prognozeze viitorul.
- Cunoașterea trecutului este imposibilă fără stabilirea legăturilor cauză-efect.
- Datorită conștientizării relațiilor cauză-efect omul poate să privească în viitor.

Întrebări și însărcinări

1. **Discuție colectivă.** Ce este gândirea istorică? De ce ea este importantă în lumea contemporană?
2. Alcătuiți o listă cu sfaturi pentru persoanele care tind să posede bine gândirea istorică.
3. După care criterii putem face diferența dintre cauză și pretext?
4. **Activitate în grupe mici.** Discutați despre legătura dintre cauză, pretext, rezultat și consecință. Selectați exemple cu ajutorul izvoarelor adăugătoare.
5. **Activitate în perechi.** Discutați și explicați cum poate fi făcută o incursiune în viitor. Aduceți exemple din viața proprie.

Turismul cosmic, care era până nu demult un vis, a devenit realitate

„Efectul dominoului”

- ? Putem afirma, oare, că acest desen reflectă fenomenul cauză-efect

Generalizare la capitolul IV. Istoria ca știință și obiect de studii. Gândirea istorică

1. Concurs la cunoașterea termenilor și noțiunilor. Aduceți cel mai mare număr de definiții corecte ale termenilor și conceptelor.

Lista orientativă: științe umanitare, fapt istoric, eveniment istoric, pretext pentru un eveniment istoric, proces istoric, fenomen istoric, gândire istorică, relații cauză-efect, imagine istorică, cercetare istorică.

2. Activitate în grupe mici. Jocul didactic „Principalul—neprincipalul”. Echipele primesc un text istoric, în care ele trebuie să evedențieze faptele principale și cele secundare. Învingătoare devine echipa, care va îndeplini cel mai repede și mai corect această însărcinare.

Cazaci în stepă.
Pictor S. Vasilkivskyi. Anul 1890

Cazaci sicioviști. Reconstrucție modernă. Muzeul de istorie a căzăcimii zaporojene de pe insula Hortyția (Zaporijjia)

Text pentru prelucrare

Înființarea Siciului Zaporojan

Perioada de la sfârșitul sec. al XV-lea — sec. XVIII se numește Epocă Căzăcească în Istoria Ucrainei.

Formarea căzăcimii ca pătură aparte a societății a durat un timp îndelungat. La început căzăcirea era un mod de viață. Încă din vremurile vechi locuitorii zonelor de silvostepă plecau înspre sud, în stepele bogate în resurse naturale. Pe timpul verii ei practicau vânatul (pregăteau carne și piele) și pescuitul, iar iarna se întorceau acasă. În acele vremuri stepa era un loc periculos din care cauză uhodnicii (așa erau botezați cei plecați de-acasă) se adunau împreună. Ei stăpâneau arma pentru a se putea apăra în caz de pericol. Mai târziu, prin sec. al XV-lea, asemenea oameni liberi au început să fie numiți cazaci. De pe la mijlocul sec. al XVI-lea cazacii au început să construiască în stepe așezări fortificate — siciuri. Astfel, deplasându-se înspre țărmul Mării Negre, cazacii, au pus mâna pe imensele spații de stepă.

În anul 1556, sub conducerea cneazului Dmytro Vyșnevețkyi (printre cazaci era poreclit Baida, a fost hatmanul lor de oști), a fost creat un nucleu unic al cazacilor. Primul Sici cunoscut a fost creat pe insula Hortyția, în mijlocul Niprului, mai jos de pragurile fluviului. El a început să fie numit Siciul Zaporojan. Din păcate, el nu s-a păstrat până în zilele noastre.

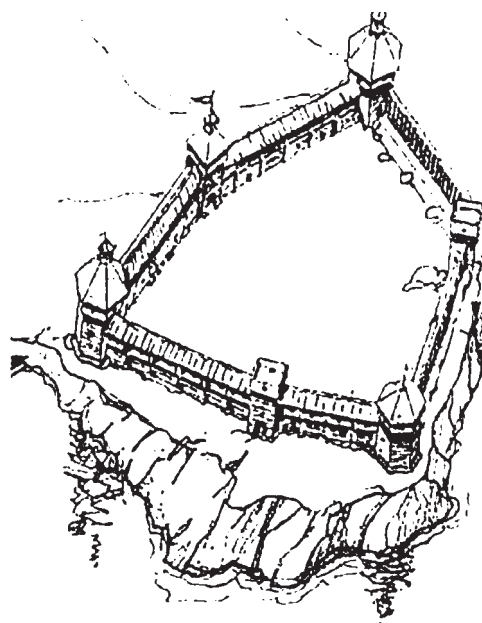
3. Jocul didactic „Adevărat sau fals?”. Dați scurte răspunsuri la întrebări. Cum credeți, este adevărat sau fals?

- 1) Istoria este o componentă a științelor umanitare.
- 2) Cunoașterea istoriei contribuie la formarea patriotismului.
- 3) Principiul istorismului ne oferă posibilitatea să stabilim adevărul istoric.
- 4) Metoda de bază a oricărei cercetări științifice este experimentul.
- 5) Istoria este, mai întâi de toate, o interpretare a evenimentelor ce au avut loc.
- 6) Primul istoric ucrainean a fost Nestor-Cronicarul.
- 7) Myhailo Grușevskyi a fost autorul unor renumite romane istorice.
- 8) Faptul istoric este un eveniment real neinventat, adică cel ce a avut loc cu adevărat.
- 9) Evenimentele, fenomenele și procesele sunt fapte istorice.
- 10) Imaginile istorice sunt create doar de către pictori.
- 11) Gândirea istorică este activitatea mentală a omului, orientată la conștientizarea trecutului, prezentului și prognozarea viitorului.
- 12) Pretextul este un motiv (adevărat sau inventat) pentru oricare fapt sau acțiune.

4. Activitate în grupe mici. Discutați problema de mai jos și prezentați concluziile comune în fața clasei: 1) oare toate evenimentele au motiv și consecințe; 2) poate, oare, un text științific să fie interesant; 3) poate, oare, istoria să prevadă viitorul.

Cneazul Dmytro Vyșnevețkyi (Baida).
Pictor necunoscut. Sec. XVIII

Castelul-„orășel” al lui D. Vyșnevețkyi
de pe insula Mala Hortyția.
Reconstrucție modernă

Însărcinări-teste pentru
pregătirea de controlul tematic
la capitolul IV
rnk.com.ua/101501

CAPITOLUL V. ORIENTAREA ÎN TIMPUL ȘI SPAȚIUL ISTORIC

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- cum are loc măsurarea timpului în istorie;
- despre sistemul cronologic folosit în Istoria Ucrainei;
- ce înseamnă periodizarea;
- ce fel de periodizări există în istoria omenirii.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce înseamnă fapt istoric?
2. Ce metode de cercetare istorică există?

Glosar

Calendar — mod de calculare a zilelor în an, sistem de măsurare a timpului bazată pe repetarea fenomenelor naturii: schimbarea anotimpurilor, fazelor Lunii, mișcării Soarelui.

Timp istoric — caracteristică a procesului istoric după date (schimbare de evenimente istorice legate între ele).

Cronologie — știință ce se ocupă de măsurarea timpului istoric.

- ? Ce dispozitive pentru măsurarea timpului recunoașteți în imagine?

§ 16. Timpul calendaristic și istoric

1. Timpul istoric

- ? De ce este important să cunoaștem o dată istorică concretă?

Deseori ne este dat să auzim îmbinările „dată solemnă”, „data nașterii” și altele. Dar ce înseamnă „dată”? este vorba de timpul calendaristic exact al unui eveniment: ziua, luna și anul.

Timpul nu poate fi văzut, însă el poate fi simțit. De aceea, apare fireasca întrebare: cum anume au decoperit oamenii existența timpului și cum au început măsurarea lui? Aceasta a avut loc, probabil, în rezultatul supraveghegerilor asupra lumii înconjurătoare, care se desfășoară în anumite cicluri. În natură ziua cedează locul nopții, iar după ea începe o nouă zi. Se schimbă fazele Lunii, poziția soarelui pe cer, anotimpurile etc. Însăși supravegherea acestor fenomene le-a dat oamenilor posibilitatea să descopere **calendarul**, care a împărțit timpul în zile, luni și ani.

Calendarul a făcut posibilă sistematizarea unor anumite fapte, a permis să aflăm care eveniment s-a petrecut mai devreme și care — mai târziu. Adică, avem posibilitatea să stabilim **timpul istoric** în care el a avut loc. Aceste lucruri sunt studiate de știința numită **cronologie**. Este, de fapt, o înscriere a evenimentelor în ordinea în care ele au avut loc. Lista evenimentelor este prezentată sub formă de **tabel cronologic**.

2. Calendarul

- ? De ce calendarul are importanță pentru înțelegerea istoriei?

Un timp îndelungat omenirea nu a avut un calendar unic. Primele calendare cunoscute au

fost alcătuite cu aproape șapte mii de ani în urmă în Orientul Apropiat, în baza supraveghegerii asupra schimbării fazelor Lunii. Acest calendar se numește lunar.

Primul calendar solar a fost descoperit în Egiptul antic. În el erau 365 de zile, care erau împărțite în 12 luni, ziua și noaptea aveau 12 părți. Calendarul egiptean a fost împrumutat cu peste două mii de ani în urmă de către romani. După ce în el au fost introduse schimbări, calendarul a fost pus în uz pe timpul conducătorului Romei antice, Iulius Cezar. De aceea, calendarul a primit denumirea de **iulian**. Însă, acest calendar nu arăta timpul real de pe Pământ. Și atunci a apărut necesitatea alcătuirii unui nou calendar.

Calendarul pe care îl folosim astăzi se numește **gregorian**. El a fost introdus cu 400 de ani în urmă de către Papa de la Roma, Grigore al XII-lea. Cu toate acestea, biserica ortodoxă continuă să se conducă după calendarul iulian. Până în momentul de față între cele două calendare s-a acumulat o diferență de 13 zile.

Însă, pe cât de precis nu ar fi calendarul, pentru istorie este important de la care eveniment se face măsurarea timpului. Anume mișcarea de la un eveniment la altul este considerată proces istoric, care este măsurat prin timpul istoric. Adică, timpul istoric se mișcă în mod linear de la un eveniment la altul. Astfel putem cunoaște descrierea exactă a unor evenimente, dar putem să nu știm când ele au avut loc, respectiv, ele își pierd sensul pentru perceperea istoriei.

3. Cum se măsoară timpul în istorie

? Ce sistem de numărare a anilor este folosit în prezent în Ucraina?

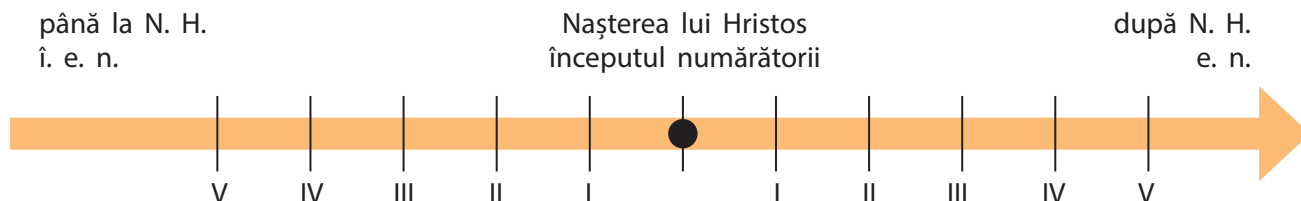
În diferite perioade de timp, diferite popoare alegeau, pentru începerea numărării anilor, anumite evenimente însemnate pentru ele. Spre exemplu, în Grecia antică numărătoarea anilor începea de la primele Jocuri Olimpice, iar în Roma antică — de la înființarea orașului Roma.

Fragment dintr-un colț de mamut cu semne ale fazelor Lunii. Situl arheologic al oamenilor primitivi Kyrylivka (actualmente regiunea Kiev)

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Diferența dintre calendarul iulian și cel gregorian a fost legată de aceea că Pământul nu face înconjurul total al Soarelui exact în decurs de 365 de zile, după cum spun aceste calendare, ci timp de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute, 45,96 secunde. Cu scopul de a înlătura problema timpului diferit al anului calendaristic și astronomic, creatorii calendarului gregorian au introdus anul bisect compus din 366 de zile. El vine o dată la patru ani. Cea de-a 366-a zi, care se acumulează în decursul anilor precedenți, este adăugată la cea mai scurtă lună din an — februarie.

Linia timpului (direcția convențională a mișcării timpului, desenat de la stânga la dreapta)

Primele jocuri Olimpice au avut loc în anul 776 î.e.n. Desen modern

● ● ● ● **E bine să știm** ● ● ● ●

În Roma antică exista o tradiție, ca despre începutul primei zile a fiecărei luni să anunțe o persoană specială — crainicul. Această zi purta denumirea de „calendae” de la care și provine cuvântul „calendar”.

CORESPUNDEREA SECOLELOR CU ANII

Secolele	Anii
Sec. I	1—100
Sec. II	101—200
Sec. XII	1101—1200
Sec. XIII	1201—1300
Sec. XX	1901—2000
Sec. XXI	2001—2100

Pentru poporul evreiesc un asemenea eveniment a devenit Facerea lumii de către Dumnezeu, pentru adepții creștinismului — nașterea lui Isus Hristos, iar pentru musulmani aceasta este ziua de 16 iulie anul 622 când profetul Mohamed s-a mutat din Mecca la Medina.

În Ucraina, numărătoarea timpului începe de la nașterea lui Isus Hristos. Pentru a o înțelege mai bine, atrageți atenția la linia timpului.

În numărătoarea timpului, de care ne folosim, anii sunt uniți în **decenii** (10 ani), iar deceniile, respectiv, în **secole** (100 de ani) sau **veacuri**. Deceniile sunt o scurtă clipă în istoria omenirii, însă, în același timp, conțin multe evenimente pentru fiecare om. Amintiți-vă câte evenimente au avut loc în primii zece ani ai vieții voastre.

Durata istorică a unui secol coincide cu durata vieții a trei generații — bunici, părinți și nepoți. Istoricii măsoară timpul în secole și le notează prescurtat „sec.”. Zece secole constituie un mileniu. Cum sunt calculați anii dintr-un secol? Atrageți atenția la tabelul din partea stângă. Primul secol începe cu anul 1 și se încheie cu anul 100. Secolul al doilea începe cu anul 101 și se încheie cu anul 200 și așa mai departe.

Dacă data conține patru numere și după primele două cifre urmează doi de zero, secolul corespunde cu primele două cifre. Dacă în loc de zero va fi oricare altă cifră, aceasta va fi data următorului secol. Spre exemplu, anul 1200 — sec. al XII-lea; anul 1201, anul 1245 — sec. al XIII-lea.

În sistemul creștin de numărare a anilor, timpul de după Nașterea lui Isus Hristos este

În paginile lucrărilor istorice veți întâlni cifre obișnuite pentru voi, care sunt numite arabe, și cifre neobișnuite din linii drepte, numite romane. În viața de zi cu zi noi folosim cifrele arabe, care au fost împrumutate de europeni de la popoarele arabe. Însă, există și cifre inventate în Roma antică. Cifrele romane sunt folosite pentru a menționa secolele și milenii. Cifrele romane-cheie sunt I (unu), V (cinci) și X (zece).

SISTEMELE DE CIFRE
ARABE ȘI ROMANICE

Cifrele romane	Cifrele arabe
I	1
II	2
III	3
IV	4
V	5
VI	6
VII	7
VIII	8
IX	9
X	10
XI	11
XII	12
XIII	13
XIV	14
XV	15
XVI	16
XVII	17
XVIII	18
XIX	19
XX	20

numit „era noastră” (prescurtat e.n. sau după N.H.). Despre ceea ce a avut loc până la acest eveniment se spune „înaintea erei noastre” (prescurtat î.e.n., până N. H.) Anii erei noastre sunt indicați, de regulă, fără a adăuga cuvintele „era noastră”. Cuvântul „eră” în traducere din latină înseamnă „număr de ieșire”.

În cronologie, istoricii numesc eră sistemul de calculare a anilor ce se face de la un anumit eveniment inițial și de la care pornește numărătoarea anilor. Dacă evenimentul s-a produs până la era noastră și este necesar de menționat cu câți ani în urmă el a avut loc, apoi la numărul anilor de până la era noastră este adăugat numărul anilor din era noastră.

Spre exemplu, dacă sciiți l-au învins pe regele persan, Darius I, în timpul campaniei întreprinse de acesta în zona de nord a Mării Negre în anul 512 î.e.n., apoi pentru a calcula cu câți ani în urmă a avut loc acest eveniment e necesar ca la anul curent 2023 să adăugăm 512 ani. Deci, acel eveniment s-a petrecut cu 2535 de ani în urmă.

4. Periodizarea istoriei

? Cu ce scop timpul istoric este împărțit în perioade?

Viata omului este împartita în perioade (copilărie, tinerețe, vârsta maturității, vârsta înaintată). Și în natură procesele au o oarecare periodicitate. De aceea, pentru a analiza particularitățile proceselor istorice savanții au introdus **periodizarea științifică a istoriei**.

Astfel, istoricul american din sec. al XIX-lea, Lewis Henri Morgan, a evidențiat trei etape din istoria omenirii: sălbătăcia, barbarismul, civilizația. La baza ideii periodizării el a pus ideea progresului și unității parcursului istoric al omenirii. După părerea lui, progresul a fost condiționat de salturile tehnologice: spre exemplu, inventarea olăritului a cauzat trecerea de la sălbătăcie la barbarism.

Savantul american contemporan, Alvin Toffler, distinge trei etape ale dezvoltării civili-

==== Glosar =====

Periodizarea istoriei — separarea etapelor consecutive în procesul dezvoltării sociale a omenirii.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

În țările Asiei este folosit, deja câteva mii de ani, calendarul ciclic de 60 de ani. Pentru prima dată el a fost introdus în China, unde, cu trei milenii în urmă, a funcționat un observator astronomic. La baza ciclului a fost pus raportul dintre timpul rotației planetelor gigantice Jupiter și Saturn în jurul Soarelui. Ciclul era împărțit în 12 părți, fiecare dintre ele având nume de animale: șoarece (șobolan), taur (vacă, bou), iepure de câmp (iepure), dragon (crocodil), șarpe, cal, oaie (berbec), maimuță, găină (cocoș), câine, porc (mistreț). Ciclul începe cu anul șoarecelui. Actualul ciclu de 60 de ani continuă din anul 1984.

Calendarul roman antic, sculptat în piatră. În partea de sus sunt zeii, care conduc zilele săptămânii, începând cu ziua de sâmbătă. Zodiacul este reprezentat în centru, iar în stânga și în dreapta — datele lunii

zației umane: agrară (a prevalat pe întreg globul pământesc aproximativ din mileniul VIII î.e.n. până în anii 1650—1750 e.n.), industrială (începând cu revoluțiile industriale de la finele sec. al XVIII-lea până la mijlocul sec. XX), postindustrială (informațională).

Arheologii folosesc periodizarea istoriei societății umane, pe care a propus-o cercetătorul britanic din sec. XIX — începutul sec. XX, John Lubbock. La baza ei au fost puse schimbările principalelor materiale, din care erau confecționate unelte de muncă, obiecte de uz, arme etc. Conform acestei periodizări, istoria omenirii este împărțită în epoca de piatră și epoca metalelor. Trecerea la folosirea metalelor a avut loc cu circa zece mii de ani în urmă. Primul metal, pe care omenirea a început să-l folosească în masă, a fost cuprul.

În domeniul antropologiei este folosită periodizarea prin care este evidențiată constituirea omului de tip modern. Astfel, homo sapiens a devenit ființă dominantă pe Pământ cu aproape 100 mii de ani în urmă.

Ceasul solar folosit în Grecia antică

Tot în sec. al XIX-lea s-a conturat periodizarea ce împarte istoria omenirii în Antică, Medievală, Modernă, la care mai târziu a fost adăugată Istoria Contemporană. De asemenea, perioadele, ce au urmat după Evul Mdiu, sunt împărțite în Epoca Modernă Timpurie și Epoca Modernă. Această periodizare a căpătat cea mai largă răspândire.

Nu există o periodizare unică pentru toate popoarele, deoarece ritmurile dezvoltării omenirii în diferite zone s-au deosebit în aceeași perioadă de timp. Să nu uităm că orice periodizare este convențională. Ea ne ajută doar să conștientizăm procesul istoric.

Istoria Ucrainei, ca parte componentă a Istoriei Universale, își are propria periodizare. Prima periodizare a istoriei Ucrainei a fost propusă de M. Grușevskiy. Savantul a evidențiat patru perioade: 1) Istoria antică și Rusi-Ucraina; Statul Galiției-Volânia; 2) Era polono-lituaniană; 3) Perioada lui Hmelnyțkyi și a Hatmanatului; 4) Istoria sec. al XIX-lea.

Această periodizare a fost completată de către generația următoare de istorici, care au stabilit și evidențiat perioadele din sec. al XX-lea. Istoricul din sec. al XX-lea, Ivan Lysiak-Rudnyțkyi, a încercat să îmbine trecutul ucrainean cu procesul istoric european.

În istoriografia modernă, problema periodizării istoriei ucrainene rămâne un obiect de discuții. În prezent, Istoria Ucrainei este împărțită de cele mai multe ori în perioade ce corespund cel mai mult proceselor mondiale generale și cunoștințelor despre dezvoltarea omenirii:

- 1) Istoria antică: de la apariția omului pe pământurile ucrainene până la întemeierea Statului Rusi (aprox. un milion de ani î. e. n. — anul 882);
- 2) Istoria Evului Mediu (anii 882—1569);
- 3) Istoria Modernă (anii 1569—1914);
- 4) Istoria Contemporană (din anul 1914 până în prezent).

Reconstrucția spațiului locativ din oase de mamut, făcută cu ajutorul descoperirilor făcute în localitatea Mejyrici, regiunea Cerkasî. Perioada Istoriei antice a Ucrainei

Roman Mstyslavyci — primul cneaz al statului Galiția-Volânia. Perioada istoriei medievale a Ucrainei

Intrarea lui B. Hmelnyțkyi în Kiev. Perioada Istoriei contemporane a Ucrainei

24 august anul 1991 – data adoptării Actului de Independență a Ucrainei. Perioada Istoriei moderne a Ucrainei

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Viața Egiptului antic depindea în totalitate de revărsările Nilului. De aceea, populația trebuia să știe din timp când ele vor avea loc. Preoții egipteni au observat că revărsările Nilului încep după ce de asupra orizontului apare o stea mare și strălucitoare – Sirius. Ei au calculat că între aparițiile acestei stele trec 365 de zile. Perioada respectivă a fost împărțită în 12 părți egale – lunile anului câte 30 de zile fiecare. Cele cinci zile „de prisos” au fost adăugate la finele anului. Acest calendar a existat pe parcursul a mii de ani.

Peisajul fluviului Nil

Ilustrație cu primul calendar solar.
Papirus egiptean

Sunteți de acord că...

- Orice fapt istoric s-a petrecut într-un anumit timp și într-o anumită parte a spațiului.
- Timpul nu poate fi văzut, însă poate fi simțit. Determinarea timpului istoric se datorează calendarului.
- Timpul istoric este studiat de către știința numită cronologie — enumerarea evenimentelor după date.
- Pentru calcularea timpului istoric este folosită linia timpului.

Întrebări și însărcinări

1. **Chestionare expresă.** Dați răspuns la întrebări:
  - 1) Ce denumire are timpul calendaristic precis al oricărui eveniment?
  - 2) De la care eveniment începe numărătoarea anilor în era noastră?
  - 3) Cum numesc istoricii zece secole?
  - 4) Câți ani sunt într-un secol?
  - 5) În ce mileniu trăim acum?
2. **Discuție colectivă.** Poate, oare, știința istorică să existe fără sistemul de măsurare a timpului? Argumentați-vă părerea.
3. Explicați semnificația termenilor și noțiunilor: *secol, înaintea erei noastre, era noastră, periodizare, cronologie.*
4. **Activitate în perechi.** Discutați și îndepliniți însărcinările din cronologie.
  - 1) Ce secol este: anul 1237; anul 988; anul 800; anul 1237; anul 1385; anul 1401; anul 1904?
  - 2) Care va fi următorul an după anul 133 î. e. n.?
  - 3) Palatul a fost construit în anul 200 î. e. n. Câți ani are acest edificiu?
  - 4) Orașul Roma a fost întemeiat în anul 753 î.e.n. Câți ani au trecut de atunci până în anul 1187 — data primei atestări documentare a denumirii „Ucraina” în izvoarele scrise?
5. Ce perioade din Istoria Ucrainei cunoașteți? Corespunde, oare, periodizarea Ucrainei cu periodizarea generală?
6. **Activitate în grupe mici.** Explicați cum înțelegeți afirmația că istoria este o descriere a cercetărilor referitoare la acțiunile oamenilor, care au trăit într-un anumit timp și într-un anumit spațiu.

§ 17. Spațiul geografic și cel istoric

1. Istoria și geografia

? Cum au influențat particularitățile așezării geografice a Ucrainei asupra istoriei sale?

După cum știți deja, orice eveniment istoric s-a petrecut într-un anumit timp și într-un anumit spațiu. Dacă știința cronologică ne ajută să stabilim *când* a avut loc acest eveniment, apoi **hartă istorică** ne oferă posibilitatea să aflăm *unde* el s-a produs.

Hărțile istorice sunt întocmite în baza celor geografice. Așezarea geografică a Ucrainei ne poate povesti multe lucruri interesante. Spre exemplu, pentru care ocupații ale populației sunt bune pământurile ei, de care zone ale lumii este legată soarta ei etc.

Frontierele Ucrainei nu au obstacole naturale însemnate, care ar împiedica-o să stabilească legături cu lumea înconjurătoare, cu popoarele vecine. De Europa Centrală și Apuseană pământurile ucrainene sunt legate prin trecătorile din Carpați, căile terestre și râuri.

Din partea de est înspre Ucraina se apropie imensa stepă eurasiatică, care se întinde pe întreg continentul. Din timpurile străvechi prin stepă treceau marile rute comerciale, ce uneau China și India cu Europa.

O însemnătate extraordinară pentru viața economică a pământurilor ucrainene o aveau Mările Neagră și Azov, deoarece acolo se intersectau toate căile terestre și acvatice. Cine era stăpân pe acest țărm, mai ales pe Crimeea, acela era stăpân în această zonă.

Vecinătatea cu nomazii, care dominau în stepele ucrainene, complica activitatea gospodărească pentru agricultorii sedentari din zona de silvostepă. Confruntarea dintre populația nomadă și cea sedentară a determinat pe parcursul a câtorva milenii mersul istoriei pe pământurile ucrainene.

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- cum influențează spațiul geografic asupra dezvoltării istoriei;
- ce înseamnă spațiu istoric;
- în ce constă deosebirea între hărțile fizice și cele istorice.

AMINTIȚI-VĂ

1. Cum influențează așezarea geografică, clima, accesul la resursele naturale asupra modului de viață și a concepției despre lume a oamenilor?
2. Prin ce se caracterizează timpul istoric?

Glosar

Hartă — reprezentare grafică generală micșorată convențional a suprafeței pământului sau a unor părți ale lui.

Hartă istorică — hartă ce reflectă evenimentele, ce s-au petrecut pe un anumit teritoriu în diferite etape ale dezvoltării sale.

● ● ● ◀ Atrageți atenția! ● ● ● ●

Distingem următoarele tipuri de hărți:

- după teritorii — hărțile lumii, continentelor, statelor;
- după conținut — generalizatoare, tematice;
- după scară — la scară mare, la scară mijlocie, la scară mică.

Harta fizică a Ucrainei

2. Harta istorică

? Ce particularități are harta istorică?

Harta istorică se deosebește esențial de cea fizică. Se are în vedere, mai ales, diferența între importanța și conținutul culorilor. Astfel, pe harta fizică, prin culori sunt menționate condițiile naturale dintr-un anumit loc, iar pe harta istorică — teritoriile statelor în diferite perioade de timp, locurile așezării popoarelor etc. De asemenea, harta istorică arată cum au evoluat anumi-

Stepa ucraineană

Zonele naturale de pe teritoriul Ucrainei

te evenimente istorice — apariția statelor, schimbarea hotarelor teritoriale, deplasarea soldaților, strămutarea popoarelor și altele.

Harta istorică trebuie să învățăm a „o citi”. Informația din ea este redată prin semne convenționale, conținutul cărora este expus în **legenda hărții**. Harta istorică poate să conțină și unele ilustrații, care creează imaginea vizuală a evenimentelor și fenomenelor din trecut.

Unul dintre tipurile de hărți istorice este harta de contur, pe care este prezentată doar o parte din informație. Cealaltă parte urmează să fie introdusă în mod individual în corespundere cu însărcinările propuse.

Silvostepa ucraineană

Glosar

Legenda hărții — listă a semnelor convenționale la o hartă. Ea conține o succintă explicație textuală la cele redatate pe hartă.

Abraham Ortelius

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Primul atlas geografic din lume a avut denumirea de „Teatrul lumii”. El a fost alcătuit în sec. al XVI-lea de către geograful Abraham Ortelius (Olanda).

Harta lumii după atlasul lui A. Ortelius

Cum se lucrează cu harta istorică

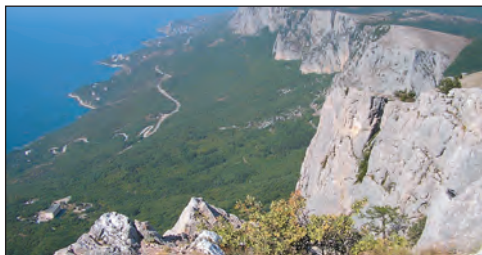
1. Citiți harta istorică.
2. Luați cunoștință de legenda hărții.
3. Găsiți pe hartă semnele convenționale, necesare pentru studierea unei întrebări concrete.
4. Comparați informația obținută cu materialul din manual

Polesia

Carpații

Munții Crimeii

Hartă

Denumirea hărții

STATUL GALIȚIEI-VOLĂNIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIII-LEA

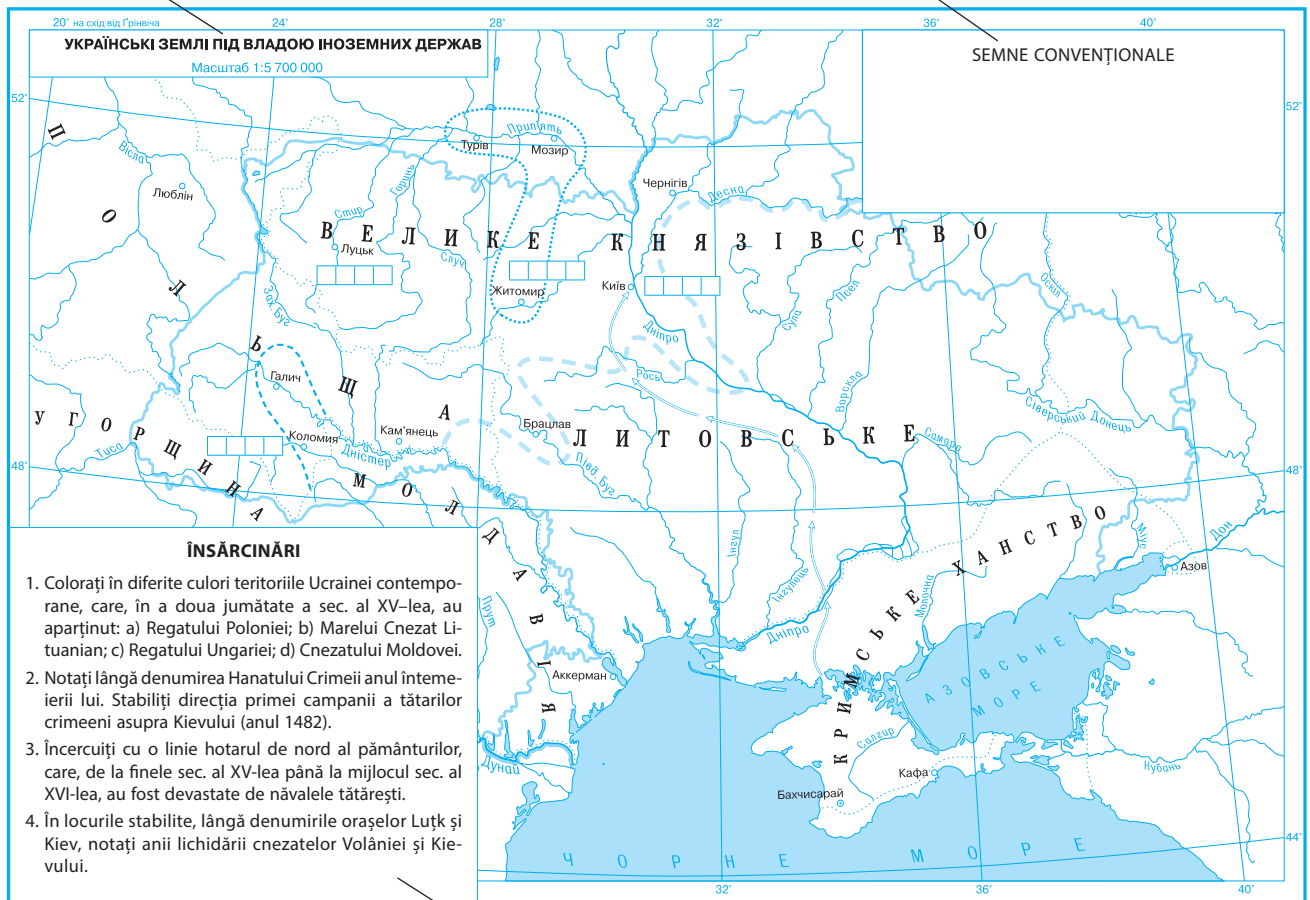
Hartă istorică

Sunteți de acord că...

- Hărțile istorice sunt întocmite în baza celor geografice.
- Harta istorică arată cum s-au dezvoltat anumite evenimente istorice — cum au apărut statele, cum s-au schimbat teritoriile lor, s-au deplasat trupele militare, s-au strămutat popoarele etc.
- Așezarea geografică a Ucrainei a generat confruntări între nomazi și agricultori, ceea ce a determinat, pe parcursul câtorva milenii, mersul istoriei pe pământurile ucrainene.

Дenumirea hărții

Loc pentru crearea legendei hărții

Інсарцинари pentru îndeplinire pe hartă

Hartă de contur

Cum se lucrează cu harta de contur

Întrebări și însarcinări

1. Ce ocupații ale oamenilor sunt favorizate de mediul natural și așezarea geografică a Ucrainei?
2. **Activitate în perechi.** Discutați și stabiliți trăsăturile comune și distinctive ale hărților istorice și geografice.
3. Ce înseamnă pe harta istorică? Ce semnifică culorile pe harta istorică?
4. Ce înseamnă legenda hărții istorice? Pentru ce este necesară ea?
5. **Activitate în grupe mici.** Discutați și explicați prin exemple despre ce poate relate harta istorică.

1. Citiți denumirea hărții.
2. Studiați materialul respectiv din manual și din atlas.
3. Citiți însarcinarea pentru harta de contur.
4. Luați cunoștință de legenda hărții respective din atlas.
5. Găsiți pe hartă semnele convenționale, necesare pentru îndeplinirea unei însarcinări concrete.
6. Îndepliniți cu atenție însarcinarea pe harta de contur.

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- cum sunt prezentate pe hărțile istorice diferite etape de dezvoltare ale statalității Ucrainei;
- despre originile statului ucrainean contemporan;
- care științe ajută la studierea originii denumirilor de state, teritorii, orașe, sate, popoare etc;
- ce zone istorico-etnografice există în Ucraina contemporană.

AMINTIȚI-VĂ

1. Care sunt deosebirile dintre hărțile istorice și cele geografice?
2. Ce numim legenda hărții?

Harta cu tabăra oamenilor primitivi din satul Mejyrici (regiunea Cerkasi)

Cea mai cunoscută dintre ele este desenul de pe fragmentul unui colț de mamut. El a fost descoperit în anul 1966 în timpul săpăturilor efectuate în apropierea satului Mejyrici din regiunea Cerkasi, pe locul taberei vânătorilor de mamuți. Pe fragment este sculptat locul, unde pot fi văzute râuri, vegetație (tufe, pădure), căsuțe. Acesta este cel mai vechi monument cartografic de pe teritoriul Ucrainei. El a fost creat cu aproape 15—17 mii de ani în urmă.

§ 18. Statul ucrainean pe hărțile istorice în diferite perioade ale existenței sale

1. Pământurile ucrainene pe primele hărți istorice

- ? Ce denumiri referitoare la pământurile ucrainene erau folosite în vechime?

Harta a fost inventată ca instrument ce ne ajută să ne orientăm în spațiu. Primele hărți de pe pământurile ucrainene au apărut încă în perioada primitivă. Însă, ele se asemănau puțin cu hărțile moderne și aminteau mai mult de o imagine schematică a obiectelor, ce se serveau drept puncte de orientare în mediul înconjurător.

Prima hartă, pe care erau redată actualele pământuri ucrainene, a fost alcătuită de geograful din antichitate, Ptolemeu. El a numit acest teritoriu Sarmatia. Predecesorii lui l-au numit Cimeria, iar cu timpul — Sciția, după denumirile popoarelor, care trăiau pe aceste pământuri. Însă, nu trebuie să confundăm denumirea unui teritoriu cu denumirea statului, deși uneori aceste denumiri coincid.

Prima imagine cu pământurile ucrainene pe harta lui Claudius Ptolemeu

Rusi în perioada înfloririi și celei mai mari extinderi teritoriale ale sale (guvernarea lui Iaroslav cel Înțelept)

Încă din timpurile străvechi, când pe hărțile istorice a apărut statul ucrainean, el a avut denumiri și cadre teritoriale diferite. Neschimbat a rămas nucleul statului ucrainean — Niprul mijlociu.

2. Formarea frontierelor Ucrainei

? Când au fost formate frontierele Ucrainei contemporane?

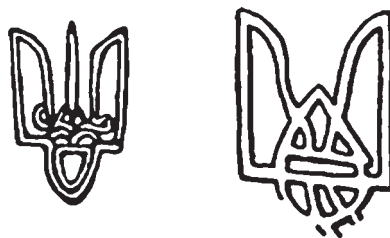
O influență decisivă asupra acestui proces îl aveau pământurile populate de ucraineni și relațiile cu statele vecine. Primul stat, de la care provine Ucraina contemporană, a fost **Rusi**. Pentru prezentarea lui pe hărți sunt folosite mai multe denumiri: Cuiavia, Rusi-Ucraina, Cnezatul Kievean, Statul Kievean, Rutenia Kieveană. Capitala statului era orașul Kiev, înființat la finele sec. V — începutul sec. VI.

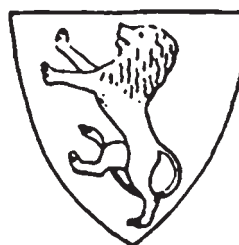
Statul Galiției-Volânia și teritoriile dependente în perioada domniei lui Roman Mstyslavyci

Glosar

Frontiera de stat — linii ce determină hotarele teritoriului statului. Frontiera desparte teritoriul unui stat de al celuiilalt.

Semnul cnezial al tridentului pe monedele lui Volodymyr cel Mare

Stema Statului Galiției-Volânia de pe ștampila cnezului Iuri al II-lea. Sec. XIV.

Pământurile Siciului în a doua jumătate a sec. XVI — începutul sec. XVII

Statul Ucrainean Căzăcesc — Armata Zaporojeană în anul 1649

Statul ucrainean a cunoscut atât perioade de avânt, cât și vremuri de declin. Respectiv și hotarele lui ba se măreau, ba se micșorau.

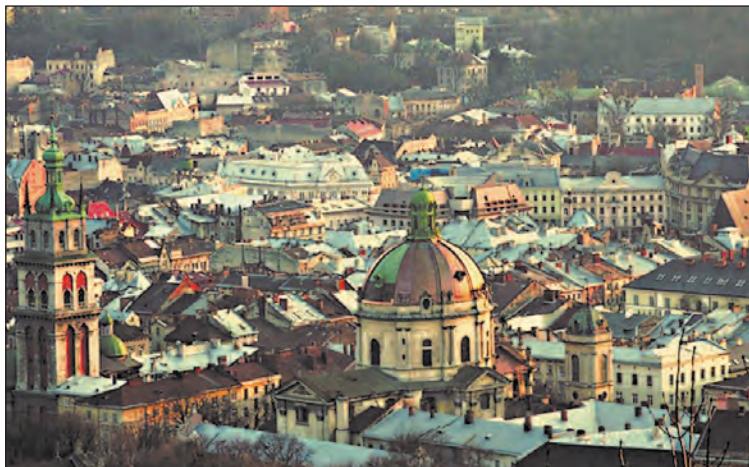
Perioada de înflorire a Rusii coincide cu fi-nele sec. X — prima jumătate a sec. XI pe tim-purile domniei cnejilor Volodymyr cel Mare și Iaroslav cel Înțelept. Tradițiile Rusii-Ucrainei au fost continuate de **Statul Galiției-Volânia** (sfârșitul sec. al XII — prima jumătate a sec. al XIV-lea). După încoronarea cneazului Dany-lo Romanovyci al Galiției statul a obținut de-numirea de Regatul Rusii sau **Regatul Ruteniei**. În decursul celor 150 de ani de existență a sta-tului capitale ale lui au fost orașele Halyci, Holm, Volodymyr, Lviv.

Odată cu apariția căzăcimii la sfârșitul sec. al XV-lea a început o nouă etapă în procesul

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Potrivit legendei, orașul Lviv a apărut aproximativ în anii 1231-1235 (prima atestare despre el în izvoarele scrise datează din anul 1256). Orașul a fost întemeiat de cneazul galiției-Volâniei, Danylo Romanovyci, și i-a dat numele fiului său mai mare, Lev. De asemenea, circulă părerea, că orașul ar fi fost construit de însăși Lev Danylovyci.

Centrul istoric al orașului Lviv.
Aspect modern

Teritoriul Ucrainei contemporane

de făurire a statului ucrainean. La mijlocul sec. al XVI-lea, cazacii, care controlau întin-surile stepelor de la Bugul de Sud până la Siverskii Doneț, și-au întemeiat dincolo de pragurile Niprului centrul lor — Siciul.

Siciul Zaporojean a devenit o adevărată repu-blică căzăcească cu legile, obiceiurile, teritoriul și armata proprie. În anul 1648, cazacii conduși de B. Hmelnyțkyi i-au ridicat pe ucrainenii la lupta pentru renovarea și independența statului. Pe teritoriul eliberat a fost întemeiat Statul Că-zăcesc — **Armata Zaporojeană (Hatmanatul)**.

Din păcate, statele vecine puternice nu au fost interesate în existența lui. În anul 1764 acest stat a fost înghițit de Imperiul Rus. În anul 1775 a fost distrus și Siciul Zaporojean.

Statul ucrainean a apărut din nou pe hărțile politice și istorice la începutul sec. XX. Însă, a fost nevoie de 70 de ani de luptă pentru ca la 24 august anul 1991 pe harta lumii să apară statul Independent Ucraina.

24 august – Ziua Independenței Ucrainei

Etnonimie — știința ce studiază proveniența denumirilor popoarelor.

Toponimie — știința ce studiază proveniența denumirilor zonelor geografice sau a toponimelor (în traducere — locuri).

1 Cimerieni imagine veche (1) și modernă (2)

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Originea denumirii orașului Cernighiv nu a fost clarificată până la capăt. Una dintre relatări spune că ea este legată de numele cneazului Ciornyi, care a domnit în aceste locuri prin sec. al VII-lea. O altă legendă vorbește despre cneaghina Ciorna, care s-a aruncat din turn pentru a nu nimeri în mâinile cotropitorilor. Se mai spune că denumirea ar proveni de la o capră neagră, numită serna, care trăia pe atunci în pădurile de prin părțile locului.

3. Originea denumirilor popoarelor de pe teritoriul Ucrainei

? Care a fost primul popor, ce a trăit pe teritoriul Ucrainei contemporane și cunoscut sub denumirea sa proprie?

Cercetând trecutul, întâlnim un număr mare de denumiri: de state, teritorii, orașe, sate, popoare etc. Fiecare dintre aceste denumiri își are propria origine. Ne ajută să le determinăm științele numite **etnonimia** și **toponimia**.

Denumirile popoarelor pot să povestească multe lucruri interesante despre purtătorii lor. În vechime, stepele de la Marea Neagră au fost populate de cimerieni. Atestări despre cimerieni pot fi găsite în operele istorice și artistice din timpurile vechi. Printre cercetătorii contemporani circulă părerea că denumirea de „cimerieni” provine de la cuvântul fenician „camer” („întunecat”). Probabil că reprezentanții acestui popor erau smoliți la față și aveau părul de culoare întunecată.

După cimerieni, potrivit relatărilor istoricului grec din antichitate, Herodot, s-au strămutat sciții. Herodot povestește și unele legende despre originea denumirii acestui popor. Potrivit uneia dintre ele, primul locuitor al Sciției a fost fiul

Cernighivul antic. Desen modern

cunoscutului zeu al Greciei antice, Zeus, și al fiicei lui Borisfen (zeul râului Nipru).

Conform altei legende, strămoșii sciților au fost eroul Hercules din antichitate și fatașarpe pe care acesta a întâlnit-o la gurile Niprului.

Următorii stăpâni ai stepelor de la Marea Neagră au fost sarmații. Se consideră că denumirea acestui popor războinic provine de la cuvântul iranian „sarmat”, adică „încins cu sabie”. Legenda spune că printre sarmați au fost și triburi ale amazoanelor.

4. Zonele istorico-etnografice ale Ucrainei

? Ce a cauzat împărțirea istorico-etnografică a Ucrainei?

Din punct de vedere istoric în Ucraina s-au **zone istorico-etnografice**: Niprul Mijlociu, care este împărțit în Malul Stâng și Malul Drept, Polesia, Volânia, Podolia, Galiția, Rutenia Subcarpatică (Ucraina Subcarpatică sau Transcarpatia), Bucovina, Sudul Basarabiei, Siciul Zaporojean (Zaporijjia), Donșcina sau ținutul Donețk, Ținutul Sloboziilor. De asemenea, peste hotarele Ucrainei, în statele vecine, sunt zone populate, în mare parte, de ucrainenii.

Astfel, denumirea de Halycina (Galiția) provine de la orașul Halyci, despre care pentru prima dată se amintește în anul 1113. Unii is-

Pădure de fag. Pădurile de fag din Carpați sunt incluse în lista Patrimoniului Mondial al UNESCO

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Multe versiuni are și originea denumirii slavilor — triburile strămoșilor ucrainenilor. Baștina acestor triburi au fost pământurile situate între râurile Nipru și Vistula. Cercetătorii leagă denumirea de „slavi” de unele toponime: Slavutyci (Nipru), Sluci și altele sau de „slovo” („cuvânt”). Adică, slavii sunt oameni ce vorbesc prin „slova” (prin cuvinte), adică „pe-al nostru”.

Soldat sarmat — catafract.
Desen modern

===== Glosar =====

Zonă istorico-etnografică — teritoriu ce include hotarele în care locuiește un anumit popor.

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Denumirile zonelor istorico-etnografice figurează în documentele istorice, în simbolica ținutului și în memoria istorică a poporului. Particularitățile istorico-etnografice ale unei zone sunt condiționate și de o anumită originalitate a condițiilor naturale.

Pragurile Niprului. În prezent, ele se ascund în apele bazinului de acumulare de la Nipru, care a fost creat după încheierea construcției barajului Centralei hidroelectrice de pe Nipru (Zaporijjia) în anul 1932.

torici leagă această denumire de numele tribului slav al halicilor, alții — de numele unei păsări negre nu prea mari halka (rom. stâncuță).

Denumirea de Transcarpatia ne spune că această zonă este situată după munții Carpați.

Cuvântul „Bucovina” a semnificat la început „pădure de fag” (buk). De la finele sec. al XV-lea astfel era numit malul drept al râului Prut, acoperit cu păduri de fag.

Originea denumirii „Volânia” este legată de vechiul toponim slav, care în traducere înseamnă „loc muntos”. La început, după părerea adeptilor unei asemenea interpretări, Volânia era numit orașul situat pe munte, iar mai apoi — întregul ținut.

Denumirea Podolia provine de la cuvântul „dol” („dil”), folosit pe larg în partea locului — depresiune, câmpie dintre munți. Denumirea acestei zone este cunoscută din sec. al XIV-lea. Denumirea de Polesia provine de la „pădure” — locurile sunt acoperite, în mare parte, de păduri.

Denumirea Ținutului Sloboziilor are origine istorică. Așezările, ce au fost întemeiate pe teritoriul acestui ținut în sec. al XVII-lea, erau numite sloboda. Locuitorii lor erau eliberați (făcuți slobozi) de plățirea taxelor pentru a-i ademini pe oameni să se așeze cu traiul pe aceste pământuri.

Denumirile unor zone sunt legate de râurile din Ucraina. Dincolo de pragurile Niprului este situată Zaporijjia, iar pe malurile stâng și drept — Niprul Mijlociu, această zonă fiind împărțită în Malul Stâng și Malul Drept. De la denumirea râurilor Don, Siverskyi Doneț provine denumirea zonei Donșcina (Ținutul Donețk).

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Interesante sunt și versiunile cu privire la originea denumirilor râurilor ucrainene. Astfel Bug la slavii din vechime însemna „curs”. Nistru provine de la varianta scitică „dui istros” – curent rapid de apă. Niprul, pe care sciii îl numeau Danapris, este legat de denumirea lor „dana apara” – „apă adâncă”.

- ? 1) Ce informații, după părerea voastră, putem obține din aceste denumiri?
- 2) Cum toponimia ne ajută la studierea istoriei. Faceți unele concluzii.

Sunteți de acord că...

- Primele hărți se asemănau puțin cu cele moderne și aminteau o imagine schematică a obiectelor ce serveau drept puncte de orientare în mediul înconjurător.
- Hotarele teritoriale ale Ucrainei contemporane au parcurs o cale lungă și complicată în procesul formării lor.
- Din timpurile străvechi, când pe hărțile istorice a apărut statul ucrainean, el a avut diferite denumiri și cadre teritoriale.
- Etnonimia studiază originea denumirii popoarelor, iar toponimia — originea denumirilor locurilor geografice.
- În Ucraina s-a format distribuția pe zone istorico-etnografice.

Întrebări și însărcinări

1. Ce denumiri a avut Rusi în diferite perioade de timp?
2. **Activitate în perechi.** Citiți fragmentul din articolul 20 al Constituției Ucrainei: „Stema Mare de Stat a Ucrainei se instituie prin lege cu luarea în calcul a Micii Steme de Stat a Ucrainei și a Stemei Armatei Zaporojene. Elementul principal al Stemei Mari de Stat a Ucrainei este Semnul Statului Cnezial al lui Volodymyr cel Mare (Mica Stemă de Stat a Ucrainei)...”. Discutați și clarificați succesoare de drept a căror state este Ucraina modernă în conformitate cu prevederile Constituției.
3. Care state sunt vecine cu Ucraina contemporană?
4. **Discuție colectivă.** Prin ce poate fi explicată, după părerea voastră, schimbarea frontierelor Ucrainei?
5. Aduceți exemple de toponime din zona în care locuiți.
6. Despre ce pot să povestească denumirile geografice? Cum sunt reflectate în denumiri evenimentele din trecut?
7. Putem afirma, oare, că etnonimele și toponimele sunt o bogăție a fiecărui popor și ele trebuiesc cunoscute și cercetate? Argumentați-vă părerea.
8. **Proiectul didactic „Originea denumirii ținutului”.** Pregătiți o scurtă cercetare istorică despre denumirea zonei în care locuiți. Demonstrați rezultatul sub formă de prezentare sau placat.

Stemele statelor ucrainene anii 1917—1921, 1939

Stema Republicii Populare Ucrainene

Stema Statului Ucrainean

Stema Republicii Populare a Ucrainei Occidentale

Stema Ucrainei Carpatice

Generalizare la capitolul V. Orientarea în timpul și spațiul istoric

1. **Concurs la cunoașterea termenilor și noțiunilor.** Aduceți cel mai mare număr de definiții corecte ale termenilor și concepțelor.

Lista orientativă: calendar, timp istoric, cronologie, perioadă (epocă), mileniu, secol, periodizare istorică, hartă, hartă istorică (hartă-schemă), hartă de contur, legenda hărții, etnonimie, toponimie, zonă istorico-etnografică, hotare teritoriale, frontieră de stat.

2. Îndepliniți însărcinarea cu ajutorul hărții zonelor istorico-etnografice ale Ucrainei.

1) Arătați zonele istorico-etnografice, care aparțin de regiunile din vestul Ucrainei.

Zonele istorico-etnografice ale Ucrainei

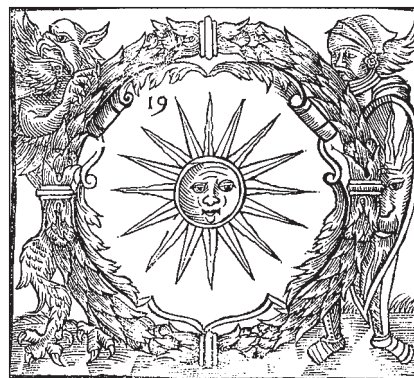

- 2) Arătați zonele istorico-etnografice ale Ucrainei din zona Niprului.
  - 3) Care zone istorico-etnografice sunt situate în partea de stepă a Ucrainei?
3. Recunoașteți, după descriere, zonele istorico-etnografice ale Ucrainei și arătați-le pe hartă.

Stema Galiției

- 1) Unii istorici leagă originea denumirii acestei zone de tribul slav al halicilor, alții — de o pasăre neagră nu prea mare, halka.
  - 2) La început acest cuvânt a însemnat „pădure de fag”, iar de la finele sec. al XV-lea așa era numit teritoriul de pe malul drept al râului Prut, acoperit cu păduri de fag.
  - 3) Denumirea pământurilor situate în cursul inferior al Niprului, după pragurile lui.
  - 4) Originea denumirii este legată cu toponimul slav vechi ce semnifică „loc deluros”. La început, după părerea susținătorilor unei asemenea interpretări, aceasta a fost denumirea orașului situat pe un deal.
  - 5) Pământurile situate după munții Carpați.
  - 6) Pământurile situate de-a lungul malului stâng al Niprului.
  - 7) Pământurile situate de-a lungul malului drept al Niprului.
  - 8) Denumirea provine de la cuvântul slav „dil” — depresiune, câmpie între munți, doar în imediata apropiere începe Subcarpatia.
  - 9) Denumirea provine de la persoanele strămutate, care-și numeau așezările „slobode”.
4. Îndepliniți însărcinarea cu ajutorul hărții politice a Ucrainei (p. 105).

Stema Podoliei

- 1) În câte regiuni este împărțită Ucraina?
- 2) Care state sunt vecinii Ucrainei?
- 3) Ce regiuni ale Ucrainei sunt situate la frontieră?
- 4) Care regiuni ale Ucrainei au ieșire la țărmurile mărilor?

Însărcinări-teste pentru
pregătirea de controlul tematic
la capitolul V
rnk.com.ua/101501

CAPITOLUL VI. DREPTURILE OMULUI ȘI CETĂȚEANULUI. DEMOCRAȚIA

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- ce înseamnă drepturile omului, care sunt principiile lor;
- ce înseamnă drepturile cetățeanului;
- de ce la baza concepției drepturilor omului se află două valori: demnitatea umană și egalitatea;
- care sunt particularitățile drepturilor copilului, unde și cum sunt consfințite.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce îl face pe om unic?
2. Prin ce se deosebesc caracteristicile omului: persoana, individul, individualitatea?

Glosar

Drepturile omului — beneficii și condiții de viață cu care este asigurată o persoană de către stat și societate.

Adoptarea de către ONU a Declarației Universale a Drepturilor Omului. Reprezentantul Ucrainei, D. Manuilskyi, a condus comisia, care a elaborat introducerea (principiile generale) la acest document

§ 19. Drepturile omului și cetățeanului. Drepturile copilului

1. Apariția drepturilor omului

- ? Când și cum s-au format drepturile fundamentale ale omului?

Putem afirma că **drepturile** sunt de o seamă cu omenirea. Ele s-au născut deja atunci, când au început să apară primele comunități de oameni. În acele comunități erau puternici și slabi. Forța le dădea unora avantaje și putere. Și această putere putea fi limitată de o altă forță mai mare.

Celor slabi, care aveau obligații și restricții, nu le rămânea decât să-și imagineze dreptatea și aspirația sinceră de a nu suferi din cauza samavolniciei celor ce au acaparat puterea. De la aceasta a și început îndelungata istorie a constituirii drepturilor omului ca principii, menite să limiteze puterea celor tari și să-i ofere fiecărei personalități posibilitatea să se realizeze în viață.

Oamenii au tins întotdeauna spre libertate. Și ei au început să spună, că au dreptul să se

gândească, să-și exprime părerea, să creadă și să acționeze după cum doresc și nu în felul în care le-o cer conducătorii lor.

Drepturile omului au fost înscrise pentru prima dată în legile apărute în perioada revoluțiilor americană și franceză, adică a revoltelor în apărarea libertății. Este vorba despre Declarația de Independență a SUA (anul 1776) și Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului (anul 1789). Aceste **Declarații** proclamau libertatea conștiinței, cuvântului, asociațiilor, adunărilor, chiar și dreptul la revoltă împotriva puterii.

Pe parcursul sec. al XIX-lea un șir de țări europene au inclus în legile lor unele drepturi cu caracter social: dreptul la muncă, la studii, la ocrotirea sănătății, la pensie, la odihnă.

În cele din urmă, în anul 1948, a fost formulată Declarația Universală a Drepturilor Omului. Aceasta era o culegere a drepturilor fundamentale pe care umanitatea le-a cucerit de-a lungul mileniilor.

Drepturile omului nu ne garantează că vom fi fericiți, că vom avea succes, nu garantează nici chiar echitate sau bunăstare, însă ele ne apără de umilință, presiune din partea puterii și ne garantează posibilități de dezvoltare.

2. Principiile drepturilor omului

❓ De ce drepturile omului sunt inseparabile?

Drepturile omului sunt firești. Drepturi are fiecare om de la naștere numai de aceea că este om. Ele nu sunt dăruite de nimeni, ele nu pot fi luate, câștigate sau cumpărate, ele apar din modul de viață al omului.

Drepturile omului sunt inseparabile. Aceasta înseamnă că ele nu pot fi pierdute, deoarece se referă la însăși faptul coexistenței umane. Însă, în unele împrejurări, acțiunea unora dintre ele poate fi sistată sau limitată. Spre exemplu, sunt sistate o serie de drepturi ale omului care a comis o crimă. În cazul introducerii restricțiilor de circulație în timpul unor revolte publice este restricționată libertatea de de-

Declarație — document în care sunt expuse intențiile de bază, principiile proclamate.

Declarația drepturilor omului și cetățeanului. Anul 1789

Eleanor Roosevelt — animatoarea creării Declarației Universale a Drepturilor Omului cu primul exemplar tipărit al acestui document. Anul 1948

Poster către aniversarea Zilei Internaționale a Drepturilor Omului

plasare a oamenilor. Orice fel de restricții sunt provizorii și nu pot să anuleze drepturile.

Drepturile omului sunt indivizibile, interdependente, dar nu și interschimbabile. De multe ori realizarea unui drept depinde de existența multor alți drepturi și nu există nici un drept care e mai important decât celelalte. În afară de aceasta nici un drept nu poate să înlocuiască alt drept.

Drepturile omului sunt generale, adică ele sunt aplicate la fel față de oamenii din întreaga lume. Orice om are dreptul să se folosească de drepturi indiferent de rasă, culoarea pielii, starea materială, convingerile religioase, politice etc. Toți oamenii sunt egali în realizarea drepturilor lor, cu toții merită, în mod egal, să fie respectați.

Astfel, la baza drepturilor omului se află două valori fundamentale: prima — demnitatea umană, cea de-a doua — egalitatea.

3. Drepturile, libertățile și obligațiile omului și cetățeanului

? Ce deosebire există între drepturile și libertățile omului?

Toate drepturile omului sunt importante. Iată care sunt unele dintre ele:

- **Dreptul la viață.** Acest drept constituie fundamentul tuturor drepturilor omului și este inseparabil. Nimeni nu poate fi privat de viață. O parte componentă a acestui drept este dreptul fiecărui om de a-și apăra viața și sănătatea, viața și sănătatea altor oameni de unele atentate antilegale.

? Alegeți ilustrații legate de drepturile omului, menționate în p. 114—116. Pregătiți o prezentare.

Dreptul la viață

Dreptul la o atitudine demnă

Dreptul la neamestec în viața personală și familială

- **Dreptul la o atitudine demnă.** Demnitatea este imaginația despre valoarea fiecărui om ca personalitate morală, precum și înseamnă atitudinea morală deosebită a omului față de sine însuși și atitudinea față de el din partea societății. Demnitatea este una dintre noțiunile de bază ale Constituției Ucrainei.
- **Dreptul la neamestecul în viața personală și familială.** Omul își decide singur viața personală și posibilitatea familiarizării altor oameni cu ea.
- **Dreptul la libertate și inviolabilitate personală.** Acest drept înseamnă că nimeni nu poate fi privat de libertate fără o hotărâre legală.
- **Dreptul la libertatea expresiei.** Este dreptul oamenilor de a-și exprima liber ideile sau gândurile fără vreun pericol de răzbunare, cenzură, pedeapsă etc. Însă, acest drept are unele restricții, legate de insultă și lezarea demnității, precum și de securitatea statului.
- **Dreptul la atitudine egală.** Acest drept este strâns legat de principiul nediscriminării, ceea ce înseamnă interzicerea unei atitudini neargumentate (și anume stabilirea unor deosebiri, excepții, restricții sau avantaje) față de persoanele aflate în aceeași situație sau a unei atitudini asemănătoare față de persoane aflate în situații diferite.
- **Dreptul la proprietate.** El reglementează relațiile legate de deținerea, folosirea și dispunerea de către proprietar a proprietății ce-i aparține după bunul său plac și în interesele sale. Acest drept prevede neatentarea altor persoane la proprietate străină.

Dreptul la libertate și inviolabilitate personală

Glosar

Nediscriminare — atitudine egală, precum și crearea unor condiții suplimentare și mediu, în care omul să-și poată realiza drepturile.

Dreptul la libertatea opiniei și cuvântului

Dreptul la o atitudine egală

Dreptul la proprietate

Dreptul la studii

Dreptul la libertatea concepției despre lume și credință

Dreptul de a-și cunoaște drepturile

Exemplarul Constituției Ucrainei, plasat în sala de sesiuni a Radei Supreme. Cu mâna pe acest exemplar Președinții Ucrainei depun jurământul.

Obligațiile cetățeanului Ucrainei

Să respecte neabătut legile Ucrainei

Să nu atenteze la drepturile și libertățile, demnitatea și onoarea altor oameni

Să nu aducă daune naturii, patrimoniului cultural, să despăgubească daunele cauzate

Să respecte simbolurile statului (Drapelul de stat, Stema de stat, Imnul de stat)

Să-și apere Patria, independența și integritatea ei teritorială

- **Dreptul la studii.** Acesta este dreptul omului la obținerea unui anumit volum de cunoștințe, abilităților culturale, orientării profesionale, care sunt necesare pentru o activitate vitală normală în condițiile societății moderne.
- **Dreptul la libertatea concepției despre lume și credință.** Acest drept include libertatea de a împărtăși orice religie sau a nu împărtăși nici una, de a desfășura activitate religioasă, care nu aduce prejudicii sănătății omului.
- **Dreptul de a-și cunoaște drepturile.** Nu este suficient doar să avem dreptul, trebuie și să le cunoaștem. Acest lucru este necesar pentru a evita situațiile în care sunt încălcate drepturile sau exprimat nerespectul față de drepturile altor oameni. Dacă așa ceva s-a întâmplat, cunoașterea propriilor drepturi ne va ajuta să le apărăm.

Majoritatea oamenilor de pământ sunt cetățeni/cetățene ale unui sau altui stat. Fiecare stat le garantează, prin Constituție, drepturile cetățenilor săi.

Majoritatea oamenilor de pământ sunt cetățeni/cetățene ale unui sau altui stat. Fiecare stat le garantează, prin Constituție, drepturile cetățenilor săi.

● ● ● ● ● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ● ● ● ● ●

Statul nu are dreptul să influențeze asupra atașamentului omului de o anumită credință religioasă, să instaureze vreo religie, ca fiind obligatorie — acestea sunt libertăți personale ale omului. Însă, statul poate să introducă legi ce limitează libertatea conștiinței cu scopul asigurării unei recunoașteri convenite și respectului față de drepturile și libertățile altor persoane, asigurării unor condiții morale echitabile, menținerii ordinii și securității sociale..

Constituția Ucrainei face deosebire dintre noțiunile „drepturile omului” și „drepturile cetățeanului”.

Drepturile cetățeanului sunt legate de sfera relațiilor dintre om și societate, stat. Baza acestui tip de drepturi o constituie apartenența omului la stat, cetățean (cetățeană) al căruia este. Exemplu al drepturilor cetățeanului, consfințite în Constituția Ucrainei, este:

- dreptul cetățenilor Ucrainei la libertatea de a se uni în partide politice și organizații publice;
- dreptul de a lua parte la conducerea treburilor statului;
- dreptul de a participa la organizarea mingurilor, marșurilor, demonstrațiilor etc.

Drepturile omului se răsfrâng asupra tuturor oamenilor indiferent de locul de trai, iar drepturile cetățeanului – numai asupra persoanelor, care sunt cetățeni ai unui anumit stat. Așadar, noțiunea „drepturile omului” este mai largă decât noțiunea „drepturile cetățeanului”.

Libertatea omului înseamnă sferile lui de activitate, în care statul nu trebuie să intervină. Statul schițează doar, cu ajutorul unor anumite norme juridice, cadrele în care omul activează la alegerea sa și din propria inițiativă. Pe de altă parte, statul este dator să apere aceste cadre de amestecul altor persoane.

4. De ce sunt necesare unele drepturi aparte ale copilului?

? Ce subînțelegem sub noțiunea „protecția drepturilor copilului”?

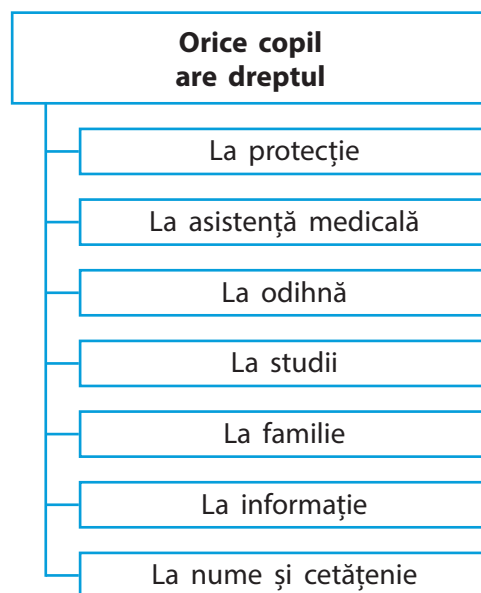
Fiecare membru al societății are drepturi. Copilul este membru cu drepturi depline al societății. Cu toate acestea, din punct de vedere juridic copilul nu poate fi egalat cu un om matur. Copil este considerată orice persoană până la atingerea vârstei de 18 ani.

Copilul trebuie să-i fie asigurate unele drepturi deosebite, o protecție deosebită. Acest lucru este condiționat de imaturitatea lui fizică,

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Calea spre conștientizarea faptului, că copiii au nevoie de o protecție deosebită a fost lungă. Un timp îndelungat copiii erau priviți ca niște „maturi mici”, care, în afară de mărime, nu se deosebesc prin nimic de cei maturi. Pentru prima dată, despre deosebirile fizice și psihologice dintre un copil și o persoană matură a fost vorba în Franța și Marea Britanie pe la mijlocul sec. al XVIII-lea. Însă, acestei idei încă mult timp nu au fost transpuse în viață. În sec. XIX copiii (uneori de la vârsta de cinci-șase ani) munceau, alături de cei maturi la fabrici, uzine și în mine câte 14—18 ore pe zi. Lor le era interzis să se abată sau să se joace chiar și în pauza de masă. Abia pe la mijlocul sec. XX a început lupta pentru protecția drepturilor copilului

Drepturile copilului

Emblema Fondului pentru Copii
al ONU — UNICEF

● ● ● **«Atrageți atenția!»** ● ● ●

Țineți minte că sunteți om, nimeni nu are dreptul să vă ofenseze, să vă bată, să se comporte neechitabil cu voi. Dacă drepturile voastre sunt încălcate, puteți apela după ajutor la Serviciul pe problemele copiilor, centrul serviciilor sociale pentru familie, copii și tineret, poliție la locul de domiciliu, precum și la Împuternicitul radei Supreme a Ucrainei pentru drepturile omului sau la Împuternicitul Președintelui Ucrainei pentru drepturile copilului.

Glosar

Convenție — acord internațional pe marginea unor probleme.

„Luptați și veți învinge...”. Trebuie să știți să vă apărați drepturile

? Ce oglindește, după părerea voastră, acest placat?

mentală, morală și spirituală. Pentru ca un copil să devină matur din toate punctele de vedere, el trebuie să dispună de anumite posibilități suplimentare speciale. Pentru a accentua acest moment, în toate sferile de activitate interesele copilului sunt puse mai presus de interesele celor maturi și ale statului.

Drepturile omului încep de la drepturile copilului.

Necesitatea protecției drepturilor copilului apare atunci când are loc încălcarea drepturilor lui, indiferent dacă acest lucru este conștientizat de către copil.

Drepturile copilului sunt apărate de către autoritățile tutelare, organele puterii de stat sau cele ale autoadministrării locale, organizațiile publice și instanțele judiciare.

5. Drepturile copilului

? În care acte sunt consfințite drepturile copilului?

Standardele mondiale în domeniul respectării drepturilor copilului sunt consfințite într-o serie de acte importante. Încă în anul 1924 a fost adoptată Declarația de la Geneva a Drepturilor Copilului. Problema protecției drepturilor copilului și-a găsit reflectare în Declarația Universală a Drepturilor Omului, pe care ONU a adoptat-o în anul 1948. În anul 1959 ONU a încuviințat Declarația Drepturilor Copilului, care a avut o mare influență asupra politicii statelor. În anul 1989 ONU a fost adoptată Convenția cu privire la Drepturile Copilului, care, din punct de vedere juridic,

este considerată Constituție internațională a copiilor. Ea a contribuit la schimbarea înspre bine a vieții copiilor în întreaga lume.

Sunteți de acord că...

- Drepturile omului sunt o valoare general umană, iar egalitatea tuturor oamenilor în drepturi și libertăți — cea mai înaltă valoare socială. Nu există drepturi ale omului mai mult sau mai puțin importante.
- Drepturile omului sunt firești, ele aparțin fiecărui om de la naștere numai de aceea că el este om. Ele nu sunt dăruite de nimeni, nu pot fi luate, meritate sau cumpărate. Drepturile omului sunt inseparabile, indisolubile, interdependente, dar nu și interschimbabile.
- Drepturile omului sunt generale, adică ele se aplică în egală măsură pentru oamenii din întreaga lume, iar drepturile cetățeanului — doar asupra cetățenilor unei anumite țări.
- Existența unor drepturi aparte ale copilului este condiționată de imaturitatea lui fizică, mentală, morală și spirituală. Drepturile omului încep de la drepturile copilului.

Întrebări și însărcinări

1. Ce înseamnă drepturile omului? În baza căror principii ele au fost formulate?
2. Enumerați drepturile omului.
3. **Activitate în grupe mici.** Examinați, discutați și analizați lista drepturilor copilului. Faceți propuneri cu ce drepturi ea trebuie completată. Explicați raționalitatea și necesitatea propunerilor făcute.
4. Anual, pe data de 1 iunie, în lume este sărbătorită Ziua Internațională a Protecției Copiilor. Pregătiți un desen, dedicat acestei zile.
5. **Joc didactic.** Uniți-vă în grupe nu prea mari (acestea trebuie să fie în număr par). Membrii unei grupe încearcă să redea pe o foaie de hârtie sau cu ajutorul gesturilor și mimicii unul dintre drepturile omului, iar membrii celeilalte grupe — să-l ghicească.
6. Explicați cum înțelegeți afirmația că drepturile omului încep de la drepturile copilului.
7. Unde trebuie să se adreseze copilul pentru a-și apăra drepturile?

● ● ● «Atrageți atenția!» ● ● ●

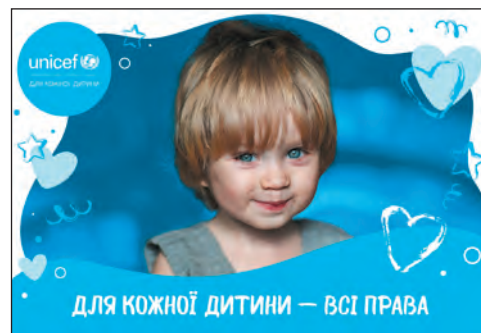
Date importante:

Anul 1924 — Declarația de la Geneva privind Drepturile Copilului.

Anul 1948 — Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Anul 1959 — Declarația Drepturilor Copilului.

Anul 1989 — Convenția cu privire la Drepturile Copilului.

Poster al UNICEF

Poster către Ziua Drepturilor Omului, care este marcată la 10 decembrie

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- cum ne putem opune discriminării;
- despre cauzele, manifestările și consecințele violenței;
- despre bullying și combaterea lui.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce drepturi principale ale omului cunoașteți?
2. Prin ce se deosebesc drepturile de libertăți?
3. În ce constau deosebirile principale dintre drepturile omului și drepturile copilului?

Glosar

Discriminare — situație în care o persoană este supusă restricțiilor în ceea ce privește recunoașterea, realizarea sau folosirea drepturilor și libertăților sale.

Segregație — separarea unei anumite grupe de oameni cu interdicția de a se folosi de bunuri sau de a se afla în locurile unde sunt prezenți membrii altor grupe.

Genocid — acțiuni intenționate, orientate la exterminarea unor grupe aparte ale populației sau popoare după criterii naționale, etnice, rasiale, religioase sau din motive egoiste.

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Semnele după care apare de cele mai dese ori discriminarea:

- rasa;
- culoarea pielii;
- convingerile politice, religioase și de altă natură;
- sexul;
- vârsta;
- invaliditatea;
- originea etnică și socială;
- cetățenia;
- starea civilă și patrimonială;
- domiciliul;
- limba.

§ 20. Încălcarea drepturilor omului și cetățeanului și combaterea acestui fenomen

1. Tipurile discriminării

? De ce discriminarea este periculoasă pentru om și societate?

Egalitatea în drepturi a tuturor oamenilor este consfințită în actele internaționale și în Constituțiile majorității statelor lumii. În schimb inegalitatea este atitudinea neunivocă față de oamenii ce aparțin unui anumit grup. Astfel de limitare neargumentată a drepturilor și libertăților omului se numește **discriminare**.

După forma ei discriminarea poate să fie directă. Este vorba despre situația când cu o persoană sau cu un grup de persoane, după anumite criterii (de rasă, național, de gen), se comportă mai puțin favorabil. Spre exemplu, istoria cunoaște un asemenea tip de discriminare directă ca **segregarea** — separarea unor grupe și limitarea ulterioară a drepturilor lor de a se folosi de beneficii sau de a se afla în locurile unde sunt reprezentanți ai altor grupe. În istorie este cunoscut exemplul segregației în SUA, în sec. al XX-lea, când politica statului prevedea delimitarea artificială a populației albe și celei de culoare: instituții de învățământ separate, separarea locurilor în transportul public etc.

Discriminarea duce de multe ori la crime pe bază de intoleranță. Cea mai gravă dintre aceste crime este **genocidul**. Poporul ucrainean a trecut prin calvarul genocidului în timpul Foametei din anii 1932-1933. Jertfe ale acestei crime oribile au devenit milioane de oameni.

Este răspândită și discriminarea indirectă atunci când sunt stabilite reguli sau cerințe egale, însă în practică sunt create condiții mai puțin favorabile pentru realizarea drepturilor de către o persoană sau un grup de persoane după anumite criterii. Spre exemplu, atunci când față de

Monument în rezervația națională istorică și memorială „Babyn Yar” din Kiev

persoanele cu posibilități fizice limitate sunt înaintate cerințe la fel ca față de celelalte persoane. Discriminare pot fi calificate și acțiunile care-i îndeamnă pe oameni la ea.

2. Combaterea discriminării

? Cum ne putem opune discriminării?

O sarcină primordială este identificarea discriminării, condamnarea ei, pedepsirea celor vinovați.

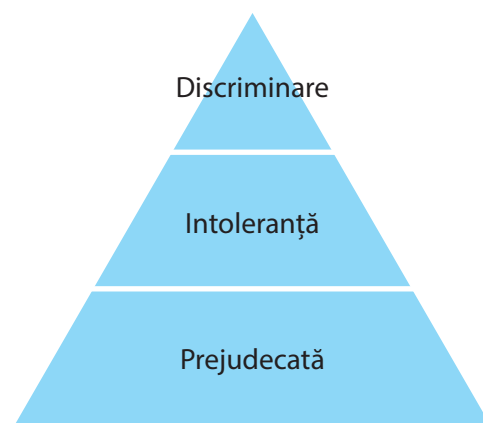
În concepția modernă a drepturilor omului este folosit nu numai o atitudine egală și lipsa oricărei discriminări, ci și crearea condițiilor și mediului suplimentar în care omul să-și poată realiza drepturile. Spre exemplu, pentru oameni cu dezabilități trebuie construite rampe înclinate, ascensoare pentru a le asigura acces în locurile și instituțiile de care au nevoie, deoarece, în caz contrar, ei nu-și vor putea realiza cea mai mare parte a drepturilor sale.

Un antidot al discriminării este **toleranța** — atitudine binevoitoare față de părerile, ce nu corespund cu propriile poziții, față de credința, critica și comportarea altor oameni.

La promovarea ideii egalității sociale, educării unei atitudini pozitive față de toți oamenii fără excepție contribuie educația incluzivă. Aceasta asigură un tratament egal pentru toți oamenii și,

● ● ● ● **Atrageți atenția!** ● ● ● ●

Omenirea a cunoscut multe exemple de genocid. Apariția acestui termen este legată de exterminarea în masă a populației evreiești din Europa de către regimul nazist în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Această tragedie a obținut denumirea de Holocaust. Simbolul Holocaustului pe teritoriul Ucrainei au devenit exterminările în masă a populației în localitatea Babyn Yar de lângă Kiev. Aici au fost masacrați peste 100 de cetățeni pașnici, în mare parte evrei. Asemenea „locuri” au fost în mai multe orașe din Ucraina.

? Priviți desenul și explicați cum apare discriminarea.

Glosar

Toleranță — calitate morală ce se manifestă prin respectul față de interesele, sentimentele și obiceiurile altor oameni.

Incluziune — proces de includere reală a oamenilor cu dizabilități sau încălcări ale dezvoltării în viața socială activă.

Atitudinea incluzivă asigură studii în școlile obișnuite pentru toți copiii cu luarea în calcul a unor condiții speciale pentru acei ce au nevoie de ele

Glosar

Violență — influența fizică sau psihologică intenționată a unei persoane asupra alteia contrar voinței acesteia, ceea ce îi cauzează persoanei respective daune. Cele mai dure forme de violență se manifestă cel mai mult în timpul conflictelor armate, războaielor.

● ● ● «Atrageți atenția!» ● ● ●

Comportamentul abuziv este o noțiune mai largă decât violența, deoarece nu întotdeauna are loc în mod conștient, el poate să nu atingă drepturile și libertățile copiilor, însă, în același timp, poate să nu satisfacă interesele și necesitățile lor, poate fi exprimat într-o formă dură.

Glosar

Bullying — oprimare, discriminare, intimidare, precum și un proces îndelungat de atitudine dură psihologică și fizică conștientă din partea unei persoane sau a unui grup de persoane față de alta sau de altele.

în același timp, creează condiții speciale pentru persoanele cu necesități de educație deosebite.

Incluziunea proclamă valoarea omului indiferent de capacitățile și realizările lui, ia în calcul părerile, sentimentele și necesitățile omului, stabilește posibilitățile lui, contribuie la accesul egal și la antrenarea în viața societății. Incluziunea proclamă că nu toți oamenii sunt egali, însă cu toții au aceeași valoare.

3. Comportamentul dur cu copilul, violența

? Prin ce se deosebește comportamentul dur de violență?

Încă o încălcare a drepturilor copilului este **comportamentul dur**. Acestea sunt orice forme de violență fizică, psihologică, sexuală sau economică asupra copilului, în special, **violența în familie**. Dacă e să luăm în considerare încălcarea drepturilor copilului, comportamentul dur înseamnă:

- ignorarea necesităților copiilor, încălcarea drepturilor lor;
- lipsa îngrijirii copiilor (sau îngrijirea nesatisfăcătoare);
- izolarea copilului (boicotul în colectivul de copii);
- lipsa manifestării de iubire, bunătate, sensibilitate din partea părinților;
- inactivitatea părinților față de copilul aflat într-o situație dificilă;
- brutalitate, batjocură, lipsă de respect față de demnitatea și personalitatea copilului;
- atitudine care nu ia în considerare vârsta copilului: el nu este în stare, pur și simplu, să îndeplinească ceea ce părinții cer de la el;
- înșelarea lui;
- răpirea copilului de la părinții săi.

4. Bullyingul și combaterea lui

? De ce bullyingul este periculos?

Unul dintre cele mai răspândite tipuri ale violenței este **bullyingul** (de la englezescul *bul-*

ly — „huligan”, „prost”). De cele mai multe ori el începe ca un conflict obișnuit — ceartă între oameni. Cu toate acestea, nu orice conflict, ce se iscă în școală, este bullying.

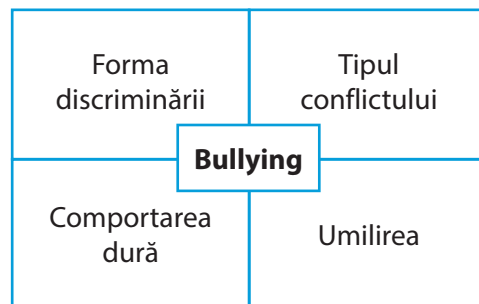
Iată care sunt principalele deosebiri dintre bullying și cearta sau alte conflicte între copii:

- caracterul sistematic (repetabil) al acțiunii;
- intenția rea, atunci când scopul acțiunilor ofensatorului constă în a cauza daună fizică sau psihică, umilință, neliniște;
- dorința de a-l supune pe cel ce are de suferit intereselor sale sau de a-l izola din punct de vedere social;
- lipsa unui echilibru de forțe — ofensatorul are putere fizică mai mare, un statut social mai înalt etc.;
- lipsa de remușcări la ofensator.

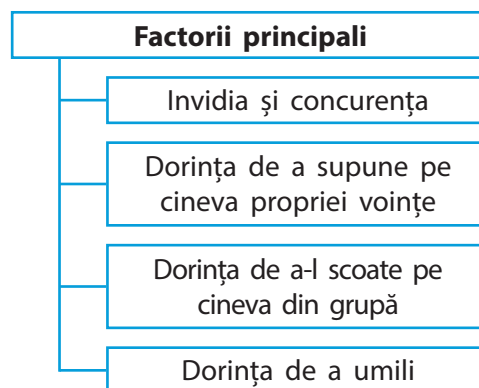
Bullyingul este motivat de invidie, răzbunare, sentimentele de ostilitate, lupta pentru putere, autoafirmarea.

Bullyingul ia diferite forme:

- insultele verbale, batjocura, intimidările;
- gesturile sau acțiunile jignitoare;
- intimidarea cu ajutorul cuvintelor, intonațiilor amenințătoare pentru a o impune pe victimă să facă sau să nu facă ceva;
- ignorarea, renunțarea la comunicare, excluderea din joc, boicotul;
- extorcarea de bani, alimente, lucruri, deteriorarea intenționată a bunurilor personale ale victimei;

Dezvoltarea bullying-ului

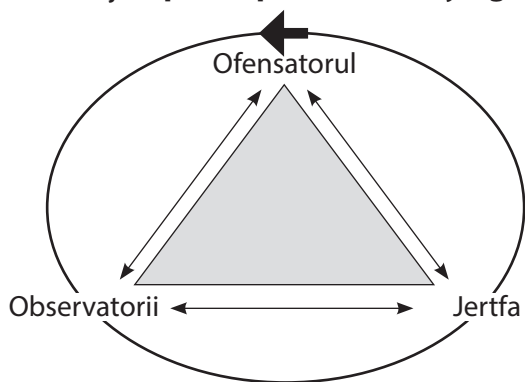

? Care pot fi consecințele bullying-ului?

Luarea în derâdere și bârfeala este una dintre formele bullyingului

Părțile participante la bullying

? **Activitate în grupe mici.** Discutați cum se constituie relațiile între părțile bullying-ului.

- violența fizică (lovire, ciupire, împingere, împiedicare, răsucirea brațelor, alte acțiuni ce-i provoacă victimei durere și chiar leziuni corporale);
- cyberbullyingul (umilirea prin intermediul telefoanelor mobile și a Internetului: mesaje, scrisori electronice, comentarii jignitoare, meme și caricaturi etc.), răspândirea zvonurilor și bârfelor.

Jertfe ale cyberbullyingului în școală devin adeseori nu numai elevii, dar și profesorii.

Sunteți de acord că...

- culoarea pielii, naționalitate, convingeri politice și religioase, starea socială și cea materială.
- Limitarea neargumentată a drepturilor și libertăților omului se numește discriminare.
- Discriminarea duce de multe ori la crime pe motive de intoleranță. Cea mai gravă dintre aceste crime este genocidul.
- O formă de combatere a discriminării este toleranța. Ea asigură armonia în societate.
- Incluziunea contribuie la acceptarea diversității umane.
- Cea mai gravă încălcare a drepturilor omului este comportamentul dur cu copilul. Ea poate să aibă loc sub formă de violență.
- Unul dintre cele mai răspândite tipuri de violență este bullyingul.

Întrebări și însărcinări

1. În care sfere ale vieții, după părerea voastră, discriminarea se manifestă cel mai mult?
2. De ce este condiționată necesitatea toleranței în vremurile noastre?
3. Continuați propoziția. Incluziunea este o manifestare a...
4. Prin ce se deosebesc între ele comportamentul dur și violența?
5. Ce înseamnă bullying? Cum putem percepe care situație este bullying? După care caracteristici ați stabilit acest lucru?
6. **Discuție colectivă.** Ce recomandări puteți face în vederea evitării sau combaterii bullyingului în școală?

? Ce ilustrează acest placat?

§ 21. Democrația: principiile și mecanismele

1. Noțiune de democrație

? Ce este atrăgător pentru oameni în ideile democrației?

Viața în societate necesită coordonarea intereselor tuturor membrilor ei. Una din modalitățile, pe care omenirea le-a cizelat timp de secole, a obținut denumirea de *democrație* (provine de la cuvintele grecești *demos* — „popor” și *kratos* — „putere”).

Așadar, democrația poate fi subînțeleasă ca **putere** a poporului: mod de conducere ce depinde de voința poporului, sau conducere în numele întregului popor, ce corespunde voinței lui. Statele, în care s-a format un asemenea model de conducere, se numesc **democratice**.

Ideile democrației sunt atrăgătoare pentru popor deoarece nimeni nu trebuie să se supună regulilor impuse de alți oameni. De asemenea, fiecare om are posibilități egale pentru a influența asupra deciziilor ce se referă la întreaga societate.

La început democrația propunea un mecanism simplu — guvernarea majorității. Însă, aceasta înseamnă că interesele unor oameni nu vor mai fi reprezentate niciodată. Cu timpul a fost formulată o atitudine mult mai acceptabilă — atunci când hotărârile sunt adoptate cu acordul tuturor (prin consens).

2. Principiile statului democratic

? Pe care principii fundamentale se bazează un stat democratic?

Nu există două state democratice identice. În schimb, există principii democratice unice: distribuția puterii, alegerile principalelor organe ale puterii de stat, pluralismul, transparența, controlul independent, egalitatea etc.

Principiul distribuirii puterii în stat prevede împărțirea ei în trei ramuri: legislativă (cea

STUDIIND ACEST PARAGRAF, VEȚI AFLA:

- ce înseamnă democrație;
- care sunt principiile și mecanismele democrației.

AMINTIȚI-VĂ

1. Ce înseamnă societate?
2. Cum se formează regulile de comportare?

Glosar

Democrație — formă de organizare politică a societății, ce se caracterizează prin participarea poporului la conducerea statului.

Putere — capacitatea de a influența acțiunile oamenilor prin autoritate, încurajare sau constrângere.

Stat democratic — stat bazat pe exercitarea puterii poporului pe calea asigurării drepturilor cetățenilor, participării lor egale în formarea puterii de stat și controlului asupra activității ei.

● ● ● ● E bine să știm ● ● ● ●

Pe data de 15 septembrie este sărbătorită Ziua internațională a Democrației.

Poster către Ziua Internațională a Democrației

Edificiul Radei Supreme — organ al puterii legislative în Ucraina

Glosar

Opoziție — asociație de cetățeni, care pot să se exprime liber și să indice asupra neajunsurilor puterii..

? Corespunde, oare, acest desen cu noțiunea de opoziție?

care elaborează legi), executivă (cea care transpune în viața legile elaborate, guvernează societatea) și judiciară (cea care asigură echitatea). În același timp, nici una dintre ramurile puterii nu trebuie să fie supusă presiunii sau să prevaleze asupra celorlalte ramuri.

Principiul electivității principalelor organe ale puterii de stat prevede că toate persoanele aflate la putere trebuie să fie responsabile în fața alegătorilor și să fie realese periodic, peste un anumit timp (de la un an până la zece ani). Realegerea are loc pe calea desfășurării unor alegeri libere și concurente.

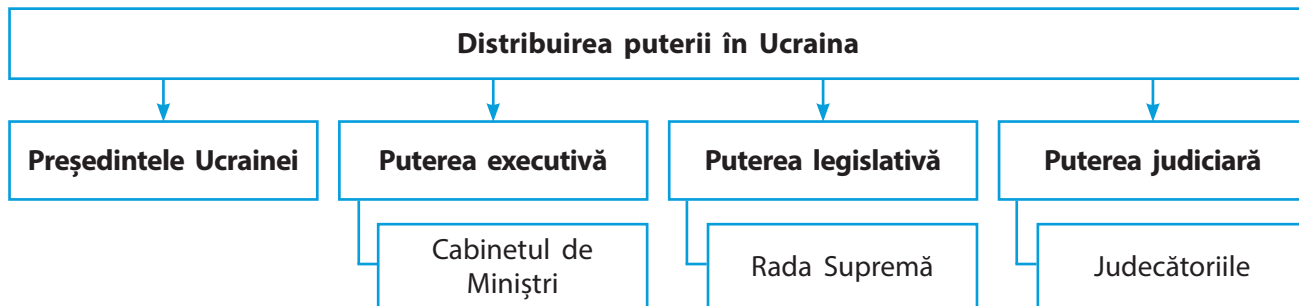
Principiul pluralismului (diversității) include puterea unipersonală a unei persoane sau a unui grup de persoane. Cu toții au posibilități de drept egale de a lupta pentru alegători și reprezentarea lor în organele puterii de stat.

Principiul transparenței prevede accesul liber al presei și opiniei publice la informațiile cu privire la activitatea organelor de stat, organizațiilor publice etc.

Principiul egalității prevede egalitatea tuturor oamenilor în fața legii indiferent de starea socială sau materială.

Principiul adoptării hotărârilor de către majoritatea cu luarea în calcul a intereselor minorității garantează că deciziile sunt adoptate în baza părerii majorității, însă minoritatea poate să creeze opoziție.

Principiul controlului independent asupra activității structurilor de stat este realizat de către asociațiile publice, de înșiși cetățenii în mod independent sau împreună cu organele de control ale statului.

Votarea în cadrul adunării populare din Atena. Desen modern

? Cine ia parte la adunarea populară? În ce mod are loc votarea: secret sau deschis? Exemplu al cărei democrații este redat în ilustrație — directă sau reprezentativă?

3. Democrația directă și reprezentativă

? Care sunt avantajele și dezavantajele democrației directe?

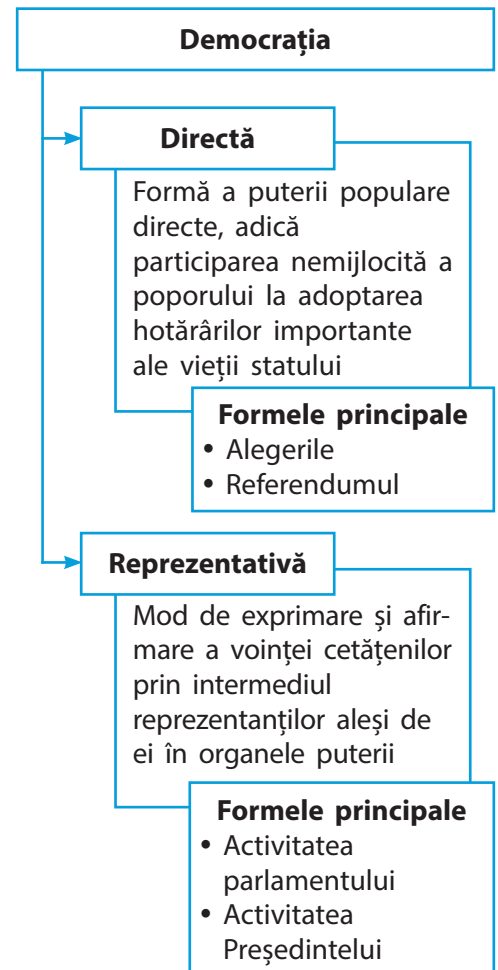
Experiența istorică atestă că dezvoltarea democrației duce la creștere economică și bunăstare în societate. Definim **democrație directă și reprezentativă** (semi-directă sau participativă).

Din cele mai vechi timpuri oamenii adoptau hotărârile importante în cadrul adunării generale. Cu timpul această practică a servit drept bază pentru formarea modelului democrației ce a fost creată în sec. V î. e. n. la Atena.

Democrația ateniană a fost o formă a democrației directe. Însăși poporul se întrunea, discuta cele mai importante probleme din viața societății, iar apoi adopta și îndeplinea hotărârile respective. Acest sistem era posibil din cauză că populația Atenei era relativ nu prea mare și toți acei ce aveau dreptul să adopte hotărâri, iar aceștia erau bărbații-cetățeni, se puteau aduna în piața orașului. Hotărârile erau adoptate prin votul majorității. Femeile, sclavii, străinii, copiii nu aveau dreptul să participe la adunarea populară.

Adunarea populară (vecea) avea însemnătate și în vremurile Rusi. Atunci de la putere putea fi înlăturat chiar cneazul. Adunarea

Formele Democratiei

● ● ● ● Atrageți atenția! ● ● ● ●

Referendumul este un mod de participare a opiniei publice la adoptarea hotărârilor de importanță majoră pentru stat și pentru fiecare cetățean în parte. Astfel, la 1 decembrie anul 1991, la Referendumul pan-ucrainean, poporul Ucrainei a confirmat prin vot proclamarea Independenței statului la 24 august 1991. Anume după aceasta Ucraina a fost recunoscută de către toate statele lumii.

Glosar

Referendum — consultare general națională în cele mai importante probleme ale vieții statului.

Parlament — organ suprem al puterii legislative în statele democratice.

Participantele la mișcarea pentru drepturile femeilor, Annie Kenney, și Christabel Pankhurst (fiica doamnei E. Pankhurst) cu placatul „Dreptul la vot — femeilor”. Anul 1912.

populară a fost, de asemenea, un element important al Statului Căzăcesc.

Aplicarea metodei democrației directe pe un teritoriu mare sau folosirea ei pentru rezolvarea unor sarcini importante este un proces complicat, deoarece nu întotdeauna votanții dispun de experiența sau calificarea necesară.

Acest neajuns al democrației directe a condiționat apariția democrației reprezentative, iar democrația directă a devenit doar un element component al organizării sistemului de conducere a statului democratic. În prezent, cea mai răspândită formă a democrației directe este **referendumul**.

În condițiile democrației reprezentative interesele poporului sunt reprezentate de către persoane alese — deputați. Sistemul echitabil și onest al alegerilor este condiția-cheie pentru ca reprezentanții aleși să devină cu adevărat exponenții voinței poporului. Pentru aceasta alegerile trebuie să fie generale, când toți cetățenii au dreptul de a alege și a fi aleși. Modalitățile principale de înfăptuire a democrației reprezentative sunt activitatea parlamentului și Președintelui.

Un timp îndelungat, mai multe categorii de cetățeni, în special femeile, nu aveau acest drept. Lupta pentru el a fost lungă. Noua Zeelandă a devenit prima țară din lume în care, în anul 1893, a fost introdus dreptul electoral general. Dar și acolo femeile au obținut dreptul de a-și înainta candidatura în parlament abia în anul 1919. În Ucraina femeile au obținut dreptul de a alege și de a fi alese în anul 1917, în Arabia Saudită, femeilor le-a fost acordat dreptul de a participa la alegeri abia în anul 2011. Un element important al alegerilor este caracterul secret al votării pentru ca omul să poată face liber alegerea fără să se teamă de persecuții și urmăriri.

De asemenea, o caracteristică importantă a alegerilor este aceea că cetățenii urmează să-și dea votul pentru acel candidat care este ales (pentru a nu se face înlocuirea reprezentanților). Astfel de alegeri se numesc directe.

Însă, nici cele mai echitabile alegeri nu garantează că aleșii poporului se vor rupe de popor, uitând ale cărui interese trebuie să le reprezinte. Sunt și momente când aleșii acționează doar în interesele unui grup neînsemnat de persoane.

Încă un neajuns al democrației este acela că oricine poate manipula cu părerea poporului cu ajutorul emoțiilor sau înșelăciunii. Aceasta duce la alegerea unor reprezentanți nedemni sau la adoptarea legilor ce dăunează societății.

Pentru a evita asemenea situații, în statele democratice funcționează un întreg sistem de măsuri preventive. Important este controlul din partea opiniei asupra activității deputaților, sistemul de rechemare a deputaților și responsabilității lor politice.

Democrația va fi incompletă fără respectarea minuțioasă a drepturilor omului. De asemenea, democrația este imposibilă fără următoarele drepturi:

- **Libertatea opiniei, conștiinței și religiei:** oamenii trebuie să aibă posibilitatea de a gândi liber, să respecte orice viziuni importante pentru sine, însă, în același timp, fără să fie pedepsiți pentru așa ceva.
- **Libertatea de exprimare a viziunilor** vă permite nu numai să vă gândiți la ceea ce doriți, ci și să vă exprimați față de toți părerea indiferent de ce natură este ea.
- **Libertatea întrunirilor și asociațiilor** pașnice vă permite să discutați propriile idei cu alți oameni care vor dori acest lucru, să creați grupuri pe interese cu scopul de a vă aduna și a vă exprima protestul față de hotărârile cu care nu sunteți de acord. Aceasta este deosebit de important pentru ca diferite puncte de vedere să devină cunoscute și să fie luate în calcul.

Starea materială grea, sănătatea șubredă sau lipsa spațiului locativ — toate acestea pot să creze obstacole în calea liberei exprimări a voinței alegătorilor. De aceea lupta pentru democrație este și o luptă împotriva nedreptății sociale.

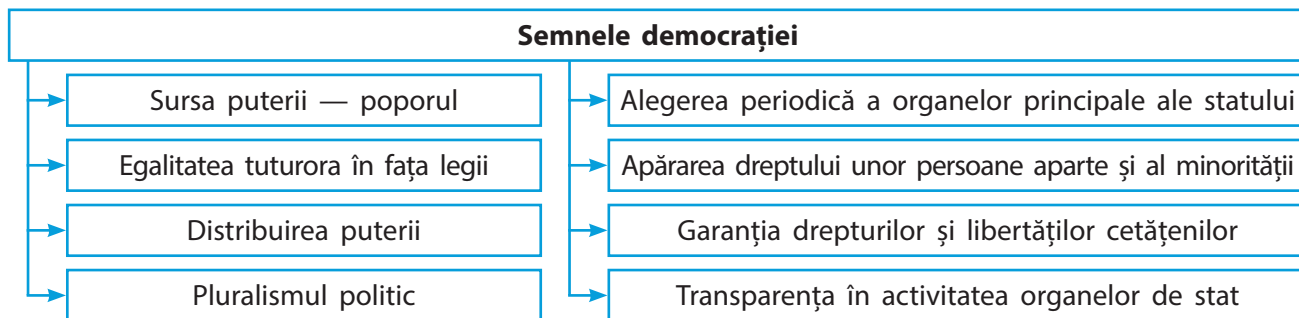
Votarea la alegerile din Ucraina nu este obligatorie, însă este o modalitate de a se alătura procesului de făurire a democrației

Votare deschisă

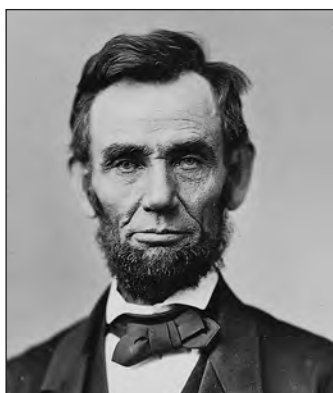

Fiecare om are dreptul la libertatea opiniei, conștiinței și religiei

Votarea la o secție electorală

? Vorbește, oare, această ilustrație despre asigurarea egalității în exprimarea liberă a voinței?

Președintele SUA Abraham Lincoln, care a formulat scopurile principale ale democrației

Sunteți de acord că...

- Democrația este forma de conducere ce prevede participarea la ea a întregului popor.
- Democrația se bazează pe anumite principii. Distribuția puterii, alegerea organelor principale ale puterii de stat, pluralismul (diversitatea), transparența, controlul independent asupra majorității.
- Democrația prevede alegeri oneste și echitabile, care trebuie să fie generale, directe și să se desfășoare prin votare secretă.
- Pe parcursul istoriei omenirii s-au conturat două forme ale democrației: directă și reprezentativă.
- Democrația este imposibilă fără următoarele drepturi: libertatea opiniei, conștiinței și religiei, libertatea de exprimare a viziunilor, libertatea întrunirilor și asociațiilor pașnice.

Întrebări și însărcinări

1. **Discuție colectivă.** Ce este principalul în înțelegerea democrației? Pe ce principii se bazează democrația contemporană? Câte forme ale democrației există?
2. Cu ajutorul izvoarelor adăugătoare clarificați care sunt obligațiile cetățenilor ucraineni în fața statului lor.
3. Care principii asigură echitatea alegerilor?
4. **Activitate în perechi.** Cel de-al 16-lea președinte al SUA, Abraham Lincoln, caracterizează democrația ca „putere a poporului, creată de către popor și pentru popor”. Discutați și explicați esența celor trei caracteristici.
5. **Activitate în grupe mici.** Discutați și clarificați, va fi, oare, democratică hotărârea dacă majoritatea va vota pentru privarea minorității de anumite drepturi?

Generalizare la capitolul VI. Drepturile omului și cetățeanului. Democrația

1. Concurs la cunoașterea termenilor și noțiunilor. Aduceți cel mai mare număr de definiții corecte ale termenilor și conceptelor.

Lista orientativă: drepturile omului, drepturile copilului, drepturile cetățeanului, libertatea omului, declarație, convenție, discriminare, genocid, toleranță, incluziune, violență, violență domestică, bullying, democrație, putere, stat democratic, democrație directă, democrație reprezentativă, opoziție, referendum, parlament.

2. Care dintre semnele democrației „se ascunde” în denumirea ei?

A puterea poporului

B transparența

C distribuirea puterii

D pluralism

3. Activitate în grupe mici. Care principii ale democrației fac ca opțiunea poporului să fie cea mai echitabilă? Discutați și explicați aceste principii.

4. Jocul didactic „Situția”. Elevii și elevele se unesc în patru grupe. Fiecare grupă primește câte o fișă cu însărcinarea-situație. Elevii urmează să-și aleagă propria variantă de rezolvare a situației și s-o argumenteze.

5. Jocul educativ „Transmite-i altuia/alteia”. Elevii și elevele se unesc în două grupe. O grupă numește drepturile omului, cealaltă — drepturile copilului. Învingătoare devine echipa care va da un număr maxim de răspunsuri corecte.

6. Redați drepturile copilului sub formă de pictograme: 1) toți copiii au dreptul să-și exprime liber părerea; 2) toți copiii au dreptul la odihnă și agrement; 3) toți copiii au dreptul la obținerea studiilor; 4) toți copiii au dreptul la ajutor medical.

FIȘE PENTRU JOCUL DIDACTIC „SITUAȚIA”

Situația 1. Imaginați-vă că ați întârziat la lecție. Profesorul/profesoara nu vă dă voie să intrați în clasă. Ce veți face?

- 1) Veți merge să vă plimbați prin școală.
- 2) Veți apela la directorul școlii cu o plângere pe profesor/profesoară.
- 3) O să vă cereți scuze și o să rugați să vi se dea voie să treceți la loc.
- 4) Veți fi nepoliticos cu profesorul/profesoara și veți trece cu obrăznicie la loc.

Situația 2. Imaginați-vă că vă plimbați cu bicicleta și ați atins o fetiță mică, care a căzut. Ce veți face?

- 1) Veți opri și veți striga la ea să nu mai stea sub roți, ci să se plimbe în locurile de joacă pentru copii.
- 2) Veți opri, o veți ridica și veți pleca mai departe.
- 3) Veți opri, veți ridica fetița și o veți conduce acasă.
- 4) Veți apăsa pedalele și veți merge mai departe în speranța că mica fetiță nu o să vă țină minte.

Situația 3. În școală a venit un elev nou cu dezabilități. Cum îl veți întâmpina în clasă?

- 1) Îl veți întâmpina și saluta precum pe toți cei noi veniți.
- 2) Veți refuza să comunicați cu el.
- 3) Veți comunica cu el doar în unele cazuri aparte sau cu unele condiții.
- 4) Veți aștepta reacția clasei și veți proceda la fel

Însărcinări-teste pentru
pregătirea de controlul tematic
la capitolul VI
rnk.com.ua/101501

Lucrul cu manualul

Cum să lucrăm cu paragraful manualului

1. Citiți paragraful pentru a vă crea o viziune generală asupra conținutului.
2. Priviți ilustrațiile și citiți semnăturile la ele. Clarificați însemnătatea cuvintelor și termenilor ce nu sunt pe înțelesul vostru. Atrageți o atenție deosebită la cuvintele evidențiate.
3. Alcătuiți un plan desfășurat la paragraf. El o să vă ușureze pregătirea de lecție.
4. Încercați să faceți legătura dintre materialul din paragraf și informația pe care ați obținut-o la lecție.
5. Dacă ați găsit în text trimiteri la conținutul paragrafelor deja studiate, recitiți-le.
6. Explicați concluziile la paragraf, folosind conținutul lui.
7. Dacă după studierea paragrafului au apărut unele întrebări sau nu sunteți de acord cu interpretarea unor noțiuni, aprecierea unor fenomene, apelați la izvoarele adăugătoare.
8. Pentru a înțelege dacă ați însușit bine materialul din paragraf, încercați să expuneți conținutul lui fără să folosiți manualul. Puteți povesti conținutul paragrafului, bazându-vă mai întâi pe planul alcătuit, iar apoi fără el.
9. Pregătiți răspunsuri la întrebările referitoare la paragraf și îndepliniți însărcinările.

Cum să lucrăm cu noțiunea

1. Citiți cu atenție formularea noțiunii.
2. Dacă ea conține termeni și cuvinte, de însemnătatea cărora nu sunteți siguri, clarificați-le cu ajutorul dicționarelor corespunzătoare (explicative, pentru cuvintele străine, speciale).
3. Comparați formularea pe care o analizați cu alte definiții ale acestei noțiuni.
4. Redați definiția noțiunii cu cuvintele voastre. Încercați să clarificați dacă definiția voastră va schimba sensul noțiunii.

Activitate cu noțiunile

Cum să lucrăm în perechi

1. Alegeți-vă partenerul/partenera.
2. Clarificați conținutul însărcinării pe care trebuie să o îndepliniți. În caz dacă nu ați înțeles-o, sfătuiți-vă cu partenerul/partenera sau apelați la ajutorul profesorului/profesoarei.
3. Prelucrați materialul propus pentru îndeplinirea însărcinării.
4. Discutați cu partenerul/partenera părerile voastre în legătură cu îndeplinirea însărcinării. Nu vă întrerupeți unul pe altul. Nu încercați să impuneți propriul punct de vedere partenerului/partenerii. Dacă nu înțelegeți părerea lui/ei, rugați-l/rugați-o să vă explice.
5. Prezentați hotărârea comună după rezultatele discuției.

Activitatea în pereche

Activitatea în grupă mică

Cum să lucrăm în grupe mici

1. Formați grupa și distribuiți împraturnicirile. Alegeți persoana, care va informa auditoriul despre rezultatele activității grupei.
2. Luați cunoștință de însărcinarea pe care trebuie să o îndepliniți.
3. Îndepliniți însărcinarea conform împraturnicirilor distribuite între membrii grupei. Nu uitați de respectul față de părerile altora și de responsabilitatea reciprocă pentru activitatea grupei.
4. Familiarizați auditoriul cu rezultatele însărcinării îndeplinite. În caz dacă există mai multe puncte de vedere, aduceți-le la cunoștința auditoriului.
5. Completați foaia de evaluare a muncii în grupă.

Cum să pregătim un proiect didactic

Proiectul înseamnă orice muncă independentă, care prevede:

- 1) o idee (un scop) originală;
- 2) îndeplinirea muncii într-un interval de timp anumit;

FOAIA DE EVALUARE A ACTIVITĂȚII ÎN GRUPĂ

Fiecare poziție este evaluată
de la 0 la 2 puncte

Nr. d/o	Criterii de evaluare	Puncte
1	Ați participat în mod activ la activitatea grupei	
2	Ați făcut propuneri reușite, pe care grupa le-a luat în considerare	
3	Ați acordat susținere altor membri ai grupei, încurajându-i la muncă	
4	Ați lansat o nouă idee, care le-a plăcut celorlalți membri și a fost apreciată de ei	
5	Ați generalizat reușit părerile celorlalți și ați făcut ca activitatea grupei să avanseze	
6	Ați făcut în fața clasei o dare de seamă de munca desfășurată	

Activitate de proiect

Lucrul cu dicționarul

În cazul apariției unor greutăți în timpul discuției apelați la ajutorul profesorului/profesoarei

- 3) un rezultat concret, care este demonstrat (obiect făcut cu propriile mâini, activitate pregătită independent, rezolvarea unei probleme de importanță socială; rezultatul unor cercetări independente etc).

Regulile activității de proiect

1. Fiecare poate să înceapă un proiect al său.
2. Fiecare își poate uni eforturile cu alții în timpul muncii la proiect.
3. Fiecare poate să iasă din proiect dacă aceasta nu contravine intereselor celorlalți.

Cum să purtăm o discuție

Discuție – examinarea oricărei probleme litigioase, proces în care se ciocnesc diferite puncte de vedere, uneori contra opuse. Scopul discuției nu constă în a-l determina pe învingător, ci de a ajunge la un numitor comun.

1. Înainte de a lua cuvântul, decideți clar care este poziția voastră. Convingeți-vă că înțelegeți esența problemei discutate.
2. Dacă doriți să faceți unele observații pe marginea discursului unui sau altui participant la discuție, mai întâi ascultați-l cu atenție până la sfârșit și abia apoi spuneți-vă punctul de vedere.
3. Țineți minte, că cea mai bună modalitate pentru a demonstra sau a nega ceva este logica perfectă, faptele și argumentele incontestabile. De aceea trebuie să vă exprimați în mod clar și pe înțeles.
4. Trebuie să vă contraziceți cinstit și deschis, fără să încercați să denaturați exprimările celorlalți participanți la discuție. Nu folosiți cuvinte jignitoare nici față de ei, nici în privința altor poziții.
5. Dacă în timpul discuției a fost demonstrat caracterul fals al poziției voastre, recunoașteți acest lucru.
6. Încheindu-vă luarea de cuvânt, faceți bilanțul și formulați concluzii pe marginea discuției.

Agora — piață pentru iarmaroc și loc pentru adunările populare în orașele grecești antice, centru al vieții sociale. În jurul agorei erau înălțate biserici, instituții de stat, ateliere și prăvălii.

Alegere morală — opțiunea pe care o face omul, conducându-se după valorile sale morale.

Arheologie — știința ce studiază monumentele și obiectele istorice din cele mai vechi timpuri și reconstruiește cu ajutorul lor, istoria străveche a omenirii.

Arhivă — structură ce efectuează primirea, descrierea și păstrarea documentelor cu scopul folosirii lor ulterioare pentru cercetări.

Autoidentificare — identificarea persoanei cu un grup de persoane sau cu o comunitate de oameni după anumite criterii.

Autorealizare — descoperirea potențialului personalității cu condiția conștientizării de către om pe sine însăși.

Bibliotecă — instituție cultural-științifică, unde se păstrează materiale tipărite și în manuscris, cărți.

Lucrul cu dicționarul

- Bullying** — oprimare, discriminare, intimidare, precum și un proces îndelungat de atitudine dură psihologică și fizică conștientă din partea unei persoane sau a unui grup de persoane față de alta sau de altele.
- Calendar** — mod de calculare a zilelor în an, sistem de măsurare a timpului bazată pe repetarea fenomenelor naturii: schimbarea anotimpurilor, fazelor Lunii, mișcării Soarelui.
- Cetățean (cetățeană)** — persoană care aparține de populația permanentă a unui oarecare stat, are drepturi și obligații stabilite de legislația statului respectiv.
- Comunitate** — grup mai larg de cetățeni ai Ucrainei, care trăiesc în comun într-o localitatea urbană sau rurală, au interese colective și un statut de drept stabilit prin lege.
- Comunitate** — unire a ființelor vii pentru o viață și activitate comună.
- Content** — orice fel de informație ce poate fi citită, văzută sau auzită. De obicei, acest cuvânt este folosit în sfera resurselor Internet. Acestea pot fi materiale în formă de text, grafice, audio și video.
- Convenție** — acord internațional pe marginea unor probleme.
- Cronologie** — știință ce se ocupă de măsurarea timpului istoric.
- Cultură** — totul ce a creat omul cu ajutorul propriei rațiuni și nu ceea ce a luat de la natură.
- Cultura națională ucraineană** — varietate de valori materiale și spirituale, create de poporul ucrainean în decursul istoriei sale.
- Declarație** — document în care sunt expuse intențiile de bază, principiile proclamate.
- Democrație** — formă de organizare politică a societății, ce se caracterizează prin participarea poporului la conducerea statului.
- Discriminare** — situație în care o persoană este supusă restricțiilor în ceea ce privește recunoașterea, realizarea sau folosirea drepturilor și libertăților sale.
- Drepturile omului** — beneficii și condiții de viață cu care este asigurată o persoană de către stat și societate.
- Ecologie** — știința despre relațiile reciproce dintre ființele vii și natură.
- Educația civică** — îmbinarea unor științe aparte despre om și societate, care studiază unele sfere ale relațiilor umane (cunoașterea, munca, comunicarea, dirijarea).

Etichetă — sistem al regulilor de comportare, care este răspândit în mediul unor grupe sociale.

Etnografie — știința ce studiază originea, așezarea, cultura, modul de trai, orânduirea socială a popoarelor.

Etonimie — știința ce studiază proveniența denumirilor popoarelor.

Eveniment istoric — totalitate unică, irepetabilă de fapte mărunte legate între ele. Un eveniment istoric poate fi o bătălie, semnarea unui acord/pact, formarea unei organizații, asociații, partid etc.

Expediție științifică — călătorie a savanților într-o anumită localitate cu scopul efectuării anumitor cercetări.

Fapt istoric — eveniment real, neinventat ce a avut loc într-un loc anumit și într-un cadru de timp anumit

Fenomen istoric — fragment de realitate istorică, inerent unei anumite perioade și are semne caracteristice tipice. Exemple de fenomene istorice pot fi apariția căzăcimii ucrainene, Revoluția ucraineană etc.

Ființă biosocială — ființă vie, care duce un mod public de viață.

Frontiera de stat — linii ce determină hotarele teritoriului statului. Frontiera desparte teritoriul unui stat de al celuilalt.

Gândire — percepție conștientă a mediului înconjurător în toate manifestările sale, crearea de idei despre obiecte și fenomene și îndeplinirea unor anumite sarcini.

Gândire istorică — varietate a gândirii științifice, activitatea mentală a unei persoane, orientată la înțelegerea trecutului, prezentului și unui viitor pronosticat.

Genocid — acțiuni intenționate, orientate la exterminarea unor grupe aparte ale populației sau popoare după criterii naționale, etnice, rasiale, religioase sau din motive egoiste.

Hartă — reprezentare grafică generală micșorată convențional a suprafeței pământului sau a unor părți ale lui.

Hartă istorică — hartă ce reflectă evenimentele, ce s-au petrecut pe un anumit teritoriu în diferite etape ale dezvoltării sale.

Identitate — ansamblu de imaginații, convingeri și simțuri ale omului despre sine, inclusiv valori, preferințe, rol social, apartenență etnică și culturală, dar și alte caracteristici care-i determină personalitatea.

Identitatea etnică — auto-identificarea omului cu un grup (etnos) comun după limbă, cultură materială și nematerială, teritoriu.

Imagine istorică — rezultat al descrierii istorice a unui eveniment ce a influențat asupra dezvoltării sociale. Imagine istorică poate fi relatarea despre un anumit eveniment, o operă artistică realizată în baza studierii izvoarelor istorice despre acest eveniment.

Incluziune — proces de includere reală a oamenilor cu dizabilități sau încălcări ale dezvoltării în viața socială activă.

Individ — reprezentant aparte al neamului omenesc.

Individualitate — trăsături irepetabile ale individului.

Informație — noutăți, fapte, cunoștințe, obținute în rezultatul studierii, comunicării etc.

Interpretare — explicație, clarificare a evenimentelor, fenomenelor, proceselor.

Istoria Ucrainei — știința care studiază evenimentele, legate de dezvoltarea societății umane pe pământurile ucrainene în ordinea în care ele au avut loc.

Istoria universală — istoria care studiază evenimentele ce au avut loc în lume în trecut.

Istorie — știința ce studiază trecutul omenirii și procesele dezvoltării ei.

Istoriografie — știință ce studiază dezvoltarea gândirii istorice.

Izvoare istorice — totul ce a fost creat în procesul activității omului și s-a păstrat până în zilele noastre, ceea ce ne permite să studiem trecutul societății umane și reflectă dezvoltarea ei istorică.

Încălzire globală — abatere bruscă de la norma temperaturii suprafeței Pământului, care cauzează schimbarea climei și transformă mediul natural din unele zone aparte ale Planetei în unul neconfortabil pentru viață.

Lege — document ce conține reguli de comportare, stabilite de către stat.

Legendă — povestire ce reprezintă unele fapte istorice sau evenimente inventate din trecutul îndepărtat.

Legenda hărții — listă a semnelor convenționale la o hartă. Ea conține o succintă explicație textuală la cele redată pe hartă.

Letopisetz — operă istorică ce povestește despre evenimentele istorice după ani.

Maniere — forme exterioare ale comportamentului omului.

Mass-media — mijloace de transmitere concomitentă a informației la un număr mare de oameni.

- Mediatext** — orice purtător de informație: text artistic sau științific, ilustrație, înregistrare audio. Adică, în acest context, cuvântul „text” nu prevede un set de cuvinte sau de propoziții, ci are în vedere o anumită informație sub formă de text, ilustrație sau sunete, transmise cu orice mijloace sau semne, ce pot fi preluate și înțelese de consumatorul mediatextului.
- Mediu multicultural** — mediu în care conviețuiesc reprezentanții mai multor culturi.
- Memorial** — ansamblu arhitectural, compoziție sculpturală, care este o capodoperă de artă și, de regulă, eternizează unele evenimente tragice.
- Memorie istorică** — set de cunoștințe și viziuni ale oamenilor despre trecutul comun.
- Mesaj** — un anumit set de informație, ce poate fi separat de restul informațiilor.
- Metode științifice** — cale de cercetare, moduri argumentate de cunoaștere.
- Mit** — povestiri despre credințele popoarelor din vechime cu privire la originea Universului, fenomene ale naturii, zei, eroi etc.
- Monument** — capodoperă de artă, menită să înveșnicească chipurile oamenilor, evenimentelor, obiectelor, uneori chiar și al animalelor, al personajelor literare și cinematografice.
- Monumente istorice** — documente, opere de artă, edificii, locuri ale bătrânilor, protejate de lege, care sunt legate de unele evenimente sau personaje renumite și au o mare importanță pentru popor.
- Morală** — imaginații, norme și aprecieri ce există în societate și influențează sasupra comportării omului.
- Muzeu** — instituție cultural-științifică, destinată studierii, păstrării și folosirii monumentelor naturii, patrimoniului material și spiritual.
- Nediscriminare** — atitudine egală, precum și crearea unor condiții suplimentare și mediu, în care omul să-și poată realiza drepturile.
- Obicei** — regulă a comportării, care există pe parcursul unei perioade îndelungate de timp într-o societate sau grup social.
- Om** — noțiunea ce reflectă trăsăturile comune caracteristice întregului neam omenesc.
- Opoziție** — asociație de cetățeni, care pot să se exprime liber și să indice asupra neajunsurilor puterii.

- Organizația Națiunilor Unite (ONU)** — organizație internațională mondială, activitatea căreia este orientată la apărarea păcii și securității internaționale.
- Parlament** — organ suprem al puterii legislative în statele democratice.
- Periodizarea istoriei** — separarea etapelor consecutive în procesul dezvoltării sociale a omenirii.
- Personalitate** — formă individuală a esenței umane.
- Proces istoric** — schimbare consecutivă îndelungată a fenomenelor ce poartă un caracter firesc. Spre exemplu, așezarea oamenilor cu traiul pe teritoriul Ucrainei, formarea națiunii ucrainene, lupta de eliberare națională a Ucrainei pentru Independența statului etc.
- Proverb** — scurtă expresie populară cu conținut educativ.
- Putere** — capacitatea de a influența acțiunile oamenilor prin autoritate, încurajare sau constrângere.
- Ratușa** — clădirea în care își are sediul conducerea orașului.
- Război** — conflict cu aplicarea armelor între state, grupe mari de oameni, care este însoțit de violență.
- Referendum** — consultare general națională în cele mai importante probleme ale vieții statului.
- Relația cauză-efect** — legătură obiectivă dintre acțiunea (inacțiunea) unei sau altei persoane și o anumită consecință.
- Relații interpersonale** — relații între oameni, care apar în timpul comunicării în baza intereselor și preferințelor personale.
- Restaurare** — renovarea unui monument, izvor istoric, deteriorat odată cu trecerea timpului.
- Ritual** — acțiuni simbolice tradiționale, care transmit evenimente importante pentru o anumită comunitate umană sub o formă figurată.
- Segregație** — separarea unei anumite grupe de oameni cu interdicția de a se folosi de bunuri sau de a se afla în locurile unde sunt prezenți membrii altor grupe.
- Situația alegerii morale** — situație ce conține în sine contradicția dintre două hotărâri sau acțiuni ce se exclud reciproc.
- Socializarea personalității** — procesul antrenării individului la viața societății pe calea îmbogățirii lui cu experiența generațiilor precedente (cunoștințe, valori, norme morale, tradiții etc), care îl ajută să funcționeze normal în societate.
- Societate** — totalitate de comunități, care interacționează între ele.

Spațiu comun — spațiu legat de anumite feluri ale activității publice cum ar fi comunicarea, agrementul; spațiu ce creează condiții pentru plimbări și odihnă, creație și învățământ, activitate civică, este locul unde omul își poate exprima poziția.

Spațiu personal — zonă convențională din jurul omului, pe care el o consideră a sa și o apără de intervenția din exterior.

Spațiu public — edificiile, piețele, străzile, parcurile, care reflectă viața urbană în toată diversitatea ei.

Stat — formă specială de organizare a conviețuirii comunităților de oameni, care se caracterizează prin existența unui sistem al organelor puterii, legilor, teritoriului etc.

Stat democratic — stat bazat pe exercitarea puterii poporului pe calea asigurării drepturilor cetățenilor, participării lor egale în formarea puterii de stat și controlului asupra activității ei.

Superstiții — prejudecăți, credința în existența unor puteri supranaturale, în destin, vrăji, preziceri etc.

Timp istoric — caracteristică a procesului istoric după date (schimbare de evenimente istorice legate între ele).

Toleranță — calitate morală ce se manifestă prin respectul față de interesele, sentimentele și obiceiurile altor oameni.

Toponimie — știința ce studiază proveniența denumirilor zonelor geografice sau a toponimelor (în traducere — locuri).

Tradiție — elemente ale culturii, mod stereotipic de comportare, care sunt transformate și transmise din generație în generație și se păstrează un timp îndelungat.

Valoare — orice fenomen material sau ideal important pentru om (societate), de dragul căruia acționează, irosește forțe, timp, bani, sănătate, de dragul căruia trăiește.

Valori morale — standarde, ce-l ajută pe om să facă distingerea între just și nejust, între bun și rău. Această înțelegere este necesară pentru adoptarea unor decizii corecte și echitabile în viața cotidiană.

Violență — influența fizică sau psihologică intenționată a unei persoane asupra alteia contrar voinței acesteia, ceea ce îi cauzează persoanei respective daune. Cele mai dure forme de violență se manifestă cel mai mult în timpul conflictelor armate, războaielor.

Zonă istorico-etnografică — teritoriu ce include hotarele în care locuiește un anumit popor..

Prefață	3
Capitolul I. Omul, natura, societatea și istoria	
§1. Omul. Unicitatea și caracterul irepetabil al fiecărui om	5
§2. Omul și natura	9
§3. Omul și societatea. Grupele (comunitățile) în societatea umană	13
§4. Trecutul omului și al societății. Ce este istoria?	17
§5. Cultura în calitate de valoare	21
Generalizare la capitolul I. Omul, natura, societatea și istoria .	27
Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic la capitolul I. Omul, natura, societatea și istoria ...	27
Capitolul II. Omul ca personalitate și persoană. Spațiul public. Comunitățile de oameni	
§6. Omul ca personalitate și persoană	28
§7. Spațiul personal și cel comun	32
§8. Socializarea. Comunitățile de oameni în trecut și în prezent. Reguli de comportament în diferite comunități	38
Generalizare la capitolul II. Omul ca personalitate și persoană. Spațiul public. Comunitățile de oameni	44
Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic la capitolul II. Omul ca personalitate și persoană. Spațiul public. Comunitățile de oameni	45
Capitolul III Studierea societății și istoriei. Informația. Izvoarele istorice	
§9. Informația, proprietățile și formele ei. Textul și mediatextul	46
§10. Izvoarele istorice și tipurile lor	51
§11. Lucrul cu informația și izvoarele istorice	56
§12. Păstrarea informației și a obiectelor istorice. Monumentele	61

Generalizare la capitolul III. Studiarea societății și istoriei.	
Informația. Izvoarele istorice	68
Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic	
   la capitolul III. Studiarea societății și istoriei.	
Informația. Izvoarele istorice	69
Capitolul IV. Istoria ca știință și obiect de studii.	
Gândirea istorică	
§13. Istoria ca știință și obiect de studii	70
§14. Faptele, evenimentele, fenomenele și procesele istorice. Imaginea istorică	79
§15. Gândirea istorică. Relația cauză-efect	83
Generalizare la capitolul IV. Istoria ca știință	
și obiect de studii. Gândirea istorică.....	88
Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic	
   la capitolul IV. Istoria ca știință și obiect	
   de studii. Gândirea istorică	89
Capitolul V. Orientarea în timpul și spațiul istoric	
§16. Timpul calendaristic și istoric.....	90
§17. Spațiul geografic și cel istoric	97
§18. Statul ucrainean pe hărțile istorice în diferite perioade ale existenței sale. Zonele istorico-etnografice ale Ucrainei	102
Generalizare la capitolul V. Orientarea în timpul	
și spațiul istoric	110
Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic	
   la capitolul V. Orientarea în timpul	
   și spațiul istoric	111
Capitolul VI. Drepturile omului și cetățeanului.	
Democrația	
§19. Drepturile omului și cetățeanului. Drepturile copilului	112
§20. Încălcarea drepturilor omului și cetățeanului și combaterea acestui fenomen.....	120
§21. Democrația: principiile și mecanismele.....	125
Generalizare la capitolul VI. Drepturile omului și cetățeanului.	
Democrația	131
Însărcinări-teste pentru pregătirea de controlul tematic	
   la capitolul VI. Drepturile omului și cetățeanului.	
Democrația	131
Planuri-scheme pentru diferite forme de activitate	132
Termeni și noțiuni principale	135

Informații despre utilizarea manualului

№	Numele și prenumele elevului	Anul	Starea manualului	
			La începutul anului	La sfârșitul anului
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ГІСЕМ Олександр Володимирович
МАРТИНЮК Олександр Олександрович

ВСТУП ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

**Підручник для 5 класу з навчанням румунською мовою
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

**Переклад з української мови
Перекладач Вербицький Дмитро Васильович
Румунською мовою**

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *М. В. Короденко.*

Технічний редактор *О. О. Христенко*

Художнє оформлення *В. І. Труфена.*

Комп'ютерна верстка *К. О. Соболева-Зоркіна.* Коректорка *М. Г. Шапка.*

Формат 84×108/16. Папір офсетний. Гарнітура Шкільна.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 15,12. Обл.-вид. арк. 9,16.
Наклад 1972 пр. Зам. 23-12-0701.

ТОВ Видавництво «Атлант»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7928 від 08.09.2023.

Адреса редакції: 02095, м. Київ, вул. Княжий Затон, 9а, офіс 369.

E-mail: atlant_publishing@ukr.net.

Віддруковано у ТОВ «ПЕТ», вул. Максиміліанівська, 17, м. Харків, 61024.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 6847 від 19.07.2019.